NORDISKE
FORTIDSMINDER

UDGIVNE AF

DET KGL. NORDISKE OLDSKRIFTSELSKAB.

AVEC DES RÉSUMÉS EN FRANÇAIS.

---

4. HEFTE.

FLINTDOLKENE I DEN NORDISKE STENALDER.

VED SOPHUS MÜLLER.

Blandt de nordiske Flintdolke træffes de skjønneste Former og de mest fuldendte Arbeider, som overhovedet kjendes fra Europas Stenalder; med Hensyn til Stil og Udvikling er man intetsteds ved Behandlingen af Stenen naaet saa vidt som her. Hvorledes dette høie Standpunkt blev naaet, maa da undersøges, og det maa sees, om det hele Forhold stemmer med, hvad der ellers vides om Nordens Stilling til den almindelige Kulturudvikling gjennem Oldtiden. I alle senere Tidsafsnit stod Norden fjærnt og yderst i Omkredsen af den gamle Kultur. Skulde det da have været anderledes i Stenalderen, som dette antages af nogle fremmede Forskere [1], medens det ikke er indrømmet fra nordisk Side? Ved Betragtningen af de Flintblade, der under Benævnelserne Spyd og Dolke foreligge saa talrig i de nordiske Fund, ledes man ind til Grundopfattelsen af Nordens Stenalder under dens senere Udvikling.

Men ogsaa i sig selv ere disse tiltrækkende Flintarbeider værd at undersøge. Hvor høre de egentlig hjemme i Tid og Sted, hvorledes fremkom og udvikledes de vexlende Former, og hvilken Betydning havde de i Datidens Liv? Meget maa ialtfald kunne vides herom, nu da der er samlet og forsket i hundrede Aar.

Nøiere have hellerikke disse Former hidtil været betragtede fra et chronologisk Synspunkt. Det bør da ogsaa her engang forsøges, om den tætsluttede Gruppe lader sig opløse, saaledes at de forskjellige Former kunne fordeles over en længere Tidsfølge. Thi kun Eftervisningen Led for Led af Udviklingen gjennem Tiderne giver, som det vides, den rette Forstaaelse af Helhed og Enkeltheder.

Udenfor Norden kunde en saadan Behandling af Stenalders Former ikke fremkomme; dertil vil Stoffet endnu længe ikke være tilstrækkelig samlet. Men noget anderledes synes det at staa med den rige nordiske Stenalder. Vel fjærnes Tvivlsmaalene hellerikke her; men deres Omfang maa kunne væsentlig indskrænkes, og det Forsøg kan gjøres, der maaske fører nær til fuldt sikre Paavisninger.

Skulde dog Veien hertil være længere, end det nu kan skjønnes, da vil i hvert Fald det her fremdragne og tilrettelagte Stof, omfangsrigt som det maa være ved Behandlingen af et nyt Æmne, kunne bidrage til at forkorte den.

[1] Det sidst fremkomne Skrift i denne Retning er: Karl Penka, Die ethnologisch-ethnographische Bedeutung der megalithischen Grabbauten, i Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, XXX, 1900 — L. Zincks »Stenaldersstudier« III, 1901, ville ikke findes omtalte i disse Undersøgelser. Skriftet fremkom, efterat Afhandlingen var fuldt udarbeidet; dets Indhold kunde fremdeles kun nævnes for at imødegaaes, og en Imødegaaelse synes ikke nødvendig.

DE FORSKJELLIGE HOVEDFORMER.

De Flintblade, der her skulle betragtes, danne en uadskillelig Gruppe, hvis Ligheder i Form og Arbeide knytte dem sammen; de foreligge i Fundene ved Siden af andre Sager og ere gjennem disse i indbyrdes Forbindelse; de træffes i Gravene, og de kjendes i talrig Mængde. Af samme store Slægt maa de alle hidrøre fra en vis afgrænset Del af Stenalderen.

Kun disse Former skulle her behandles, men ikke forskjellige andre Rækker af Spyd- og Dolk-formede Flintblade[1], der hidtil ikke ere trufne sammen med andre Gjenstande, men stedse enkeltvis, næppe i Gravene og dertil særdeles sjælden. Endnu er det ikke muligt at anvise disse Former en ganske sikker Plads i den nordiske Archæologi eller at bringe dem i Forbindelse med de her omhandlede Dolke fra Stengravenes Tid. Det er vel utvivlsomt, at ialtfald de fleste høre til en egen, i sig afsluttet Gruppe fra en fjærnere Del af Stenalderen; men iøvrigt unddrage de sig endnu en nærmere Behandling.

Fuld Klarhed haves derimod i visse Retninger over de her omhandlede Flintblade af yngre Slægt. Som det er seet, at de have et fælles Stil- og Kulturpræg, saaledes vides det, at de frembyde kjendelige Forskjelligheder. I en Aarrække have allerede de mange vexlende Former været erkjendte, og det er vist, at den Bevægelighed, der har fundet et Udtryk i disse Forskjelligheder, ikke er lovløs eller tilfældig. Visse Enkeltheder følges bestandig ad, visse Forhold vende stadig tilbage i samme Forbindelse. Der findes en Række let kjendelige og udprægede Former, alle repræsenterede af talrige Stykker.

Som disse Former tidligere ere blevne bestemte[2], ville de vist fremtidig i det væsentlige findes at være. En videre Deling kunde sikkert forsøges, og et og andet Led kan tilføies; dog vil dette kun være af underordnet Betydning og mulig uheldigt, idet den enkelte Forms Særkjende saaledes noget vil udviskes. Uden Vanskelighed synes ogsaa samtlige foreliggende Stykker at kunne indordnes under de alt opstillede Hovedformer, og da i hvert Fald naar der til disse føies nogle lidet omfattende Biformer.

Til Fremstilling af de Former, der fortrinsvis have Betydning baade ved deres hele Dannelse, ved Arbeide og ved Forekomst, er der paa Pl. XXIII—XXVIII gjengivet en Række af de mest udprægede, bedst forarbeidede og største Stykker, der have kunnet samles. Det fuldt udarbeidede og det fuldt lykkede baade i Linier og Flader maa give den bedste Opfattelse af Formen; selv kun en lille Række af de fortrinligste Arbeider vil vise, hvad der egentlig tilstræbtes, og hvad der høist blev naaet.

Der har ved Udvalget af disse Stykker været Adgang ikke blot til Nationalmuseet og til de danske Provindsmuseer, men ogsaa til Privatsamlinger, hvis Eiere med stor Imødekommenhed have fremsendt deres betydeligste Stykker. Først og fremmest er Udvalget foretaget i disse forskjellige Samlinger, medens der fra Nationalmuseet kun er tilføiet, hvad der syntes at overgaa det andetstedsfra foreliggende. De paa Tavlerne sammenstillede Afbildninger skulde da antages at fremstille de ypperste Flintdolke, som gjennem hundrede Aar ere indsamlede i Danmark, dog rigtignok kun i et ringe Udvalg. Der vilde kunne tilveiebringes endnu en Række Tavler med Stykker af lignende Rang som de her fremstillede.

Pl. XXIII viser Exempler paa de hyppigst og ganske almindelig forekommende Flintblade, hvis jævnt buede Ægge løbe smalt eller spidst til mod Skaftenden, uden at der er dannet noget særligt Skaftparti. Ofte ere dog Æggene svagt indbuede nedenfor Midten, og Skaftenden,

[1] Müller, Ordning o. s. v., Stenalderen 149 flg.
[2] Anf. St. 160—171.

der som Regel er noget sværere, kan være betydelig tykkere, svagt buet eller klumpet. Saaledes viser denne Form en jævn Overgang til den paa næstfølgende Tavle fremstillede.

Tilvenstre paa Pl. XXIII sees to Stykker af jydsk Form, tilhøire to Blade af sjællandsk Form. Se nærmere om disse Flintblade: Müller, Ordning o. s. v., Stenalderen 160—162 og Aarb. f. nord. Oldkynd. 1896, S. 379.

1. Stykke fra Venstre: tilhørende Oldsagsamlingen i Viborg; det er ligesom de to følgende fundet i Jylland.

2. og 3. Stykke have været afbildede i mindre Maalestok i Aarbøger for nord. Oldkynd., sidst anf. St., hvor de tillige findes nærmere omtalte. Ligesom de øvrige Stykker paa denne Tavle høre de til de bedste, der overhovedet kjendes. Dog haves nu eet Stykke, der er 1 Cm. længere, idet det maaler 0,45 M. (Mus. Nr. A 17037).

4. Stykke: fundet paa Bornholm. Det er afbildet i mindre Maalestok og nærmere omtalt sidst anførte Sted.

5. Stykke: fundet paa Sjælland og tilhørende Sorø Akademis Samling.

Pl. XXIV: Med mere eller mindre tydelig udformet Haandgreb, snart tyndere og regelmæssig hugget, snart tykt og ujævnt. Ved Bladets Form og Skaftpartiets Tildannelse slutte disse Blade sig enten nærmest til den foregaaende eller til den følgende Form. Se herom Müller, Ordning o. s. v., Stenalderen 163.

1. Stykke fra Venstre: fundet paa Sjælland (Mus. Nr. A 11039).

2. Stykke: fundet i Jylland (Mus. Nr. A 10192).

3. Stykke: det største hidtil fremdragne Flintblad af denne Form, tilhørende Hr. Hofjægermester C. L. A. Steensen-Leth til Høiriis paa Mors. Spidsen er ubetydelig restaureret.

4. Stykke: fundet paa Fyen (Mus. Nr. 17770).

5. Stykke: Findestedet ukjendt (Mus. Nr. 7578).

6. Stykke: fundet paa Møen. Grebet er uregelmæssig og grovt tildannet, hvorimod Bladet viser den omhyggeligste Finhugning; sandsynligvis er det noget opskærpet. (Mus. Nr. A 14314.)

Pl. XXV: Dolke med smalt Blad, hvis største Bredde falder ved Midten, og med smalt, firkantet Greb. Dette har samme Bredde gjennem hele Længden, og Kanterne ere nøiagtig og lige huggede. Snart er Tværsnittet omtrent kvadratisk, og Stykket slutter sig da til de paa Pl. XXIV fremstillede; snart er det rhombisk, og Formen nærmer sig til Dolkene Pl. XXVI. Se nærmere om denne Form: Müller, anf. St. 167.

1. Stykke fra Venstre: fundet paa Sjælland (Mus. Nr. 7806).

2. Stykke: Findestedet ukjendt (Mus. Nr. A 7793).

3. Stykke: fundet paa Falster (Mus. Nr. A 7791).

4. Stykke: fra Jyllands Horns Herred (Mus. Nr. 12342).

5. Stykke: omend langtfra det største, saa dog det smukkest tildannede og bedst bevarede Stykke af denne Form; navnlig er Æghugningen ganske fortrinlig. Fundet paa Sjælland (Nationalmuseet, Aar 1901).

6. Stykke: tilhørende Hr. prakt. Læge Lindemann, Horsens.

Forneden paa Tavlen: Endefladen paa Grebet af to saadanne Dolke.

Pl. XXVI: Fæstet er sværere end ved Dolkene Pl. XXV og tillige noget fladt, hvorefter Tværsnittet bliver rhombisk. Det er dernæst kjendelig udvidet nedad mod Afslutningen, saaledes at det her seet fra Siden viser fremskydende Hjørner. Endelig ere begge dets Sider ensartet udstyrede med fint udhuggede Sømme. Ogsaa ved Enkelthederne i Bladet, der snart er smalt og bredest ved Midten, snart mindre slankt og bredere henimod Grebet, stille disse Dolke sig mellem Formerne Pl. XXV og XXVII. Se videre herom: Müller, anf. St. 168.

1. Stykke fra Venstre: den smukkest formede og behandlede Dolk af denne Art. Midtlinien paa Grebet er paa egen Maade dybt udhugget, som det alene træffes ved Stykker, der iøvrigt ere netop af denne Form. Fundet i Slesvig og tilhørende Museet paa Koldinghus.

2. Stykke: fundet i Jyllands Sabro Herred (Mus. No. 10171).

3. Stykke: Grebet er sværere end ved nogen anden foreliggende Dolk; Bladet er utvivlsomt noget opskærpet. Dette Stykke, der er fundet paa Møen, har tidligere oftere været afbildet (saaledes: A. P. Madsen, Afbildninger o. s. v., Stenalderen, 1869, Pl. 34; Müller, Ordning o. s. v., Stenalderen, 168).

4. Stykke: fundet paa Sjælland (Mus. Nr. 12270).

5. Stykke: fundet 1806 i Ditmarsken og tilhørende Museet i Aarhus.

Nederst paa Tavlen: Grebets Endeflade paa saadanne Dolke (derimellem 3. Stykke).

Pl. XXVII: Kun den ene af Grebets Sider har en fint udhugget Midtsøm; den anden er jævnt afhugget, enten fladt eller svagt hvælvet. Tværsnittet er saaledes nærmest trekantet. Bladet er bredere end ved den foregaaende Form, idet det er stærkt udvidet nedad mod Grebet; tillige naaer det en større Længde. Om disse Dolke se: Müller, anf. St. 169.

1. Stykke fra Venstre: fundet i Jyllands Nørvang Herred. Af Hr. Konsul F. Ollendorffs Samling.

2. Stykke: ukjendt Findested (Nationalmuseet).

3. Stykke: fundet paa Falster (Mus. Nr. A 7824).

4. Stykke: Findestedet ukjendt (Mus. Nr. A 14361).

Forneden paa Tavlen: Grebets Endeflade paa saadanne Dolke.

Pl. XXVIII: Samme Form som fremstillet paa foregaaende Tavle.

1. Stykke fra Venstre: fundet paa Laaland. Midtsømmen paa Grebet mangler nærmest Bladet, idet det ikke er lykkedes at udføre den paa dette Sted. Ogsaa yderst ved Grebets fremspringende Hjørne tilvenstre sees en Feil, der utvivlsomt hidrører fra Tilhugningen. Af Hr. Etatsraad C. A. Næsers Samling.

2. Stykke: den største i Danmark fundne Dolk og tillige fortrinlig tildannet. Dog ligge Blad og Greb ikke ganske i samme Plan. Funden paa Møen og forud oftere afbildet (saaledes: A. P. Madsen, anf. St. Pl. 34 og Müller, anf. St. 169).

3. Stykke: den i alle Henseender bedste og skjønneste Dolk, som hidtil er fremkommen. Den er funden paa Fyen og tilhører Hr. Kammerjunker F. N. B. Fønss til Billeshave, der godhedsfuldt har betroet den til Nationalmuseet.

Til de her fremstillede Former, repræsenterede af de mest udprægede og smukkeste Stykker, slutte sig mange Flintblade, der fjærne sig noget fra Normen, eller som frembyde saamange Træk af to af de nævnte Former, at det er vanskeligt at afgjøre, til hvilken af dem de skulle henføres. De danne Overgangsleddene mellem Hovedformerne, og i Virkeligheden — hvad der stærkt maa fremhæves — ere de forskjellige Former paa det nøieste knyttede til hinanden ved Mellemled. Den hele Formrække danner eet Sammenhæng, kun at de her fremdragne Led gjøre sig stærkt gjældende baade ved fremtrædende Eiendommelighed og ved det store Antal Stykker, hvoraf de foreligge repræsenterede.

Fremdeles slutter sig til de paa Tavlerne fremstillede Former den lange Række af Flintblade, der vel kunne henføres hvert under sin Form, men som dog kun svagt og ufuldkomment gjengive de typiske Træk. Det er ringere Arbeider, i alle Retninger vidnende om vagere Opfattelse og mindre Evne, for en Del ogsaa fremgaaede af daarligere Flintstof. Hovedmassen af de foreliggende Flintblade er af denne Art; deres Mængde er meget stor og Smaaforskjellighederne mang-

foldige. En Del saadanne Stykker vil findes afbildet længere fremme under Redegjørelsen for Gravfundene.

Et og andet heraf kan dog sammenstilles som egne Former, idet en vis Sum af Enkeltheder stadig findes gjentagen paa samme Maade. Dette gjælder saaledes om de talrige Dolke, der ganske ligne de paa Pl. XXVII—XXVIII fremstillede, kun at Grebet mangler Forziringer, og at det hele Stykke er noget grovt og bredt tilhugget[1]. Det i Fig. 1 gjengivne Stykke er det største hidtil fremdragne af denne Art. En lignende Stilling indtager den ved Fig. 2 fremstillede Form[2], der ogsaa har megen Lighed med de paa de anførte Tavler fremstillede Stykker, medens dog Formen er paa eiendommelig Maade udjævnet og glattet.

Nævnes kan det ogsaa, at det ved de paa Pl. XXIII—IV fremstillede Former af og til sees, at Skaftpartiets hele Tykkelse ligger til den ene Side, medens den anden Side er flad. Gjennemsnittet er saaledes nærmest trekantet. Fremdeles er undertiden Skaftet ved Formen Pl. XXV ikke ens behandlet paa begge Sider; kun den ene har den smukt udarbeidede Søm, medens den anden viser almindelig Tilhugning. Saaledes spores ogsaa ved Dolke og Sværd fra mange andre Tider og Steder en Tilbøielighed til at behandle Grebets Sider forskjellig, sikkert fordi kun den ene var synlig, naar Vaabnet bares hængende eller indstukket i Bæltet. Antagelig har just dette Forhold fremkaldt Formen Pl. XXVII—VIII, ved hvilken Forskjellen paa Grebets to Sider er stærkt fremtrædende.

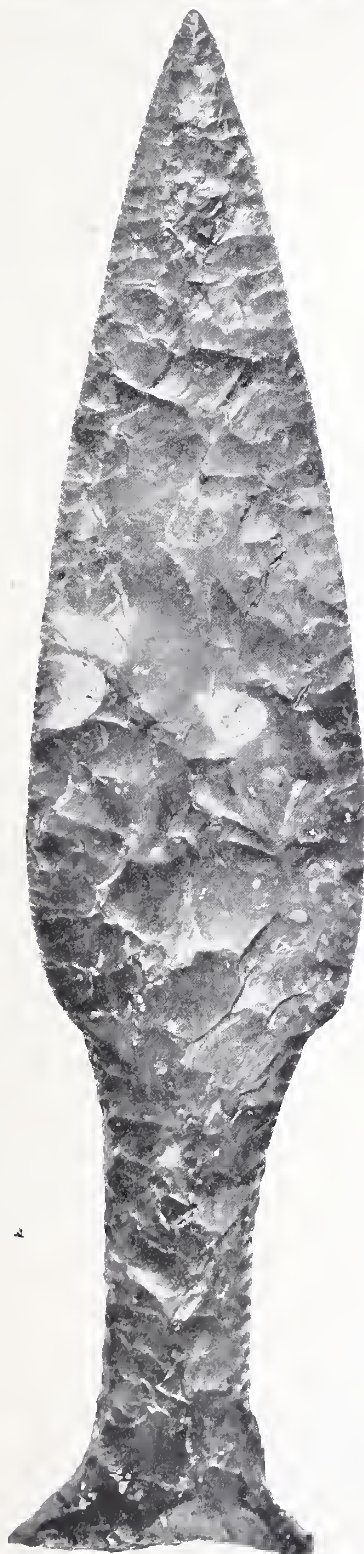

Fig. 1. 2/3. Ukjendt Findested. Mus. Nr. A 10156.

Fig. 2. 2/3. Jylland. Mus. Nr. A 11780.

Som en ren Særform fremtræder derimod den i Fig. 3 gjengivne Dolk, der afviger fra samtlige paa Tavlerne fremstillede ved at have et bredt, firkantet Fæste med omtrent rektangulært Gjennemsnit. Foruden det afbildede Stykke, hvis Findested ikke kjendes (Mus. Nr. A 334), haves, saavidt det har kunnet erfares, kun to ganske tilsvarende, begge fundne i Skaane (i Museerne i Stockholm og Lund). Om det nærmere Forhold mellem disse Stykker og de almindelig forekommende Former kan foreløbig intet udtales.

[1] Anf. St. 170. [2] Anf. St. 171.

En større og egentlig Interesse have imidlertid kun Hovedformerne, og kun til dem kan man med Udbytte rette Spørgsmaalet om, hvad Forskjellighederne betyde. Det kunde antages, at disse indbyrdes afvigende Former alle ere saa omtrent samtidige, og at de kun udtrykke Bevægeligheden i Menneskets Tanke, Følelse og Haand. Snart ønskede man et bredt Blad, snart fandt man det smallere smukkest. Den Ene foretrak et spinkelt, den Anden et bredt Fæste; om dette var smalt eller bredt forneden, beroede paa Smag og Indskydelse. Men en saadan Bevægelighed er lidet forenelig med, hvad der vides om Stenalderen; tværtimod træder det bestandig tydeligere frem, at hver Tidsdel kun raadede over en kort Formrække. Forskjellighederne fremkom med de vexlende Tider. Og her er den fremdragne Masse saa stor, at den sikkert maa have spændt over et længere Tidsrum; i Løbet af dette maa en Udvikling være foregaaet. Men først og fremmest, som dette foran nævntes, er Bevægelsen lovbunden. De enkelte Formtræk skilles og forenes ikke vilkaarlig, men følges ad og omdannes sammen. Et Forsøg paa at ordne de ved Tavlerne fremstillede Former i anden Rækkefølge med indre Sammenhæng end just den angivne vilde, saavidt det skjønnes, ikke kunne lykkes; ved Mellemled er nemlig hver enkelt Form knyttet til den forudgaaende og den følgende, men ikke til nogen anden. Endnu kunde det sikkert nok tænkes, at Forskjellighederne ere lokale eller geographiske; men nogen sønderlig Støtte herfor vilde der ikke kunne findes, som dette længere fremme skal omtales (S. 164 flg.). Det kan da ikke være andet end, at Dolkformerne danne en Tidsrække.

Fig. 3. ²/₃.

Men hermed er det ikke afgjort, at Bevægelsen er skreden fremad, som Tavlerne følge hinanden; den kunde være gaaet i modsat Retning. Det er undertiden blevet antydet, at de skjønneste og mest udviklede Flintdolke ere Efterligninger af Bronzealderens Former, og om saa var, kunde just Yderleddet paa de sidste Tavler danne Begyndelsen i den hele Række. En Sammenligning mellem Formerne for sig giver saaledes vistnok det Resultat, at de afspeile en Tidsudvikling, men om frem eller tilbage gjennem den opstillede Række, maa lades uafgjort.

Der maa da ved Tilknytning til andre Former eller til archæologiske Forhold søges en indbyrdes Tidsbestemmelse for de enkelte Dolkformer eller dog for flere af dem, og da helst for Yderleddene i Rækken. I denne Hensigt skulle Flintdolkene i det følgende undersøges i deres Forbindelse med Gravene og med disses Indhold.

DOLKENES TIDSFORHOLD OG KULTURSTILLING.

For Bestemmelsen af Dolkformernes indbyrdes Tidsforhold stiller der sig ganske særlige Vanskeligheder. Man er udelukkende henvist til — paa den i den forhistoriske Archæologi sædvanlig anvendte Maade — at søge Oplysning fra Fund, hvori de forskjellige Former foreligge under saadanne Forhold og Forbindelser, at noget deraf kan sluttes om deres Tid. Og ikke blot Rækker af Fund, — hele Grupper have noget at yde i denne Sag. Men hvad der kan hentes fra hver enkelt Kreds, er, som Alt foreligger, hverken fuldt oplysende eller altid ganske sikkert. Opsøgte fra mange forskjellige Sider maa Led føies til Led i den Række af sikre Slutninger og antagelige Gisninger, der oplyse Sagen, omend ikke fuldt tilfredsstillende, saa dog som de nu foreliggende Kjendsgjerninger tillade det. Hvad der saaledes kan tilveiebringes fra forskjellig Side, er fremstillet i den følgende Række af mindre Afsnit. Her forudskikkes strax Resultaterne, og disse alene, af hele den kombinerede Undersøgelse.

Det maa antages, at de her omhandlede Flintblade danne en sammenhængende Ud-

viklingsrække, hvis enkelte Led repræsenteres af de ovenbeskrevne Former, følgende efter hinanden i den paa Tavlerne angivne Orden. Denne Udvikling fra den ældste til den yngste Form har strakt sig over en længere Tid, et vist Afsnit af den yngre Stenalder, der ved fremtrædende Eiendommeligheder i forskjellig Retning kan afgrænses baade fremad og tilbage i Tiden.

At dette Afsnit slutter den hele Periode, og at de yngste Dolkformer saaledes berøre Bronzealderen, er ikke Tvivl underkastet Til den anden Side rækker den ældste Form længere tilbage end Gravkisterne, denne yngste af de paa hinanden følgende Former af Stengrave. Dolkene maa allerede have været i almindelig Brug, da ialtfald de sidste Jættestuer byggedes, de største Stengrave, der gaa forud for Gravkisterne. Derimod turde de her omhandlede Flintblade ikke have været anvendte gjennem den ældre Del af det Tidsafsnit, der repræsenteres af Jættestuerne, og ligesaa lidt i den forudgaaende Tid, da Dysserne reistes. Intet sikkert vides ialtfald herom. Skulde den ældste Dolkform allerede dengang være fremkommen, da har den ikke spillet nogen Rolle; den har været saa lidt anvendt, at der ikke haves noget Bevis for dens Tilstedeværelse.

Gjennem alle ældre og yngre Gravfund træde Dolkene kun stærkt frem i den yngste Række, og det næsten eneraadende, saaledes at dette Stenalderens Slutningsafsnit, der sædvanlig betegnes som Gravkisternes Tid, med ligesaa god Grund kunde faa Navn efter Dolkene. Forud herfor ligger Øxernes Tid, der falder sammen med de største Stengrave eller Jættestuerne, og atter forud de smaa Stengraves eller Dyssernes Tidsafsnit.

Hvad der her er fremsat som Resultat af et Studium af Gravfundene, stemmer godt med Betragtningen af de enkelte Stykker og Former. De lade sig naturlig indordne i en fortløbende Udviklingsrække, som dette er fremstillet ovenfor; næsten umærkelige Overgange føre fra den ene Form til den næste, og hele Rækken viser en fremadskridende Udvikling fra det simplere til det mere fyldige og kunstfærdige.

Dette kunde eftervises Punkt for Punkt. Fra Flintbladene Pl. XXIII, der have den Mangel, at de ere uden Greb, er man kommen til Formerne med Fæste. Dette var i Begyndelsen spinkelt og derfor ikke godt at tage paa, men senere bredt og dertil udvidet ved Enden, saaledes at det laa godt i Haanden. At Bladet ved de senere Dolke tiltager i Bredde, kan afspeile Bestræbelser for at fremstille noget smukkere; ialtfald viser det en Udvikling i Formen. Tilhugningen er sikkert nok lige fortrinlig ved de ældste og de yngste Former; men en betegnende Forskjel spores ved de paa Pl. XXV—VIII fremstillede Former i den Maade, hvorpaa Grebets Sømme ere huggede. Den dybe og kraftige, men tillige mindre regelmæssige Udhugning findes nemlig alene ved de ældre (Pl. XXV og Pl. XXVI, 1. Stykke fra Venstre), en yderlig fin og saare nøiagtig Tilhugning derimod kun ved de yngre (Pl. XXVI—VIII). Man kan sikkert nok i den hele Række spore en fremadskridende Bevægelse fra det simplest muligt formede Flintblad til de Dolke, der betegne Høidepunktet af, hvad der overhovedet nogetsteds er naaet paa Stenalderens Grund. At en udenfra indgribende Faktor dog har været medvirkende ved Udviklingen, skal strax nedenfor vises.

Hellerikke ilde stemme Resultaterne af Fundbetragtningen med, hvad der vides om Dolkenes Forekomst. Som det længere fremme er udviklet i et særligt Afsnit, ere alle de yngre Former Pl. XXV—VIII udelukkende nordiske, den ældste Pl. XXIII derimod almindelig europæisk. Der er da et forstaaeligt Sammenhæng mellem disse Elementer fra det særlige Omraade og den almindelige Stenalders Kultur: den udenfra modtagne Begyndelsesform er, som dette saa ofte var Tilfældet, fortsat i en afledet, eiendommelig Udviklingsrække.

Men Forbindelsen mellem den mindre nordiske Gruppe og den europæiske Kultur i sydligere Egne kan spores endnu dybere. Det Tidsrum i Norden, i hvilket Flintdolkene træde saa stærkt frem, svarer til den Tid, da Bronzedolken, men endnu ikke Sværdet, anvendtes mange

Steder i Udlandet[1]. Endog strax udenfor Nordens Grænser, paa det Omraade i Tydskland, hvor Flintdolkene mangle eller kun træffes enkeltvis, som dette længere fremme bliver omtalt (S. 165), forekomme ret ofte den ældste Bronzealders Dolke, der ere sjældne eller næsten ukjendte i Norden. Anvendelsen af Flintdolkene paa dette Omraade, yderst i Kredsen af Oldtidens Kultur, bliver saaledes fuldt forstaaelig; dette Redskab af Sten svarer til, hvad der andetsteds samtidig havdes af Metal.

Det bliver da ogsaa forstaaeligt, at Flinten i Norden er forarbeidet i disse skjønne og fuldendte Former, der langt overtræffe, hvad der ellers i Europa blev udført i Sten. Thi ret beseet bliver denne Nordens Overlegenhed et Udtryk for, at dette Omraade, som det maatte følge af dets afsides Beliggenhed, stod tilbage i Udvikling for de Lande, der laa Centret i Syden nærmere. Naar Grækenland mangler den høitudviklede nordiske Stenalders Former, viser dette ikke en Underlegenhed, men tværtimod et Fortrin; det havde nemlig i Stedet en tidlig Metalkultur, der manglede i Norden. Naar der her i Stenalderen naaedes saa høit, da beroede dette for den væsentligste Del paa, at Stenen blev bevaret i Brug længe efter, at den andetsteds var bleven lagt tilside.

Fig. 4. 3/4. Fra det nordlige Fyen. Mus. Nr. A 17468.

Dermed er det dog ingenlunde givet, at Norden i det Hele stod ligesaa langt tilbage i egentlig Kultur. At Metallet først sent kom i almindelig Brug, er klart; men dette har muligen ikke havt den store Betydning, som man sædvanlig tillægger dette Forhold. Netop disse Flintblade, der afgive Vidnesbyrd om Stenalderens længere Varighed, bevise, at man i anden Retning fulgte nøie med: de vare Datidens Vaaben, som de brugtes i Vesten og Syden. At Stoffet var Sten og ikke Metal, behøver ikke at angive en betydelig Forskjel i Kultur. Ogsaa maa det, at de nordiske Lande ydede god og rigelig Flint, have bidraget meget til, at Metallet sent fik almindelig Anvendelse. Der kunde jo ikke være sønderlig Trang til det indførte Materiale, naar alle de Redskaber og Vaaben, der dengang brugtes i Europa, kunde dannes af den hjemlige Sten.

Og de kunde tillige fremstilles i den almindelig brugte Form. Saafremt den foran opstillede Udviklingsrække er rigtig ordnet, saaledes at de bredbladede Dolke med nedadtil udvidet Greb udgjøre det sidste Led, da kan der vel ikke tvivles om, at Bronzedolken har havt en væsentlig Indflydelse paa Flintdolkens Form. Ligheden mellem de yngste Dolke og de bekjendte bredbladede Bronzedolke med Greb af Metal er for stor til, at der ikke skulde være en Forbindelse mellem disse samtidige Former, der ogsaa stedlig berørte hinanden.

Ingenlunde kunne dog Flintdolkene i det Hele simpelthen betegnes som Efterligninger af Metalvaabnet; tværtimod havde de, som foran vist, en hjemlig og forsaavidt selvstændig Udvikling. Men denne foregik under Indflydelse af de fremmede Vaaben, som man havde hørt om og sikkert ogsaa af og til seet. Stærkt gjør denne Paavirkning sig da gjældende ved de yngste Former i Rækken, der utvivlsomt kun saaledes blive kulturhistorisk forstaaelige.

Som en egentlig Efterligning kunde man kun anføre et enkelt, men mærkeligt Stykke, og særdeles vigtigt for det her fremsatte, forsaavidt det virkelig gjengiver en Bronzealders Form. Det vil af Fig. 4 sees, at det bredere Parti mellem Blad og Greb, med den let afrundede Udlinie og det skarpe Fremspring foran Æggen, ganske ligner det tilsvarende Led paa de

[1] Oscar Montelius, Die Chronologie der ältesten Bronzezeit, i Archiv für Anthropologie 1900, S. 104, 127. For det følgende henvises, baade med Hensyn til Helheden og til Enkelthederne, til dette nyeste Arbeide over de her berørte Spørgsmaal.

ældste Bronzedolke med Greb. Hvorledes man, om der ikke havde foreligget et saadant Forbillede, skulde være faldet paa at fremstille dette Parti, lader sig ikke angive. Ganske umuligt er det derimod ikke, at det kunde være helt tilfældig fremkommet ved en Opskærpning af Æggene; men efter alle Enkelthederne stiller dette sig som meget usandsynligt. Først tyder det ikke paa en Forandring af det oprindelige, at Alt er saa særdeles regelmæssigt og symmetrisk; en lille Afvigelse fra Formen yderst i det ene af de fremspringende Hjørner (tilvenstre i Billedet) hidrører fra, at der her ved en Beskadigelse er afsprunget en lille Flis. Dernæst sees der langs hele Udlinien den sædvanlige Æg- og Kanthugning, med talrige Ar, der løbe helt ind over Fladen; ved Opskærpningen holde Arrene sig derimod til Kanten eller gribe ialtfald ikke saa ofte ind over Fladen. For Opfattelsen af dette Stykke vilde det have været af Betydning, om Fæstet havde været fuldstændigt; men et skraat Brud har fjærnet den yderste Del. De to svagt hvælvede Sider mødes i jævnt huggede Kanter, der ere afglattede, som dette saa ofte træffes ved Dolkene, for ikke at genere Haanden, og vistnok ogsaa noget afslidte. Som Helhed er Dolken vel nøiagtig formet, men ikke særlig fint hugget. Flinten har mørkbrunlig Flade med lysere, gullige Pletter.

Hvad der her er fremsat om Forholdet mellem Flint- og Bronzedolkene, stemmer ret vel overens med, hvad der iøvrigt vides, ja det kan vel siges, at det med hele den nordiske Stenalder i dens senere Udvikling forholder sig paa omtrent samme Maade. De Forhold, der künne anføres til Støtte herfor, ere ikke ubekjendte. De have mange Gange tidligere været berørte overalt i den archæologiske Literatur, og naar de paany fremdrages her, er det ikke for samtidig at gjøre Rede for selve Materialet. En fortræffelig Indledning heri har man i Prof. Oscar Montelius's nye Skrift: »Die Chronologie der ältesten Bronzezeit«, i »Archiv für Anthropologie«, Braunschweig 1900. Selve Stoffet skal da ikke forelægges her; der sigtes kun paa dets Forstaaelse. I mange Punkter slutter, hvad der saaledes skal fremsættes, sig nøie baade til ældre Forskere og til Prof. Oscar Montelius, i andre afviger det væsentlig navnlig fra denne Forfatters sidste udmærkede Arbeide.

Tydelig angives Forholdet mellem Syden og Norden og Samtidigheden mellem Bronzealderen hist og Stenalderen her af de i senere Aar meget omhandlede Lerkar med buet Side og eiendommelig Ornamentering[1]. I Syden høre disse Kar hjemme i den ældste Metaltid, og væsentlig ogsaa nord for Alperne, i Frankrig og England. Men i Danmark tilhøre de Stenalderen — og tilmed ikke Periodens sidste Afsnit. De findes i Jættestuerne, men ikke i de senere Gravkister — i de ældste jydske Enkeltgrave, men ikke i de yngre[2]. De havde ikke hjemme i hele den Tid, da Flintdolkene dannede det væsentlige Gravudstyr. Stenalderen maa saaledes være bleven fortsat i Norden, efterat Metaltiden var begyndt i Syden. De fremmede Karformer og deres Ornamentik har fundet den lange Vei frem, men uden at Metallet fulgte med. Dette svarer ganske til, hvad der foran oplystes om Flintdolkene.

Stridsøxen af Sten med Skafthul er sjælden i Syden, og Formen staaer ret lavt i Udvikling som i Forarbeidning. Nord for Alperne tiltager Antallet, og Formen udvikles; men først i Norden naaes Høidepunktet i alle Retninger. Er det end kun for enkelte Formers Vedkommende muligt med nogen Sikkerhed at eftervise, hvorledes Stenen gjengiver Metalformen, saa er der dog ingen Grund til at tvivle om, at Metalarbeidet har udøvet sin Indflydelse paa de nordiske Stridsøxer og givet dem deres Præg. Men de tilhøre udelukkende Stenalderen. Atter her er saaledes Stenen i Norden samtidig med og senere end Metallet længere mod Syd[3].

Arbeidsøxen med rundt, ovalt eller linseformet Gjennemsnit[4] er en fælles-europæisk Form,

[1] Oscar Montelius, anf. St. S. 88, 116, 193. Sophus Müller, Vor Oldtid, S. 178. [2] Aarb. f. nord. Oldkynd. 1898, S 226. [3] Montelius, anf. St. S. 14, 115, 190 Aarb. f. nord. Oldkynd. 1896, S 413. [4] Müller, Ordning o. s. v., Stenalderen 18—23, 46, 53.

der træffes fra Italien indtil Skandinavien. Men i Syden er dette den yngste Øxeform, der blev fremstillet i Sten, og den berører umiddelbart Metaltiden; i Norden staaer den derimod ved Begyndelsen af den yngre Stenalder og efterfølges af de talrige tynd- og tyknakkede Øxer, der betegne lange Tidsafsnit. Disse sidste ere da samtidige med Sydens Kobber- og Bronzealder og utvivlsomt fremkomne under Indflydelse af de Metaløxer, der ligne dem i det væsentlige.

Den samme Indflydelse fra Sydens første Metaltid spores overalt i den yngste Stenalder nord for Alperne, og da navnlig i de Flint-brugende Lande i Vesteuropa. Men Metallet trængte her tidligere frem end i Norden; derfor findes Stenalderen, jo længere man kommer mod Syd, des mindre rig og fyldig, mindre udviklet og mindre præget af Metalkulturen — og i samme Forhold tidligere afsluttet.

Øiensynlig var det ikke blot Forbilleder til Efterligning, som tilførtes Stenaldersfolkene nord for Alperne; der er fra Middelhavslandene udgaaet en fortsat almindelig Kulturindflydelse, der lidt efter lidt prægede Stenalderstilstandene og sluttelig medførte Brugen af Metallerne. Særlig for Nordens Vedkommende er det klart, at Optagelsen af de fremmede Elementer ikke foregik ved en Efterligning af indførte Stykker.

Med Hensyn til de først omtalte Lerkar er dette umiddelbart givet. Saadanne Kar ere ikke blevne førte viden om Lande; hellerikke er der jo en fuldstændig Lighed mellem Lerkarrene i Norden og de tilsvarende i Spanien og Italien. De fremmede Former ere meddelte fra Folk til Folk, indtil de naaede de nordiske Egne. For Stridsøxernes Vedkommende kan der hellerikke være Tvivl; naar lignende Stenøxer findes indtil Mellemeuropa og Italien, da er der ingensomhelst Grund til at antage, at Overførelsen af Metalformen til Stenen skulde være foregaaet i Norden. Saaledes ogsaa med de tynd- og tyknakkede Stenøxer, der ere dannede under Paavirkning af Metalformer; de findes, omend mindre udprægede, sydpaa indtil Mellemeuropa. Det kan da ikke antages, at Formens Overførelse til Sten er foregaaet selvstændig i Norden, alene fordi der her er fremdraget et lille Antal af de paagjældende Kobber- og Bronzeøxer. Høist have disse fra nærmere og fjærnere Egne indførte Stykker kunnet støtte og lede under Tilegnelsen af de nye Former, der allerede sydpaa vare fremstillede i Sten. Optagelsen fra Metalomraadet maa være foregaaet der og ikke i Norden.

At dette var Nordens Stilling i den yngre Stenalder, har man længe vidst. Man vidste det fra de store Stengrave. De byggedes i Norden efter fremmed Tanke, hidført fra Folk til Folk over Vesteuropa, men ikke efter indførte Modeller. I Norden tilhøre disse Gravbygninger fuldt Stenalderen, de ældste endog et ret tidligt Afsnit af dette Tidsrum; men allerede i Frankrig, navnlig mod Syd, bestaaer deres Indhold for en Del i Bronzealders Sager; og de mere oprindelige Monumenter i endnu sydligere Egne hidrøre utvivlsomt fra en Metaltid. Naar den nordiske Stenalders Folk havde Husdyr og Sædekorn, da skyldtes dette Meddelelser fra Folk til Folk og ikke direkte Forsendelser fra fjærne Egne. Anderledes er det ikke gaaet med de Redskabsformer, der i de hjemlige Stoffer gjengive, hvad der oprindelig var fremkommet i Sydens ældste Metaltid.

Efter alt her anført synes det at kunne udtales, at en Forstaaelse af den yngre Stenalder i Norden — som iøvrigt af den senere Stenalder nord for Alperne — kun vindes ved bestemt at fastholde, at Kulturindholdet af Sydens første Metaltid optoges, uden at Metallet kom i almindelig Brug, altsaa uden at Stenalderen ophørte. Klarest træder dette frem i Norden. Her varede Stenalderen meget længere end i Syden — hvormeget, er tydelig nok angivet. Det var hele Tiden, medens Dysserne byggedes, derefter Jættestuerne og senest Gravkisterne — medens den tyndnakkede Øxe brugtes og derpaa de følgende ældre og yngre tyknakkede Former — medens de vexlende Tidslag afsattes, som skjelnes i de jydske Høie med Enkeltgrave; med andre

Ord: hele den Del af den yngre Stenalder, der foreligger klart for os, oplyst ved talrige Fund og Monumenter. Det har været en meget lang Tid.

Nylig ere disse Forhold, som alt anført, blevne fremstillede dels ganske overensstemmende, dels meget afvigende. Det er saaledes forsogt at bringe mere Samtidighed i Kulturudvikling mellem Syden og Norden ved at betegne de store Stengraves Tid som den nordiske Kobber- og og Bronzealder. At dette dog næppe vil finde Tilslutning, kan strax skjønnes. Et Tidsrum kan ikke hente Navn fra Stoffer, der træde saa lidt frem, som Tilfældet er med Kobberet og Bronzen i den nordiske Stenalders Fund. Metallet var ikke i almindelig Brug; det var kun ikke ganske ukjendt.

Der skal kortelig mindes om, hvorledes Forholdet stiller sig efter det hidtil foreliggende[1]. For det første er der i nogle faa Fund truffet enkelte, mest ganske ukjendelige Smykkesager af Metal. Disse Stykker kunne hverken efter Antal eller Art bestemme Periodens Navn eller Charakter.

Saaledes hellerikke de øvrige i Norden fundne Kobber- og Bronzesager, der ere samtidige med Stenalderen. De ere aldrig trufne i Stenalderens Fund eller i Grave; dertil ere disse Øxer og Dolke snart talte, medens Antallet af Flintøxer og Dolke er saa stort, at en fuldstændig Optælling er umulig.

Men at forøge Metalsagernes Antal ved at udvide den nordiske Gruppes Omraade indtil Mellemtydskland og at lade et »her i Norden« gjælde indtil Schlesien mod Øst og Rhinhessen mod Vest er vistnok misligt. Den nordiske Stenalder og ogsaa Bronzealderen havde sikkerlig mindre vide Grænser; længere fremme skal det angives, hvor Skjellet formentlig maa sættes (S. 165). Kun ved at inddrage et Landbælte mod Syd, der i intet Afsnit af Oldtiden har hørt til den nordisk-skandinaviske Gruppe, er der samlet tilstrækkeligt Stof til deraf at danne en Kobberalder for det hele Omraade.

Naar der endelig i Nordens Stenalder, som det foran er nævnt, er optaget Elementer fra Sydens Metaltid, da gjør dette ikke Stenalderen til en Kobber- eller Bronzealder; thi selve Metallet fulgte ikke med. Tværtimod synes det, at denne Overførelse af Metalformer til Sten og Optagelsen af fremmede Enkeltheder i Stenalders Omgivelser maa afgive et Bevis for, at Stenalderen fortsattes og havde en længere Varighed end imod Syd.

Paa selve Betegnelsen Kobber- og Bronzealder ligger vistnok liden Vægt. Men det vigtige Hovedforhold, at Norden stod langt tilbage i Udvikling for Syden, berøres følelig af de nye Betegnelser, der udjævne Forskjellen mellem Syd og Nord. Kun Forsinkelsen i Udvikling, kun det at Kobberalderen og den ældste Bronzealder mangle i Norden, forklarer den nordiske Stenalders høie Stilling og rige Udvikling, Talrigheden af Efterladenskaber, blandt mange Enkeltheder ogsaa de her omhandlede Dolkformer. Disse efterlades da ogsaa nærmest uforklarede af Prof. Montelius[2].

Norden kan ikke siges at have havt en Kobberalder; dette Led i Udviklingen optages af den yngre Stenalder. Afgjørelsen af dette Spørgsmaal beroer ingenlunde, som det kunde synes, paa et Skjøn om, hvorvidt Antallet af Metalfund er eller ikke er tilstrækkelig stort til at begrunde Antagelsen af en Kobbertid. Der er andre mere afgjorende Forhold. Meget mere end det, at Kobbersagerne virkelig ere faa, betyder det, at der i Norden findes en Stenalders Udvikling, som mangler andetsteds. Naar Norden har sine udenfor ukjendte Flintdolke og mange andre eiendommelige Slutningsformer, da viser dette, at Flinten var i Brug og ikke Kobberet, at Stenalderen fortsattes her, efterat Metaltiden var indtraadt andetsteds.

I Italien, Spanien, Frankrig og England gjør Kobberalderen sig stærkt gjældende i Gravfundene. Blandingen mellem Sten- og Metalsager strækker sig saa vidt, at det ikke er muligt der at drage nogen Grænse mellem de to Tidsafsnit. Ganske anderledes i Norden. End ikke et eneste

[1] Montelius, anf. St. S. 51, 66. [2] Anf. St. S. 132.

Gravfund kan paavises, der indeholder noget af de for Kobberalderen mere eiendommelige Stykker, ikke et eneste samlet Fund af Metal og Sten fra en Grav, der i Form og Bygning kan adskilles fra Stenalderen. Og naar Manglen af Metal i Gravene forklares af dets store Kostbarhed, da synes dette kun at være et andet Udtryk for, at det endnu ikke havdes, eller i saa ringe Mængde, at det var uden Betydning for Datidens Kultur.

Ikke blot for Stenalderen, men for hele Oldtiden er det nødvendigt til Forstaaelse af Forholdene ret klart at se, at Norden stod tilbage i Udvikling — meget langt i Stenalderen, men bestandig kortere ned gjennem Tiderne. I Bronzealderen er Afstanden endnu saa stor, at der fremkommer Forhold, der ganske svare til Stenalderens. Dette skal dog her kun løselig berøres.

Ogsaa Bronzealderen bliver desto rigere, jo længere man fra Orienten naaer frem paa Veien til Norden; desto længere blive de Rækker af hjemlige Udviklinger, der slutte sig til de oprindelig fra det klassiske Omraade udgaaede Begyndelsesformer. Som Stenalderens Dolke, saaledes naaede Bronzealderens Øxer intetsteds saa vidt i Formudvikling, i Skjønhed og i Ornamentik som i Skandinavien — og intetsteds saa kort som i Orienten og Grækenland. Intet andet findes dér end det simplest mulige, flade Øxeblad, medens Udviklingen i Norden, paa Grund af Bronzealderens længere Varighed, fortsattes til det ældre Tidsrums formskjønne Paalstave og de senere Tiders Hulcelter. Man har heri villet finde et Vidnesbyrd om, at der i Europa fandtes en aandelig Bevægelighed, der manglede i Orienten; — med samme Ret kunde man bevise Nordens Overlegenhed over Grækenland af de nordiske Flintøxers lange Tidsrækker. I begge Tilfælde er det de i visse Retninger mere stillestaaende Tilstande i Norden, som gjøre Udslaget. Fortrinet er kun tilsyneladende; thi medens Sten- og Bronzealderen fortsattes her og naaede en baade mærkelig og eiendommelig Kulmination, var Kulturbevægelsen i Orienten og i Syden ilet langt forud.

Med de Elementer, der fra disse mere fremskredne Tilstande overførtes til den nordiske Bronzealder, staaer det ganske som med de tilsvarende i Stenalderen. Naar der, for at nævne et Par Exempler, findes indførte Glasperler i Bronzealderens første Afsnit og etruriske Kar i den derefter følgende Tid; naar Sydens Fuglehoveder og dens Mæander dukke op i den nordiske Bronzealders Ornamentik, da betyder dette ikke, at Jernalderen dengang var begyndt i Norden. Ligesaa lidt er det et Vidnesbyrd om Bronzealderens Begyndelse, naar de foran nævnte langveisfra hidbragte Elementer optoges i Stenalderen; ligesaa lidt iøvrigt ogsaa naar der i de nordiske Stengrave træffes Enkeltheder, der i nærliggende Egne mod Syd og Vest tilhøre en Bronzealder.

En Del af hvad der foran er fremsat om den yngre nordiske Stenalders Kulturstilling, har tidligere idetmindste været antydet fra forskjellig Side; men navnlig har det bestandig været antaget, at Stenalderen havde en betydelig længere Varighed i Norden end imod Syd. I 1878 ytrede saaledes J. J. A. Worsaae[1]: »Stenalderens yngste Tidsrum i det høie Norden ved Østersøen, Nordsøen og Atlanterhavet er derfor, endog paa sit tidligste Stadium, nærmest at betragte som samtidigt med Bronzealderens seirrige Fremtrængen og begyndende selvstændige Udvikling i sydligere og især i de til Middelhavet grænsende Lande«.

Naar nu Prof. Montelius i sine senere Skrifter saa meget fjærner sig herfra[2], da er dette dog mulig kun tilsyneladende. Samtidig med at Stenalderen betegnes som en Kobber- og en ældste Bronzealder, udtales det nemlig, at Hovedmassen af Vaaben og Redskaber fremdeles var af Sten; naar der søges Beviser for, at Metaltiden i Norden ikke begyndte langt senere her end andetsteds i Europa, synes der hermed kun at menes, at Kobber og Bronze var kjendte, men ingenlunde i almindelig Brug[3]. Der er da i Virkeligheden ingen Modsætning, og Sagen dreier

[1] »Nordens Forhistorie«, i det Letterstedtske Tidsskrift, I S. 31. [2] Oscar Montelius, anf. St. S. 132: »Die reine Steinzeit hat nicht, wie man es allgemein annimmt, viel länger im nordischen Gebiet als in den anderen Gegenden Europas fortgedauert.« [3] Oscar Montelius, anf. St. S. 120.

sig kun om et Ord. Imidlertid har det altid været Brug at knytte Betegnelserne Sten, Bronze og Jern til de Tidsrum, i hvilket disse Stoffer almindelig anvendtes til Vaaben og skjærende Redskaber. Istedet herfor at anvende dem paa de Tider, i hvilket de ikke vare ganske ukjendte, sees ikke at kunne medføre nogen Fordel. Tværtimod løber man Fare for saaledes at komme til at opfatte Stenalderen som en Bronzealder og atter denne Periode som en Jernalder og at overse det Grundforhold, som mere end noget andet bidrager til Forstaaelsen af de fjærneste Afsnit af den nordiske Oldtid, nemlig det, at Norden stod langt tilbage i Kulturudvikling ikke blot for Syden,

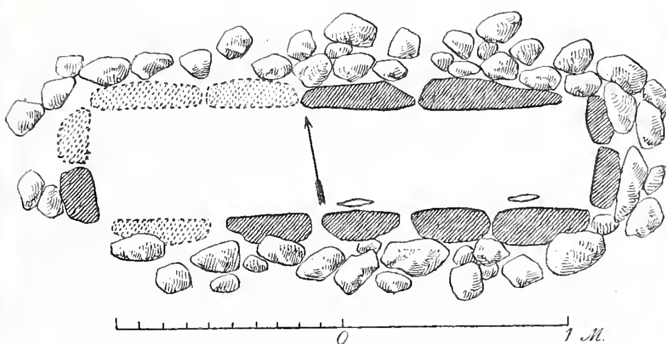

Fig. 6. Enkeltgrav ved Oplev, Hornum Herred.

men ogsaa for det vestlige Europa. Ogsaa for Opfattelsen af de her omhandlede Dolkformer er dette Forhold afgjørende. Af denne Grund maatte Spørgsmaalet som Helhed berøres i disse Undersøgelser.

DE JYDSKE ENKELTGRAVE.

Fremdragelsen af de jydske Enkeltgrave[1] har givet et nyt og fuldt sikkert Grundlag for Opfattelsen af Flintdolkenes Tidsstilling. Mange Grave have indeholdt et spidst tilhugget Flintblad af den her omhandlede Art, uden at dette var ledsaget af den ellers saa almindelig trufne Stridsøxe eller af Ægværktoi. Disse Grave kunne skjønnes at danne en egen Tidsgruppe, og Flintbladene høre da hjemme i en vis, begrænset Del af den yngre Stenalder.

Fig. 5. ²/₃.

Fig. 7. ²/₃.

Gravene ere af egne, dog indbyrdes ret forskjellige Former, af hvilke de vigtigste her skulle nævnes[2].

Oftest findes en stor, aflang Stendynge med Længderetning i Øst-Vest. Dolkbladene optages dybt i Dyngen eller ved dens Bund. En anseelig Høi ved Hjelmsted i Børglum Herred,

[1] Se Aarb. f. nord. Oldkynd. 1891 og 1898. [2] Se anf. St.

der dog viste sig foroven at have Grave fra Jernalderen, indeholdt saaledes ved Bunden og i Midten en Dynge Haandsten. Den maalte 3,75 M. i Øst-Vest, med en Bredde af 2,25 M. Herunder optoges to Dolkblade af ældste Form, 0,18 og 0,28 M. lange, det største afbildet omstaaende, Fig. 5 (Mus. Nr. A. 15206).

Andre Grave omsluttes af en omtrent rektangulær Ramme af mindre Sten. En henved 4 M. høi Jordhoi ved Truelstrup, Tyrsting Herred, indeholdt foroven Grave fra Bronze- og Jernalderen. Ved Bunden og i Hoiens Midte fandtes en Grav, der var omsat med mindre Sten, c. 0,30 M. høie, stillede tæt sammen i en aflang Firkant med Længderetning Øst-Vest. De indvendige Maal vare 2,20 × 0,65 M. Ved Gravens Midte laa en Dolk af ældste Form (Mus. Nr. A 16511). Ganske overensstemmende lyder Beretningen om Undersøgelsen af en Høi ved Oplev, Hornum Herred (Fig. 6). Graven havde samme Indretning, Form, Længde og Retning; Bredden var dog kun 0,50 M. Ved Gravens sydlige Væg fandtes to Dolkblade (i Aalborg-Museet).

Fig. 8. 2/3.

Graven kan fremdeles være uddybet i Jordfladen, og mindre Sten ere lagte i Bund og Sider. En c. 2 M. høi Gravhøi ved Hundshoved, i Vrads Herred, indeholdt foroven Grave fra Bronzealderen. Ved Høiens Bund fandtes en Samling mindre Sten, der af Finderen opfattedes som anbragte i Bund og Sider af en aflang Nedgravning; heri fandtes Dolkbladet Fig. 7 (Mus. Nr. A 15205). I Bunden af en Høi ved Sønderlund, i Aars Herred, blev der truffet en Samling Sten, der syntes Finderen anbragte i og omkring en Fordybning, c. 1 M. dyb. Der fandtes her 2 korte og tarvelig forarbeidede Dolke af ældste Form, den ene afbildet i Fig. 8 (Mus. Nr. A 16928).

Endnu dybere nedsænkede Grave og uden nogen dækkende Høi træffes sjældnere. Paa ganske jævn og flad Mark, ved Høgild i Sonder Resen Sogn, Fjends Herred, opdagedes c. 0,20 M. under Jordfladen en Grav af oval Form. Den var 3 M. lang med østlig-vestlig Retning og sænkede sig med lige Sider til en Dybde under Overfladen af 1,60 M., udfyldt med Stene og Jord. Bunden var belagt med flade Sten, og herpaa fandtes til den ene Side et smukt Flintblad, Fig. 9 (Nationalmuseet, Aar 1900).

Fig. 9. 2/3.

Endelig har Graven ofte alene været omgiven af Høifylden, i hvilken den kun vanskelig skjelnes eller slet ikke kan paavises. Kun Flintbladet angiver, at der paa dette Sted i Høien fandtes en Grav.

At disse Grave og det Udstyr, de indeholde, af Dolkblade hidrøre fra en egen Del af den yngre Stenalder, er efter de ret talrige, samstemmende Iagttagelser udenfor Tvivl. Om det indbyrdes Forhold mellem de forskjellige Gravformer kan derimod foreløbig intet udtales. At der dog vil findes Tidsforskjelle, er sandsynligt, idet Gravene hidrøre fra et længere Tidsforløb; dette fremgaaer deraf, at Dolkblade af alle de forskjellige ældre og yngre Former ere trufne i disse Grave. Hyppigst er dog den ældste Form Pl. XXIII, sædvanlig af

Middelstørrelse og af tarveligt Arbeide. Dog ere ogsaa Stykker, der høre til de største og smukkeste, som de paa Tavlen afbildede, fundne i disse Enkeltgrave, ikke sjælden ledsagede af et Antal Pilspidser, der ligeledes ere af fortrinligt Arbeide.

Fremdeles er det klart, at Dolkbladenes Tid følger efter det Afsnit, i hvilket Stridsøxen anvendtes, og at den naaer til Stenalderens Slutning. Dette fremgaaer af en Række Høifund: en dybere liggende Grav indeholder en Øxe eller andre samtidige Sager, en høiere er udstyret med en Dolk, og umiddelbart derover følge Grave fra Bronzealderen.

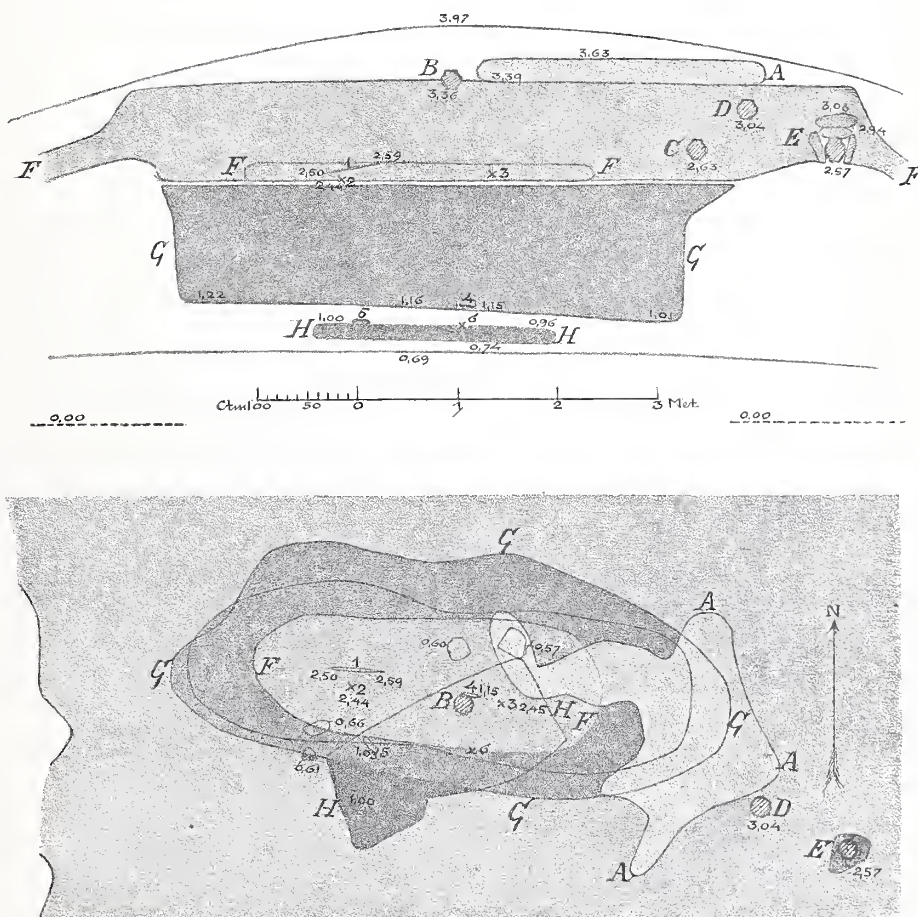

Fig. 10. Plan og Snit af Midtpartiet af en Høi ved Slauggaard.

Et godt Exempel herpaa afgav en Høi ved Slauggaard, Slaugs Herred, af anseelig Størrelse, idet den var 22 M. bred, med en Høide over Undergrunden af 3,30 M. (se Fig. 10). Strax under Lyngdækket viste sig en flad Stenlægning, A, der utvivlsomt har dannet en egen Grav. Laget var dog forstyrret og adsplittet ved en tidligere Gravning. Herunder fremkom en rund Flade af mindre Sten, 7—8 M. bred, med ret tydelig angivne Kanter. Ogsaa udenfor fortsattes vel Stenlaget, men kun tyndt, skraanende ned ad Høiens Side, som en Beklædning. Under den runde Flade vedbleve derimod Stenene at vise sig, blandede med Jord og Sand, indtil der fremkom en, dog kun usikkert afgrænset, oval Fordybning, F, c. 3,50 M. lang i Øst-Vest. Heri optoges et Vaaben-Udstyr fra den ældre Bronzealders tidligere Del. Efter Gravens Længderetning laa, 1, et Sværd[1], med Odden i Øst, Grebet i Vest; Rester af Hornfæstet og af Træskeden vare bevarede; men Klingen var under Stenenes Tryk brudt i flere Stykker. Ubetydelig til Siden herfor laa en Bronzedolk af samme

[1] Müller, Ordning o. s. v., Bronzealderen 21—23.

Form, 2, og henimod Gravens Østende saaes nogle ubetydelige Rester, sandsynligvis af en Ragekniv, 3. Den iøvrigt ringe Niveauforskjel mellem disse Sager (se Angivelserne i Figuren) er utvivlsomt fremkommen ved Sammenskridning i Dyngen. Den Døde maa være bleven henlagt under et Dække af Træ, mulig i en Kiste, og efter Træets Opløsning ere de overliggende Sten skredne ned, saaledes at det Hele nu dannede en sammenhængende Dynge. Denne Sammensynkning var allerede sporet i den runde Stenflade foroven, der viste en svag Indsænkning tværs over fra Øst til Vest. Den hele høiere liggende Dynge maa da være ophobet over denne ældste Bronzealders Grav. Senere er der under Stenene blevet nedsat Urner, en af dem, B, just i Toppen af Høien og nær Overfladen, de andre, C—E, noget dybere og til Siden. De hidrøre fra Bronzealderens sidste Tid og den ældste Jernalder. Under Bronzealders-Graven viste sig et tyndt Jordlag, der engang dannede Høiens Overflade, idet det dækkede over den høiest liggende og yngste Stenalders Grav, G. Atter denne bestod af en Stendynge, af oval Form, foroven 5,50 M. lang i Øst-Vest og nedadtil

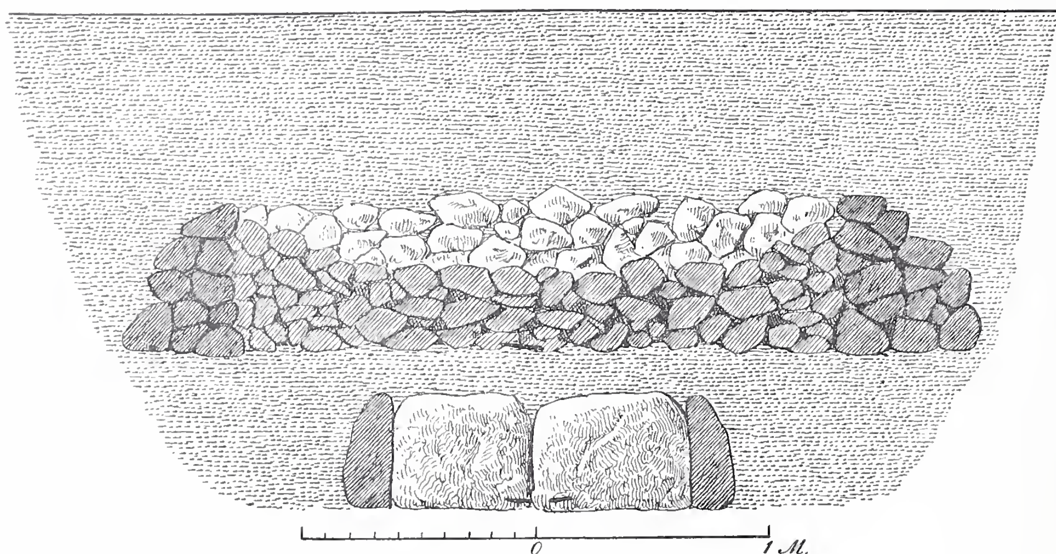

Fig. 11. Snit af to Grave ved Rishøigaard, Yding.

noget mindre. Væggene stode næsten lodret, og det saaes tydelig, at Stenene vare samlede i et Hul, der var nedgravet i en ældre Høi. Nederst under denne Stenudfyldning laa, 4, et Flintblad, 0,19 M. langt og af ældste Form, som Pl. XXIII, med Skaftenden i Øst. Skeletdele sporedes hverken her eller i nogen af de andre Grave. Under Stendyngens flade Bund viste sig dernæst et Lag mørkt Sand, og atter herunder, ved selve Høibunden, fremkom en Stenalders Grav, H, dannet af en regelmæssig, flad Stenlægning som mange tidligere fremdragne. Ved Lagets Nordrand laa en Stridsøxe af Sten, 5, med Æggen mod Nord og Skaftsiden vendende mod Øst, ved dets Midte en Flintflække, 6. (Mus. Nr. A 17126, B 6932.)

Medens flere Fund paa lignende Maade oplyse om Tidsforholdet mellem Stridsøxen og Dolkbladet, haves der kun faa Angivelser om Forholdet mellem de forskjellige Dolkformer. Der kræves hertil, at to Grave, der begge indeholde Dolkblade, skulle træffes over hinanden i samme Høi, og fremdeles, at disse Grave skulle være skilte ved et saa langt Tidsforløb, at Dolkformen imedens kan være undergaaet en kjendelig Forandring. Saadanne Forhold kunne ikke træffes ret hyppig. Der kjendtes tidligere to Tilfælde[1], til hvilke der nu kan føies en smuk Iagttagelse fra Gravundersøgelser paa Rishøigaardens Mark, af Yding, Vor Herred.

Under flad Mark aabnedes to lige under hinanden liggende, dybt nedsænkede Grave (se

[1] Aarb. f. nord. Oldk. 1898, S. 262, 267.

Fig. 11). Den nederste var rektangulært omstillet med Sten paa den ovenfor angivne Maade; kun var den kortere end sædvanlig og Stenene ualmindelig store. Heri fandtes to Dolkblade af den ældste Form, et af dem er afbildet hosstaaende, Fig. 12. Den øverste Grav var dækket af en oval Stendynge af sædvanlig Art; herunder fandtes en Dolk af yngre Form, ret grovt og uregelmæssig hugget, som det sees af Afbildningen Fig. 13 (Mus. Nr. A 17160).

Vel behøves der flere Fund, som paa samme klare og sikre Maade angive Tidsforholdet mellem Dolkformerne. At de hidtil foreliggende ere indbyrdes overensstemmende og alle vise, at Dolkens Udvikling er foregaaet, som dette er fremstillet ved Rækkefølgen af Afbildninger paa Tavlerne, har dog sin Vægt. I det Hele afgiver, hvad der her er fremført om Dolkene i de jydske Enkeltgrave, kun den ene Side af det Underlag, hvorpaa nærværende Afhandling er bygget. Den anden Part skal længere fremme hentes fra Iagttagelser i Stenalderens Gravkister.

Fig. 12. 2/3.

Fig. 13. 2/3.

ENKELTGRAVE PAA SJÆLLAND.

Kjendte i talrig Mængde omkring i Jylland vare Enkeltgrave fra Stenalderen hidtil ikke trufne paa Øerne. Det er da af Betydning, at saadanne Grave, udstyrede med Dolke ligesom de jydske, nu ere fundne hist og her paa Sjælland.

I en Have ved en Huslod i Hellested By er der 1899—1900 nær hverandre fundet 4 øiensynlig sammenhørende Enkeltgrave. De ere fremdragne i et Grusleie, just ved det øverste Fald fra en Bakkeflade. Alle Gravene dannedes af noget uregelmæssige og afvexlende formede Stenlægninger, i det Hele dog af oval Form, med en Længde af 3—3,50 M. og en Bredde af c. 1,50 M. Længderetningen var for de to Øst-Vest, for de andre Sydøst-Nordvest. Stenene viste sig i en Dybde af 0,25—0,50 M. under Overfladen og naaede til en Dybde af 1—1,25 M., ordnede paa lignende Maade som ved mange jydske Enkeltgrave, i en Slags Ramme om et aflangt Gravrum. Ogsaa indeni dette fandtes der dog flere eller færre Sten; de have da snarest været henlagte omkring og paa et Trædække, der var anbragt over Liget.

Overfladen af en af disse Stenlægninger sees i Billedet Fig. 14, som den saaes, efterat Jorddækket var fjærnet indtil en Dybde af c. 0,50 M. Langs Kanten laa der 3—4 Sten over hinanden, underst sædvanlig i en dobbelt, foroven kun i en enkelt Række; de dannede en Slags Ramme eller Væg med en Høide af c. 0,80 M., men aaben ved den ene Ende og temmelig uregelmæssig. Det indre Rum var for største Delen udfyldt med Sten, der laa i et enkelt Lag og noget dybere end Stenene ved Kanten; de kunne da antages at være skredne ned, efterat de nedenunder anbragte Lig og hvad der har beskyttet dem var sunket sammen. Paa Bunden, i Flugt med de

underste af de omgivende Sten, laa Skeletdelene af to Individer, der vare nedlagte udstrakte ved Siden af hinanden med Hovederne i modsat Retning (se Fig. 15). Det ene, A, naaede dog ind under Stenrammen, saaledes at Kraniet laa omtrent midt under den. Armene vare ved dette Lig stærkt bøiede i Albuen ind over Brystet. En Flintdolk, 1, berørte med Skaftenden den nederste Del af Hvirvelsøilen, som har den været anbragt i Bæltet. Ved det andet Skelet, B, vare ogsaa Armene bøiede, den venstre lige tilbage mod Skulderen, den høire skraat over Brystet, saaledes at begge Hænders Knogler laa samlede nedenfor Hagen. Nær høire Albue laa et Dolkblad, 2, og et andet, 3, under venstre Laarben, begge i omtrent samme Retning, med Spidsen mod Vest.

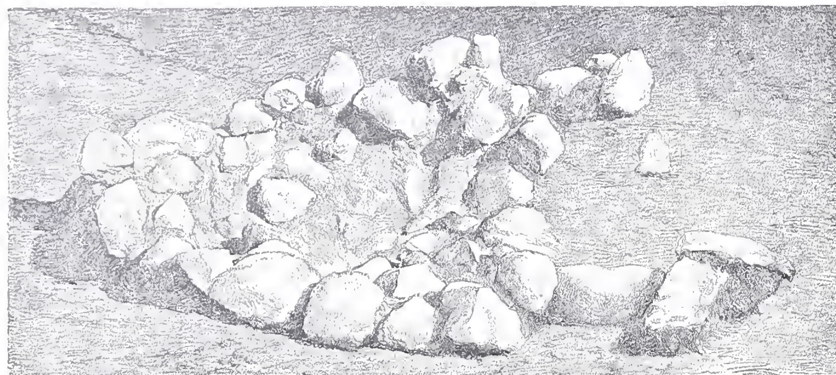

Fig. 14. Overfladen af en Grav ved Hellested.

I og under en lignende Stenlægning afdækkedes et Skelet i udstrakt Stilling, med Hovedet i Øst. Armene laa omtrent som ved det ene af de først omtalte Skeletter. Den høire Arm var bøiet op over Brystet, saaledes at Haanden laa over venstre Nøgleben. Venstre Arm var bøiet helt sammen i Albuen, og den udstrakte Haand naaede op til Kraniet. Mellem Over- og Underarm, tildels dækket af den sidste, laa et Dolkblad med Skaftenden just ved Mellemhaandsbenene, som dette sees af Fig. 16. Det synes klart, at dette Flintblad, der ligesom de 3 andre paa denne Plads optagne Stykker er af ældste Form (se Fig. 17), har været skæftet som Dolk, og at Fæstet har ligget under den Dødes Haand. Langs Overarmen laa en Bennaal med Øie, som vel har sammenholdt en Kappe, der omsluttede Liget.

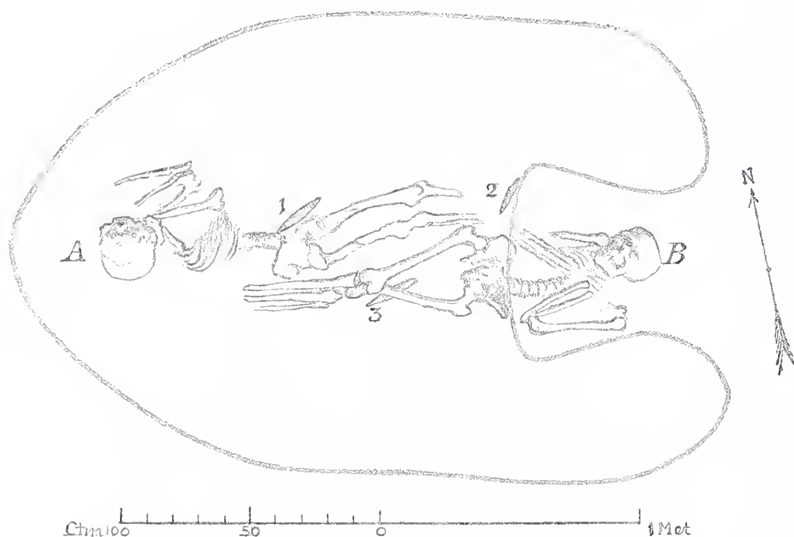

Fig. 15. Skeletter i en Grav ved Hellested.

I to andre Grave fandtes der ligeledes kun et enkelt Skelet, med Hovedet i Øst; Armene vare bøiede ind over Underlivet. Ved det ene af dem fandtes ved Overkroppen en Naal med Øie, lignende den alt omtalte, men stærkt medtagen.

En lignende Enkeltgrav er truffen umiddelbart ved Tuborg Fabrikker nær Kjøbenhavn, paa en udyrket Strandmark; tidligere er der gjentagende fundet Skeletter i Nærheden, saaledes at der vist-

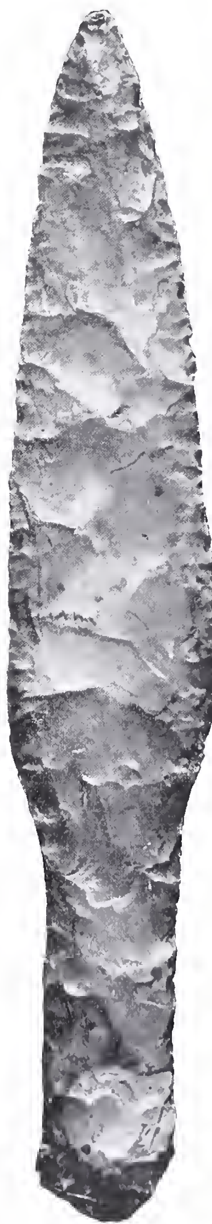
Fig. 16. Dolkblad liggende i Armen paa et Skelet, ved Hellested. Dolken er afbildet i 2/3 Størrelse i Fig. 17.

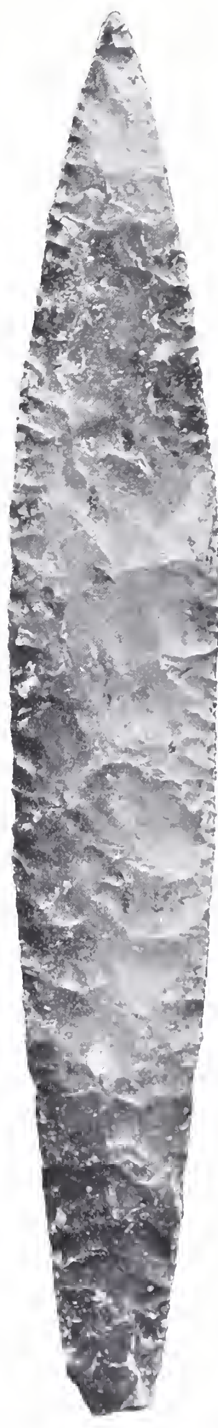
nok ogsaa her har været en oftere benyttet Gravplads. Afstanden fra Stranden er c. 300 M., hvor en naturlig Grusvold hæver sig 5,60 M. over Havet. I en heri aabnet, mindre Grusgrav fandtes der Skeletrester af et voxent Individ og ved disse en Flintdolk, bred i Blad og Skaft, men uden udhugne Forziringer (Fig. 18). Graven dannede en trugformet Fordybning, c. 2,50 M. lang og med Bunden 0,70 M. under Jordfladen; Retningen var Sydøst-Nordvest. Til den ene Side laa der i Graven en Række mindre Sten, 0,20—0,30 M. store. Liget har ligget paa Gravens Bund, udstrakt paa Ryggen og med Hovedet i Øst; Dolken har havt sin Plads omtrent ved Hoften. (Mus. Nr. A 16861.)

Ogsaa ved Greve i Tune Herred er der i en Grusgrav truffet Skeletter, ved hvilke der optoges Flintdolke, her af ældste Form, og der haves Meddelelser fra det sydøstlige Sjælland om andre lignende Fund. Disse Enkeltgrave sænkede i et Grusleie og ikke, som det er Reglen i Jylland, overdækkede af en Høi ville da mulig vise sig at være ret almindelige til denne Kant af Øen.

Kun et eneste Høifund, der i alle Maader stemmer med de fra Jylland kjendte, vides derimod fremdraget i det østlige Danmark. Under en Høi ved Rersnæs i Fuglse Herred fandtes ved Bunden en oval Stenlægning, c. 0,50 M. høi. Den dannedes af større og mindre Sten liggende tæt ovenpaa hverandre og ret regelmæssig, saa at Overfladen var temmelig plan. Længden var i Øst-Vest 5,50 M., Bredden ved Midten 2,25 M. Omtrent midt i Stenlaget fandtes en Flintdolk, Fig. 19, liggende med Odden i Vest. Skeletdele sporedes ikke.

Fig. 17. 2/3.

Fig. 18. 2/3.

Fig. 19. 2/3.

Om den egentlige Betydning af disse dog endnu saa sjælden trufne Enkeltgrave paa Øerne skal der ikke gisnes. Navnlig turde det endnu ikke udtales, at det snarere er et Folkeslægtskab end et Kultursammenhæng, der mod Stenalderens Slutning forbinder det sydøstlige Sjælland og Lolland med visse Dele af Jylland. Det er nemlig ikke alene Enkeltgravene med deres Indhold af Dolke, der frembyde en Overensstemmelse; ogsaa

forskjellige, noget ældre, jydske Lerkarformer ere undertiden i disse østlige Landsdele trufne i Stengravene.

Her skal der kun fra de anforte Fund hentes Vidnesbyrd om, at der var et eget Afsnit ved Stenalderens Slutning, i hvilket det her i det sydøstlige Danmark ligesom i Jylland var Skik at nedlægge en Dolk i Graven og ikke Stridsøxen eller Værktøi.

DE SJÆLLANDSKE GRAVKISTER.

Mellem Stenalderens Grave i Norden danne de saakaldte Gravkister en egen Form, der ved bestemte Træk i Plan og Bygning lader sig adskille fra de øvrige Grave. De tilhøre Stenalderens sidste Afsnit, og det er Flintblade af den her omhandlede Art, der udgjøre den vigtigste Del af det Udstyr for de Døde, der er nedlagt i Gravkisterne[1].

Disse tidligere paaviste Forhold ere fuldtud blevne bekræftede ved de nyere Undersøgelser. Tillige er Kundskaben om disse forhen meget sjældne og oftest usikkert kjendte Grave bleven væsentlig fæstnet; men navnlig har Forøgelsen af Iagttagelsernes Række sin Betydning. Gjentagelsen af de samme Forhold, som disse findes ved den her følgende Række af nye Fundberetninger, giver Kjendsgjerningerne en forøget Vægt og tillader Slutninger, der syntes tvivlsomme ved det tidligere sparsomme Stof.

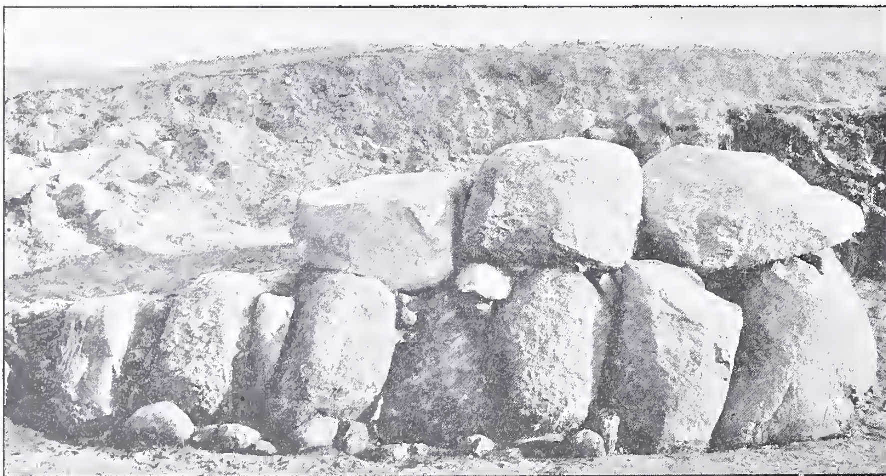

Fig. 20. Gravkiste ved Holbæk Ladegaardshuse.

Ved at fjærne Resterne af en allerede forhen delvis sløifet Høi, ved Holbæk Ladegaardshuse, Merløse Herred, endnu 14 M. bred og 1,50 M. høi, havde man truffet en stensat Gravkiste. En af Endestenene var borttagen og ligeledes 2—3 af de nærmest tilstødende Sidesten, samt et Par Dæksten. Over Graven havde der været en Dynge af mindre Sten. Den øvrige Del af Kisten, seet fra Nord, er fremstillet i Billedet Fig. 20, som Graven viste sig, efterat den var fuldt afdækket ved den for Nationalmuseet foretagne Undersøgelse.

De Aabninger, der vare efterladte mellem de store Sten i Siderne og i Dækket, vare udfyldte med Blaaler, hvori der var blandet Skjærver af Granit og Flint. Sidestenene stode umiddelbart paa den faste Undergrund, som ogsaa dannede Bunden i det Indre; Muldlaget maa saaledes være blevet fjærnet, da Graven anlagdes. Ved den ene Ende, mod Øst, vare Stenene noget mindre, hvad der viser, at Gravens Aabning fandtes her; dette gjentager sig ved de i det følgende omtalte Grave, ligesom det kjendes andetstedsfra.

Rummet under Dækstenene havde kun en Høide af 0,60—0,75 M. og maalte paa det bredeste Sted, ved Midten, kun 0,75 M. Længden var i Sammenligning hermed ret betydelig, 2,75 M., hvilken Størrelse angiver, at Graven var bestemt til mere end eet Lig, men paa den anden Side ikke til et større Antal som ved de ældre Jættestuer.

[1] Aarb. f. nord. Oldkynd. 1881 og 1892; Sophus Müller, Vor Oldtid, 1897; Oscar Montelius, Orienten och Europa, i Antiqvarisk Tidskrift för Sverige, XIII.

Næppe noget andet Sted ere Ligresterne iagttagne i saa uforstyrret og saa forstaaeligt Leie som her. Det sees af Billedet Fig. 21, hvorledes Knoglerne af 3 Individer, alle liggende udstrakte med Hovedet i Vest, kom for Dagen, efterat den øvre Fyld i Kisten var fjærnet. Øverst, tilhøire i Billedet, laa i en Høide af 0,11—0,18 M. over Bunden, Skeletdelene af et enkelt Individ,

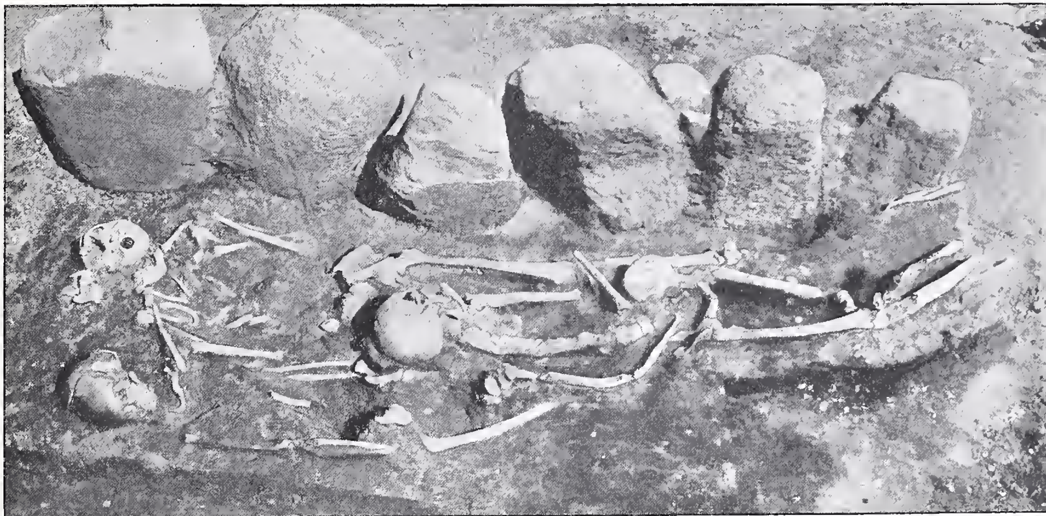

Fig. 21. De tre Skeletter i Gravkisten.

efter Prof. Chievitz' Bestemmelse en voxen Person, rimeligvis en Mand. Han er bleven henlagt i helt udstrakt Stilling; Hovedet laa paa venstre Side. Høire Arm var bøiet i Albueleddet, saaledes at Haanden har hvilet paa Underlivet. Venstre Arm laa udstrakt langs Siden. I en Afstand af 0,30 M. fra høire Knæled og i et noget høiere Niveau, 0,23 M. over Bunden, fandtes en Pilspids af Flint. Om den er tilfældig indkommen med Jordfylden, lader sig ikke afgjøre. Dette kan derimod antages om et Stykke Flintaffald, der fandtes ved venstre Lægben, og om to Spaaner med Skrabertilhugning, som henlaa underst ved Gravens Bund.

Fig. 22. De to underste Skeletter.

Under dette Skelet, adskilte fra det ved et Jordlag og i en Høide af 0,04—0,12 M. over Bunden, laa to andre Skeletter tæt ved Siden af hinanden. De sees i Billedet Fig. 22, optaget, efterat det øverste Skelet var fjærnet. Disse Skeletter laa paa Ryggen; Armene fandtes kun delvis bevarede; de tre saaes udstrakte langs Kroppen; den fjerde var uforklarlig bøiet. Iøvrigt laa alle Bendelene i rette Stilling; kun var det ene Kranium noget ud af Leie, medens dog Underkjæben laa paa sin Plads. Dette sidste Skelet er bestemt som hidrørende fra en Mand; for det andet har Kjønnet ikke kunnet angives. Begge ere af voxne Individer.

Laget under disse to Skeletter var fast Lerjord med nogle iblandede Skjærver. Heri fandtes Rester af et fjerde Skelet liggende spredt i Kisten, nemlig et Stykke af Hovedskallen tæt

inde i det nordvestlige Hjørne, Underkjæben lidt derfra, ved Nordvæggen, og forskjellige Rørknogler paalangs og paatværs over Bunden. Omtrent ved Kistens Midte optoges en Bennaal, ifølge Herluf Winges Bestemmelse dannet af Mellemfodsben af Faar, og nær det sydvestre Hjørne en smuk Flintdolk, Fig. 23. Disse Sager ere utvivlsomt blevne nedlagte sammen med det underste, først anbragte

Fig. 24. Gravkiste ved Sønderup, Slagelse Herred.

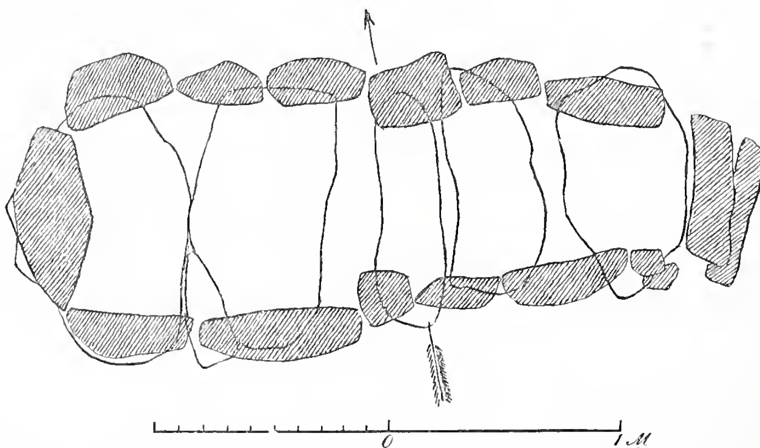

Fig. 25. Plan af Gravkisten ved Sønderup.

Fig. 23. 2/3.

Lig. Dettes Rester ere blevne skudte tilside, da de to jævnsides liggende Individer blev gravlagte, medens der derimod ikke er foregaaet nogen Forstyrrelse, da det øverste Lig blev nedlagt. (Mus. Nr. A 15372.)

Den Usikkerhed, der findes ved Opfattelsen af denne Gravkiste, idet dens østlige Ende var forstyrret forud for Undersøgelsen, vil fjærnes ved Betragtningen af flere andre Kister, der paa det nøieste ligne den i alle Enkeltheder, og som derhos have været fuldstændig bevarede. En saadan er gjengiven i Fig. 24, som den viste sig efter at være blottet for de dækkende Jordlag; en Plan af samme Grav er fremstillet i Fig. 25. Den lave Jordhøi — paa Sønderup Mark i Boeslunde Sogn,

Slagelse Herred — havde længe været stærkt udjævnet. Ved den fortsatte Sløifning var man stødt paa Gravkisten. Ogsaa denne var reist paa den faste Undergrund, og Mellemrummene mellem Stenene vare fyldte med Blaaler og Smaasten. Retningen var omtrent Øst-Vest, og Graven var kjendelig snævrere mod Øst, hvor to udenfor hinanden anbragte, flade Sten lukkede for Aabningen. Det indre Rum havde omtrent samme Længde og Høide som ved den først beskrevne Kiste; Bredden var derimod lidt større, mod Vest 0,75 og noget østligere 0,96 M., men ved Aabningen i Østenden kun 0,55 M. Hele den øvre Del af Gravrummet var jordfrit; kun paa Bunden fandtes et Lag af Fyld, c. 0,25 M. tykt. Heri fandtes strax foroven en Del Knogler af det sidst nedlagte Lig. De laa dog ikke i Orden, idet der strax ved Opdagelsen af Kisten var blevet afløftet en Dæksten, hvorefter Arbeideren var krøben ned i det c. 0,50 M. dybe Rum. Anden Forstyrrelse var dog ikke foregaaet. Der fandtes i Bundlaget under de øverst liggende Skeletdele først to Benhobe i Øst- og Vestenden af Kisten; de indeholdt Knogler af flere Individer, liggende sammenpakkede og ikke i naturligt Leie. Dernæst var der nederst ved Bunden Rester af endnu et Skelet, i udstrakt Stilling og med Hovedet i Vest. Ved dette optoges Levninger af en stærkt medtagen Bennaal. (Mus. Nr. A 14722.)

Fig. 26. Gravkiste ved Grevinge, Ods Herred.

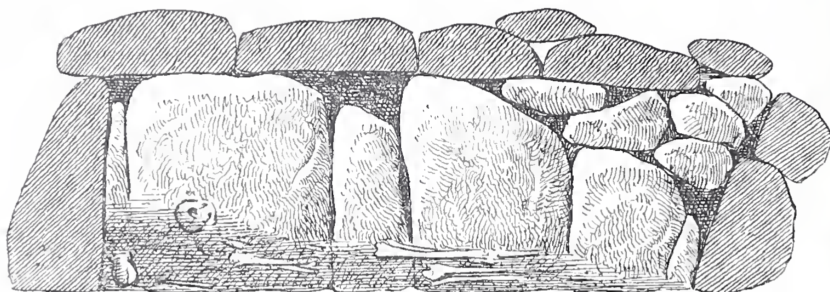
Fig. 27. Gravkisten ved Grevinge; Dækstenene fjærnede.

Fuldstændig bevaret var ogsaa en ganske lignende Gravkiste ved Grevinge i Ods Herred, der her er fremstillet i Fig. 26 og 27. Nogen Jordhøining fandtes ikke paa dette Sted; men den kan være udjævnet efterhaanden, idet der ofte var fjærnet mindre Sten, som fremkom ved Behandlingen af Marken. Kisten har utvivlsomt været dækket af en Dynge Sten, hvorover atter en lav Jordhoi. Mellemrummene mellem de større Sten vare ogsaa her udfyldte med smaa Sten og tættede med et fast Lag graat Ler; Sidestenene vare noget nedgravede i Undergrunden. Ogsaa Størrelsesforholdene vare omtrent som ved de foran beskrevne Kister; den indre Længde var 2,35 M., Bredden mod Vest 0,70 M. og mod Øst, hvor Gravens Aabning var, kun 0,60 M.; Retningen var Nordvest-Sydost. Billedet Fig. 26 viser Kisten fra Sydvest, efterat Mulddækket og den omgivende Jord er fjærnet og een af Dækstenene afløftet; i Fig. 27 sees Kisten fra samme Side uden Dæksten og tomt indtil Bunden. Rummet havde en Dybde af 0,50—0,60 M. og var væsentlig jordfrit. Bunden dækkedes kun af et tyndt Jordlag, hvori fandtes nogle Skeletdele, samt en enkelt Flintdolk, Fig. 28, af samme Form som de paa Pl. XXIV afbildede. (Nationalmuseet, Aar 1899.)

Lidet afvigende fra de foregaaende er den Fig. 29 i Plan og Snit gjengivne Gravkiste i

Herregaarden Frihedslunds Park, Love Herred, Holbæk Amt. Kisten var indrettet paa en naturlig, rund Hoining og overdækket med en Høi, c. 2 M. høi og 12 M. bred. Forholdene vare omtrent som sædvanlig. Kistens Længderetning var Øst-Vest. Stenene vare ret tynde og vendte en flad Side indad. Gravrummets Længde var 2,40 M. og Bredden mod Vest 0,75 M., men mod Øst kun 0,55 M. Her var altsaa Gravens Aabning, hvad der ogsaa skjønnedes deraf, at Endestenen var lavere, ligesom iøvrigt ogsaa de nærmest staaende Sidesten. De var forhøiede ved en Opstabling af mindre Sten. Høiden i Rummet var noget større end sædvanlig, nemlig 0,90 M.

Kisten var næsten ganske jordfyldt; men da en Ræv havde indrettet sit Bo her, var Laget ikke uforstyrret. Kun hist og her fandtes

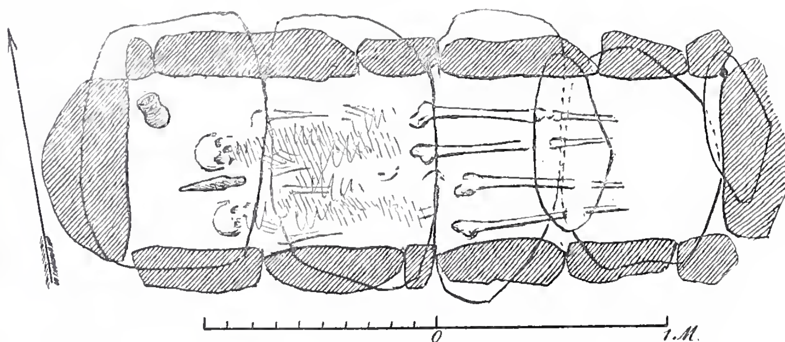

Fig. 29. Gravkiste ved Frihedslund, Løve Herred.

Fig. 30. 2/3.

Knogler i rette Leie, som hidrørende fra udstrakt anbragte Lig, ialt af 5—6 Individer. I Vestenden fandtes to Kranier og i dybere Leie Overdelen af et tredie presset tæt op til en Endesten og med Hulheden ind imod den. Atter her have da de Gravlagte havt Hovedet i Vest, og der er ved Anbringelsen af de øverste Lig fremkommet en Forstyrrelse af de dybere liggende. Inderst og ved Bunden fandtes en Dolk, Fig. 30, af samme Form som de paa Pl. XXIV afbildede, et lille Lerkar og en Flintflække med Savtænder. En anden Dolk var funden, hvor Ræven havde sin Indgang til Graven. (Mus. Nr. A 12316.)

Fig. 28. 2/3.

Den i Billedet Fig. 31 fremstillede Gravkiste ved Snertinge, Sverborg S., Hammer Herred, frembyder den Eiendommelighed, at Bunden er tæt og omhyggelig lagt med større og mindre, flade Sten. Længderetningen er som ved flere af de foran beskrevne Grave nøiagtig Øst-Vest, ligesom Størrelsesforholdene ikke afvige fra det sædvanlige. Den indvendige Længde er 2,30 M., Bredden ved Midten 0,65 M. og ved Enderne omtrent 0,55 M. I Langsiderne og ved den vestlige Ende have Stenene en Høide af 0,40—0,50 M., medens Østenden, hvor Gravens Aabning var, lukkes af to ganske lave Sten, den høieste kun 0,08 M. Over og omkring denne Kiste bredte

sig en stor Stendynge, der utvivlsomt ialtfald for største Delen maa være tilført i en senere Del af Oldtiden. Denne Dynge ligesom den atter herover dækkende Jordhøi var efterhaanden bleven fjærnet; man havde ogsaa borttaget Dækstenene over Gravkisten og forstyrret dens Indhold. Kun selve Bundlaget var urørt, bestaaende af fast Ler, 0,11 M. tykt. Heri fandtes en Flintdolk, Fig. 32, og det afbrudte Skaft af en anden Dolk, begge med bredt Blad og bredt Skaft, men uden Ornamenter, samt en Pilspids. (Mus. Nr. A 16522.)

Noget afvigende fra de foregaaende er den Fig. 33 i Plan og Snit afbildede Gravkiste paa Ramløse Mark, Holbo Herred i Frederiksborg Amt. Andre ganske lignende, meget smalle og lange Kister, af samme Bredde helt igjennem, kjendes forud fra Frederiksborg Amt. Det er mulig en lokal Form. Her ved Ramløse dækkedes Gravkisten af en mægtig Hoi, hvad der dog alene beroede paa, at den var bleven forøget i senere Perioder af Oldtiden. Stenalders-Graven laa ved Høiens Bund og omtrent ved Midten; foroven fandtes Grave fra Bronze- og Jernalderen[1]. Iøvrigt svarede Forholdene til, hvad der ellers er iagttaget. Kistens Længderetning var Øst-Vest, den indvendige Længde 3,20 M., Bredden 0,55 M. og Høiden under Dækstenene 0,60 M. Graven var dækket og omgiven af en Del Haandsten, og Aabningerne mellem Kistens Stene vare flere Steder tættede med Blaaler.

Fig. 31. Gravkiste ved Snertinge, Hammer Herred; fra Øst.

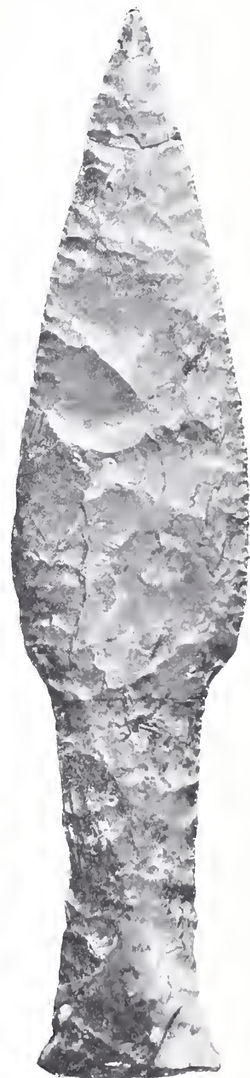

Fig. 32. ²/₃.

For Østenden afsluttedes Kisten af to flade, kantstillede Stene, der stode skraat mod hinanden. Her har da Gravens Aabning været. Just udenfor var der for Undersøgelsens Begyndelse fundet Skeletdele af 3—4 Individer, liggende tæt sammenpakkede, særlig opad en udenfor Gravaabningen anbragt, kantstillet Sten; man har da, efterat Graven var fyldt, ogsaa benyttet Pladsen udenfor dens Aabning, og ogsaa her ere efterhaanden Knoglerne af de tidligere Gravlagte blevne skudte sammen. Den kantstillede Sten har utvivlsomt i Forbindelse med en anden ligeoverfor staaende, der kan være fjærnet forud for Museets Undersøgelse, dannet et Forrum foran Gravaabningen.

Selve Kisten var fyldt med fint Bakkesand uden Sten Ved Bunden fandtes strax indenfor Aabningen en Del Skeletdele liggende tæt sammen, saavidt det skjønnedes af 3 Individer, men længere fremme i Graven kun ubetydelige Rester af et Kranium. I Nærheden heraf, omtrent

[1] Se Müller, Vor Oldtid, S. 303.

ved Midten af Rummet laa to Dolke, een til hver Side. Den større er et smukt tildannet Stykke, Fig. 34, bredbladet og sluttende sig til de yngre Former, men uden udhuggede Linier paa Fæstet; den anden er af samme Form, men kun 0,145 M. lang. (Mus. Nr. A 6918.)

Føies til de her omtalte Kister de tidligere afdækkede og allerede beskrevne Grave af tilsvarende Art, kjendes der ialt 17 saadanne Gravkister paa Sjælland, hvortil komme adskillige ældre og usikkert oplyste Fund, samt Kister uden Gravgods eller dog uden et Udstyr af Dolke. Det er altid Grave, der bestemt skille sig fra de monumentale Stenalders-Mindesmærker. De ere mere eller mindre nedsænkede i Jorden og have i hvert Fald været fuldstændig dækkede af en dog kun lav Høining. Stenene kunne aldrig i Størrelse og Masse maale sig med dem, der i Reglen ere anvendte ved de monumentale Grave; som oftest ere de tynde, hvad der ikke sjælden

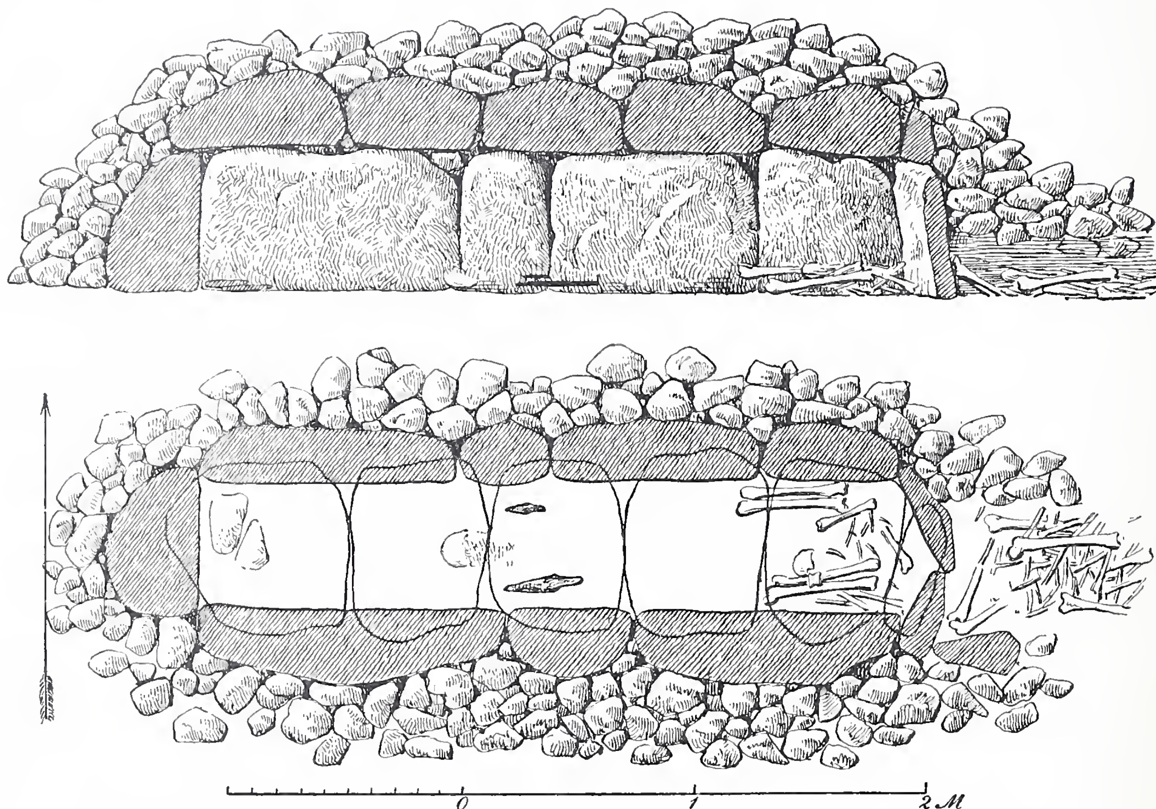

Fig. 33. Gravkiste ved Ramløse. Holbo Herred.

hidrører fra en Tilkløvning. Gravens Bredde og Dybde er ringe i Sammenligning med de store Stengraves; Længden kan derimod være ret betydelig, og ialtfald er den oftest større end til et enkelt Lig. Det er Grave, der ere beregnede til at modtage flere end eet, men paa den anden Side ikke til mange Lig. Oftest er der fundet Rester af 3—4, sjælden af flere Individer.

Det aflange, smalle Rum har østlig-vestlig Retning, dog ofte svingende mere eller mindre mod Nordvest-Sydøst. Ikke sjælden er det iagttaget, at de Døde ere blevne nedlagte med Hovedet i Vest og Benene i Øst, hvor Graven var indrettet til at aabnes. At Enkeltgravene, idetmindste efter hvad der hidtil foreligger, og det baade i Jylland og paa Sjælland, have Ligene nedlagte just i modsat Retning, er sikkert et Forhold af Betydning. Enkelte Gange er der dog i de sjællandske Gravkister truffet flere Lig, hvis Hoveder laa sammen ved Midten af Graven og Kroppene udstrakte i modsat Retning, mod Vest og Øst; ogsaa har Kisten en enkelt Gang i Vestenden havt den Opstabling af mindre Sten, som ofte danner et Lukke for dens Aabning. Disse enkelte Tilfælde synes dog ikke egentlig at bryde den Regel, at den Dødes Hoved lagdes i Vest, idet det vel kan

forstaaes, at Rummet efter gjentagne Begravelser kan være blevet aabnet fra den oprindelig lukkede Ende, hvor der vidstes endnu at være eller at kunne skaffes Plads. Ogsaa udenfor Gravens Aabning i Øst er der til Slutning blevet henlagt Lig.

De anførte Fællestræk i Gravenes Anlæg og i deres Benyttelse, der give Kisterne deres Særpræg overfor Jættestuerne og Dysserne, vise dog tillige, hvor nøie deres Tilknytning er til disse ældre Gravformer. Visse Enkeltheder kunne tilmed alene forstaaes som beroende paa en Overlevering fra ældre Tider. Den baade lave og smalle Aabning til Gravrummet synes kun særdeles vanskelig at kunne være benyttet ved Anbringelsen af Liget; den indrettedes vistnok i Erindring om den tilstrækkelig rummelige Adgang, der fandtes ved de ældre Stuer og Kamre. De udenfor Graven anbragte Indgangssten minde om Gangen ved de ældre Gravstuer. Naar det Indre er jordfyldt, og der saaledes maa være lagt et Dække af Jord over den Døde, da har dette noget paafaldende, idet den stensatte Grav vel maa være dannet og tættet just for at holde Jorden borte fra Liget. Dette kan da atter være et Minde om de ældre Kamre, hvori snart fastere, snart løse Lag bleve bredte over Resterne af de tidligere Gravlagte, som efterhaanden pakkedes tilside.

Stærkest træde Afvigelserne fra det ældre frem i Gravgodset. Det er i Kisterne meget sparsomt, bestaaende kun i et enkelt eller i ganske faa Stykker; undertiden findes slet intet. Bortseet fra enkelte Lerkar og nogle faa andre Sager, forekomme kun Dolke. Disse foreligge dog ogsaa fra Jættestuer og Dysser, men da jævnlig i større Antal og ledsagede af Stridsøxer, og navnlig af Arbejdsøxer og andre Redskaber, ikke sjælden i betydeligt Tal. At disse ikke findes i Gravkisterne, maa have sin Betydning. Vel er det stedse misligt at bygge paa Manglen af visse Former indenfor en Fundkreds; men her er dog vistnok Iagttagelsernes Antal saa stort, at Forholdet ikke kan bero paa en Tilfældighed. Tilmed mangle jo ogsaa mange andre af de ældre Stengraves Oldsagformer i Kisterne, og naar Lerkar ere trufne, har det stedse været uornamenterede Bægre og Kopper, men ikke de forzirede Kar af mangehaande Former, der kjendes i saa stor en Mængde fra de ældre Stengrave.

Alt i Alt synes det at være klart, ikke blot, hvad der allerede tidligere er udtalt, at Gravkisterne henhøre til Stenalderens Slutning, men ogsaa, at de hidrøre fra et eget Afsnit, der havde en længere Varighed, og som i mangt og meget skiller sig fra den forudgaaende Tid.

Til dette Stenalderens Slutningsafsnit maa de Dolkformer henføres, der stadig træffes i Kisterne, og mangler een eller flere, da maa de være ældre. Nu er det Dolkene Pl. XXIV—VIII, der i hvert Fald for den langt overveiende Del findes i de sjællandske Gravkister; den ellers allerhyppigst trufne Form Pl. XXIII mangler næsten ganske. Disse Dolke maa da antages at være gaaede af Brug, efterat Graven havde antaget Kistens Form. Ved Siden af Iagttagelserne i de jydske Enkeltgrave give saaledes Fundene i de sjællandske Gravkister et Udgangspunkt for Paavisningen af Tidsforholdet mellem de forskjellige Former af Dolke.

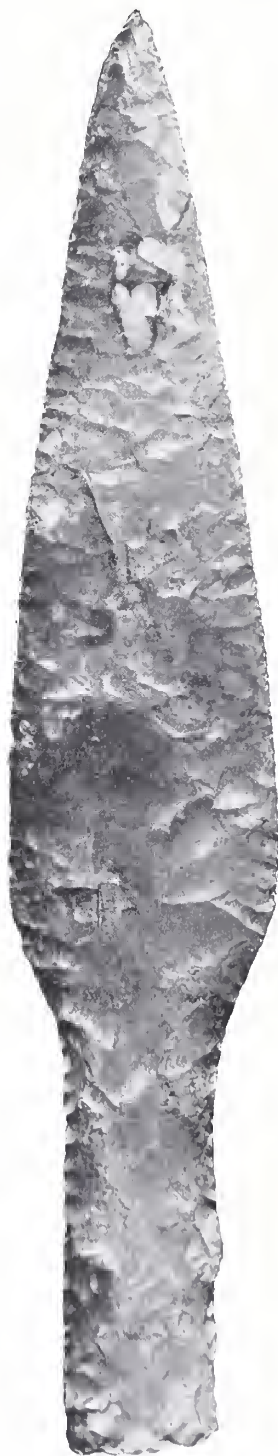

Fig. 34. ²/₃.

GRAVKISTER I JYLLAND.

De jydske Grave, der svare til de sjællandske Gravkister, og de Fund, der hidrøre fra disse Grave, vare vel tidligere ikke ganske ukjendte; men ufuldstændige og usikre Beretninger vanskeliggjorde i høi Grad Forstaaelsen. Nye og gode Undersøgelser have sikkert nok endnu ikke fjærnet Vanskelighederne — dertil ere Iagttagelserne for faa. Men Udsigten er dog nu aabnet til, at der kan vindes en Forstaaelse af de jydske Grave fra Stenalderens Slutning, der frembyde dels Overensstemmelser med, dels Afvigelser fra de samtidige Grave paa Øerne; og som Forholdene efter det hidtil foreliggende maa opfattes, bidrage disse Grave ikke lidet til at kaste Lys over de her omhandlede Flintblade.

Fig. 35. Gravkiste paa Sønderup Mark, Hornum Herred.

Paa Sønderup Mark, i Hornum Herred, undersøgtes i 1898 en mindre Gravhøi, c. 20 M. bred og 2,20 M. høi. At dette var Monumentets oprindelige Størrelse, og at det ikke har faaet en Tilvæxt ved Anlæg af yngre Grave, er dog ikke sikkert. Forstyrrede Urnegrave fandtes i hvert Fald tæt under Overfladen. I en Dybde af 0,65 M. blottedes en Dynge af Sten, der i 5 Lag over hverandre dækkede over en Gravkiste. Der fandtes 3 Dæksten over den aflange Grav, som havde 4 Sten i hver Langside. Retningen var, anderledes end ved de sjællandske Kister, Nord-Syd. Ved Midten havde det indre Rum en Bredde af godt 1 M.; mod Syd var det noget smallere. Længden var, som Kisten forefandtes, 3 M., men har vistnok været noget større. Nordenden var nemlig forstyrret ved den Søgning efter Sten, der førte til Opdagelsen af Graven; ogsaa meddeltes det, at der fra denne Ende var fjærnet flere store Sten, og Kisten laa aaben. Resten var imidlertid fuldstændig urørt.

Fig. 36. Gravkiste ved Sønderup; Dækstenene fjærnede.

Biliedet Fig. 35 viser Graven, som den saaes fra Nordøst, efterat de dækkende Stenlag

vare fjærnede. Dækstenene ligge endnu paa deres Plads, med mindre Sten til Udfyldning af Mellemrummene; en Tætning med Ler fandtes ikke. Om Kistens Sydende henligger fremdeles en Del af de Sten, der her omgave den, og navnlig alle de mindre Sten, der lukkede Enden af Graven. Dens Aabning har sikkert nok været her. Under de mindre Sten, der sees paa Billedet, fandtes nemlig for Kistens Ende en lav, flad Sten, der var stillet paa Kant til Afslutning for Gravrummet. Dækstenene havde underneden en jævn og flad Side. Den største — længst mod Nord, og forrest i Billedet — maalte 1 $\times$ 1,55 M., med en Tykkelse af 0,40 M., hvad der vil give en Forestilling om Størrelsen af de Sten, som i det Hele vare anvendte i denne Grav. Ogsaa Sidestenene i Kisten vendte en flad Side indad; de vare indtil 0,80 M. høie.

Gravrummet var jordfyldt lige op til Dækstenene. Der fandtes i denne Fyld noget Flintaffald og lidt Trækul, samt ikke faa Smaasten, der ikke ret vel kunne være førte ned i Kisten af nedsivende Vand, idet Dækket var temmelig tæt. Kisten maa saaledes efter Gravlæggelsen være bleven fyldt med Jord.

Oldsager forekom først i en Dybde af c. 0,50 M. under Dækstenene og fandtes fremdeles indtil en Dybde af c. 0,80 M. Øverst og omtrent i samme Lag laa to Dolke, 0,16 og 0,21 M. lange, den større afbildet i Fig. 37. De henhøre begge under de paa Pl. XXVII—XXVIII afbildede yngre Former, men ere af ringere Arbeide, uden Forziringer paa Grebet. Endvidere optoges her to Lerkar af Former, der kjendes som samtidige med disse Dolkformer. I Billedet Fig. 36 sees de to Dolke og et af Lerkarrene liggende, som de afdækkedes, tæt op til Rækken af Sidestenene tilhøire. Kisten er i dette Billede fremstillet omtrent fra samme Kant som i Fig. 35; den nordligste Dæksten er fuldstændig fjærnet, den mellemste sees væltet udenfor Graven. I kjendeligt dybere Leie end disse Sager — c. 0,20 M. — optoges en Flintdolk, Fig. 38, af noget ældre Form, som de paa Pl. XXV afbildede. Endelig fandtes endnu dybere, nederst i Sandbunden og c. 0,30 M. under de først nævnte Sager, et retvægget Lerkar af den Art, der i de jydske Høie med Enkeltgrave ere trufne i dybere Leie end Dolkbladene og altsaa ere ældre end dem[1]. Under Bunden af Graven saaes der i selve Undergrundens Sand nogle mindre Samlinger af Smaasten, og over disse sporedes der trøsket Træ i sammenhængende Flager gjennem hele Gravrummet. Det skulde herefter antages, at Gravkisten er bygget just over en Enkeltgrav af sædvanlig Art; Resterne af Træ kunne hidrøre fra denne ældre Grav, i hvilken da ogsaa det sidstnævnte Lerkar har været nedlagt. Alle de anførte Forhold vise, hvor fine Tidsbestemmelser der kan tilveiebringes ved en omhyggelig foretagen Undersøgelse og tillige, hvor nøie Alt maa iagttages, om en Forstaaelse skal vindes. — Tilføies maa det endnu, at der i Graven optoges flere Stykker, om hvilke det er usikkert, hvorvidt de høre til Gravgodset, eller de tilfældig ere indkomne med Fylden, nemlig en overbrudt Flintflække, en bred Spaan eller Flække med Skrabeæg, smaa Brudstykker af Lerkar og Spidsen af et Dolkblad. Ved den forstyrrede nordre Ende af Kisten fandtes et smukt Lerkar, en Hvæssesten og en knust Ravperle. (Mus. Nr. A 17109.)

Fig. 37. 2/3.

En ved Sønderholm, i Hornum Herred, fremgravet Kiste var dækket af en meget anseelig Høi, der dog skjønnedes for en væsentlig Del at være dannet ved senere Gravlæggelser. Ogsaa her

[1] Aarb. f. nord. Oldkynd 1898 S. 248.

dækkede en Stendynge over Kisten. Længderetningen var Ø. N. Ø.-V. S. V. To Dækstene lukkede over Gravrummet; i hver af Langsiderne fandtes 3 Stene og 1 for hver Ende. Den indvendige Længde var 1,50 M., Bredden mod Vest 0,80 M., men mod Øst kun 0,50 M., hvad der utvivlsomt angiver, at Gravens Aabning tænktes at være i denne Ende. Her var Gravrummet tillige lavest, nemlig 0,50 M., men mod Vest 0,65 M. I Bunden fandtes et tykt Lag Flintsten og herpaa, som det eneste Gravgods, en Dolk, Fig. 39, som de paa Pl. XXV afbildede. (Mus. Nr. A 11854.)

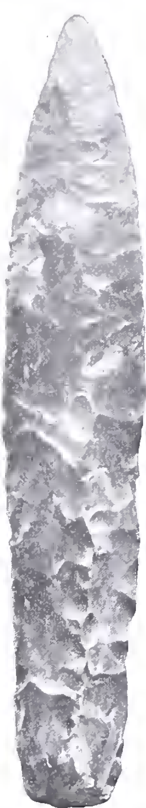

Fig. 38. 2/3.

Fig. 39. 2/3.

Disse Graves Indhold af Oldsager er ganske som ved de sjællandske Gravkister, og i Bygning viser kun den første den Forskjel, at Længderetningen ikke som paa Sjælland er Øst-Vest. Dette er dog Opmærksomhed værd; det er nemlig særdeles almindeligt, at ialtfald de ældre jydske Grave, som indeholde Flintdolke, have Retning Nord-Syd, med Aabning i Syd.

Saaledes er det med de to Gravkister, hvis Grundplan er gjengiven i Fig. 41 og 42; her sees dog tillige andre, vistnok meget betegnende Afvigelser fra Forholdene paa Sjælland, og det baade i Bygningen og med Hensyn til Indholdet af Oldsager.

Billedet Fig. 40 fremstiller en af disse Grave, i Lundby Bakker, Grindstrup Sogn, Fleskum Herred. Den er aabnet og forstyrret i den ene Ende; man seer ind i det tomme Gravrum under en af Dækstenene, der ligger omtrent i Flugt med den omgivende Hedeflade. Kisten er altsaa nedgravet i Jorden. En anden Dæksten ligger nedfalden i Graven; men de tilsvarende Bæresten staa endnu paa deres Plads. Med Længderetning i Nord-Syd har denne Kiste en indvendig Bredde mod Nord af c. 2 M., mod Syd af 1,75 M. Længden er indvendig 4,20 M., Dybden godt 1 M. I Længdesiderne stode 4 og 5 Sten, og Dækket dannedes af 4 Sten. For den sydlige Ende var der kun 1 Sten (forrest i Billedet Fig. 40; se ogsaa Planen Fig. 41), der lukkede for omtrent Halvdelen af Bredden, medens Resten dannede Aabningen til Graven. I Bunden laa et Lag Flintskjærver; forøvrigt var Graven tom. Af Oldsager fandtes 3 Dolke af de ældste Former, som Pl. XXIII.

Fig. 40. Gravkiste i Lundby Bakker.

Særdeles lig denne er en Gravkiste ved Store Aistrup, Slet Herred, hvis Grundplan er meddelt i Fig. 42. Den dækkedes dog af en Stendynge, hvorover en Høi paa 3 M. Men Gravens Plan, Retning og Størrelse er tilsvarende; ogsaa Indgangen er ordnet paa samme Maade. Den indvendige Høide i Gravrummet er 1,10 M. I denne Kiste fandtes to Dolke af yngre Former, som Pl. XXVII—VIII, men af tarveligt Arbeide, samt en ganske lille Stridsøxe, kun 0,095 M. lang. (Mus. Nr. A 6390.)

Disse to hinanden ganske lignende Grave skille sig ret kjendelig fra de sjællandske Kister. Ikke blot er Længderetningen afvigende; Aabningen er tillige indrettet paa særlig Maade, og den

ret store Høide og Bredde giver Kisten et eget Præg. Hertil kommer, at Gravgodset frembyder ældre Træk. Det kunde vel synes ikke at være af megen Vægt, at de ældste Dolkblade foreligge fra en af disse Grave. Men sammenholdt med ret mange, omend usikre Beretninger faaer det Betydning.

De ældste Dolkblade ere nemlig fundne i flere jydske Stengrave, hvis Retning er Nord-Syd, med en Aabning eller en kortere Gang mod Syd, dertil bredere end de egentlige Gravkister, indtil 1,25 M. høie og saaledes snarere lignende store Kamre end Kister. Om en saadan Grav ved Linderup i Børglum Herred meddeltes det i 1856, at den indvendige Længde var 3,75 M., medens Bredden var 2 M. og Høiden 1,25 M. Længderetningen var Nord-Syd, og ved den sydlige Ende fandtes en 1,25 M. lang og 0,75 M. bred Gang. Tre meget store Dækstene lukkede over det væsentlig jordfyldte Gravrum. Heri fandtes paa forskjellige Steder og tildels ved Bunden 4 Dolkblade af ældste Form foruden andre Sager. (Mus. Nr. 15801.)

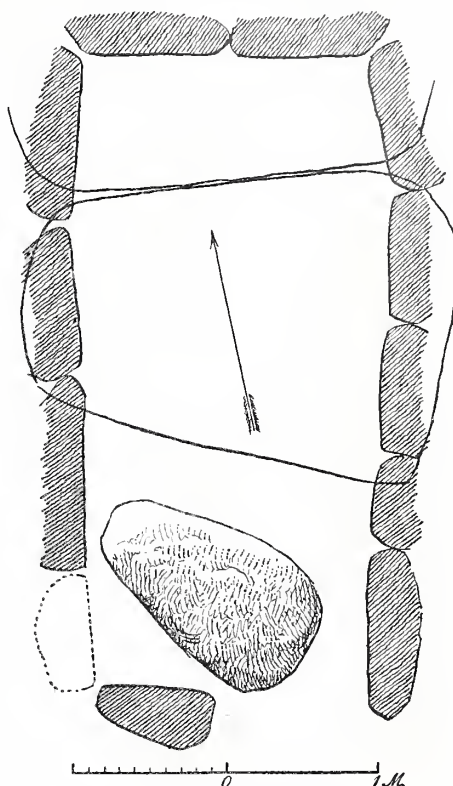

Fig. 41. Lundby Bakker.

Vistnok ere saadanne, noget større Grave, hvis Indhold af Oldsager har et noget ældre Præg end det fra Gravkisterne kjendte, at betragte som en egen, ældre Form. De danne et Mellemled mellem de store Stengrave med lang Gang og de egentlige, lukkede Gravkister.

En Bestyrkelse faaer denne Antagelse deri, at der fra disse ældre jydske Kister eller Kamre, der nærme sig til Jættestuerne, kjendes Gravudstyr, der pege endnu længere tilbage, til en Tid, da Dolkbladene ikke vare indførte i Gravgodset. Det i Fig. 43 fremstillede Stenkammer, som i 1897 blev aabnet ved Mønsted, Fjends Herred, svarer ret nøie til den strax foran givne Beskrivelse af Graven ved Linderup i Børglum Herred, kun at Dimensionerne ere noget mindre. Længderetningen er Nord-Syd; en kort Gang lukket med en Sten findes mod Syd; et andet Lukke af flade, kantstillede Sten sees mellem Kammer og Gang. Lige til Dækstenene var Graven fyldt med sandet Muld. Inderst fandtes et Kranium og nogle Knogler og umiddelbart herved to retvæggede Lerkar af velbekjendt og charakteristisk Form (Mus. Nr. A 15904). De samme Lerkar dannede, ved Siden af andre lignende, hele Udstyret i en i 1898 ved Bøstrup, Fjends Herred, aabnet Stengrav, der i det væsentlige svarede til den her omtalte i Form og Størrelse[1]. Disse retvæggede Lerkars Tid er fuldstændig kjendt. De findes, som alt ovenfor nævnt, i jydske Enkeltgrave, der indeholde Stridsøxer af de yngste Former, og disse Grave ere ældre end dem, der ere udstyrede med Flintdolke. Der foreligger flere andre Fund af saadanne Lerkar fra store Stengrave, der nærme sig til Jættestuerne uden dog at have disses særegne Form.

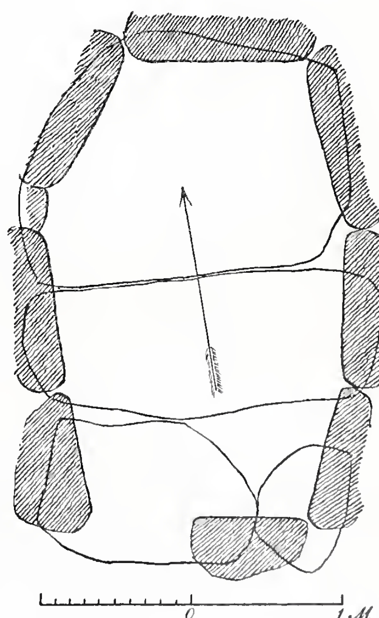

Fig 42. Store Aistrup.

[1] Se A. P. Madsen, Gravhøie og Gravfund, Kjobenhavn 1900, II Pl. 21.

Udviklingsrækken fra Jættestuen til Gravkisten synes da i Jylland at kunne spores Led for Led, og det ikke blot med Hensyn til Gravformen, men ogsaa til Udstyret med Oldsager. Dette er det, som giver Paavisningen sin Betydning. Mellemleddene dannes af større Kamre med Længderetning i Nord-Syd og med Gang eller dog Aabning mod Syd; Dækstenene over Graven ligge paatværs af Stuens Længderetning. Allerede i disse Grave findes Dolkbladene af den ældste Form, medens de yngre Former høre sammen med den egentlige Gravkiste, af samme Bygning som paa

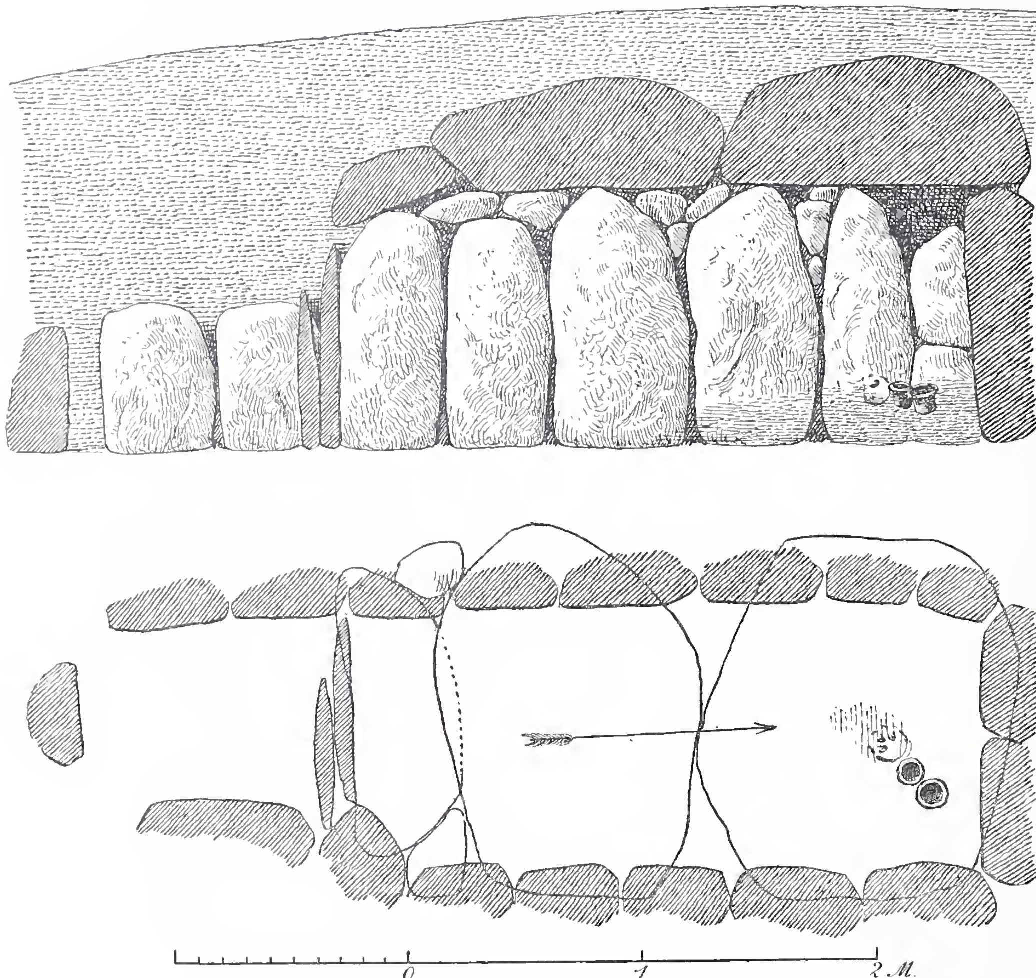

Fig. 43. Stenkammer ved Mønsted, Fjends Herred.

Sjælland. At endelig de ældre Jættestue-agtige Kister eller Kamre med deres Udstyr bestaaende i Dolke af ældste Form enten ikke findes paa Sjælland eller dog kun særdeles sjælden, er ikke uforklarligt. Udviklingen kan være foregaaet i Jylland, og først paa et senere Stadium er man fulgt med paa Sjælland

DE ÆLDSTE DYSSER.

Fra en Række Dysser foreligge Fund, der væsentlig skille sig fra, hvad der sædvanlig træffes baade i Dysser og i Jættestuer. Det er stedse kun et sparsomt Udstyr, der er nedlagt i disse Grave, ofte kun et enkelt Stykke, og tillige henhøre Sagerne under faa Former: de tyndnakkede Øxer, Lerflaskerne med bred eller snæver Hals og Ravprydelser af ældre Art, som de kjendes i Mængde fra de store Ravfund.

Ogsaa Gravene have et eget, simpelt Præg. En enkelt eller høist to Dæksten hvile over de Sten, der danne det aflange, smalle Gravrum, een eller to i Længdesiderne og een for

hver Ende. Enten ere alle Sidestenene lige høie, eller een af Endestenene er lavere, saaledes at der er en Aabning til Graven. Til Forskjel fra Gravkisterne er Gravrummet stedse kort og dybt, og dertil ere Stenene i Reglen store og svære, ligesom Dækstenen har ligget frit og synlig. Høien, som omgiver Graven, er snart rund, snart aflang, saaledes at disse Grave kunne betegnes enten som Runddysser eller som Langdysser. En særlig Omhu er anvendt paa Gravens Bund, der er dækket med Sten eller med tykke Lag af Flintskjærver. Hvilende herpaa er der flere Gange fundet Rester af kun et enkelt Lig, og Rummet har da forøvrigt været tomt og jordfrit. Oftere er der dog truffet Levninger af flere Individer i det mere eller mindre opfyldte Kammer.

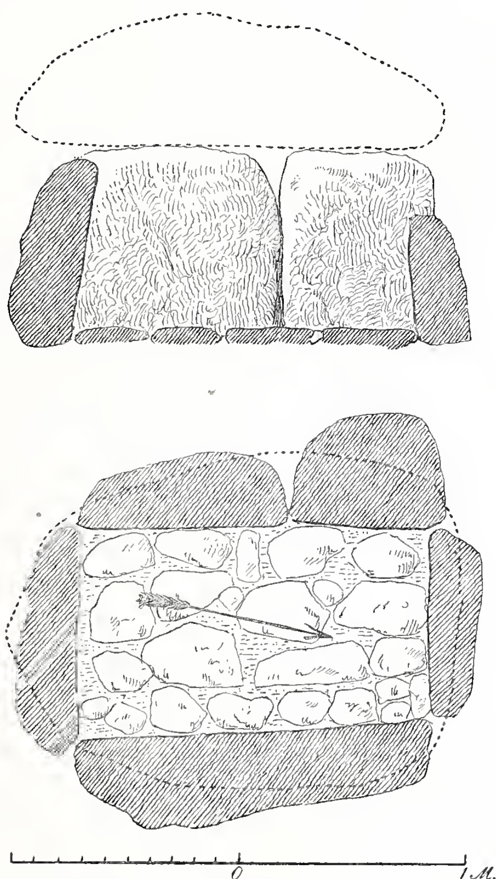

Fig. 44. Dysse ved Aagerup, Merløse Herred.

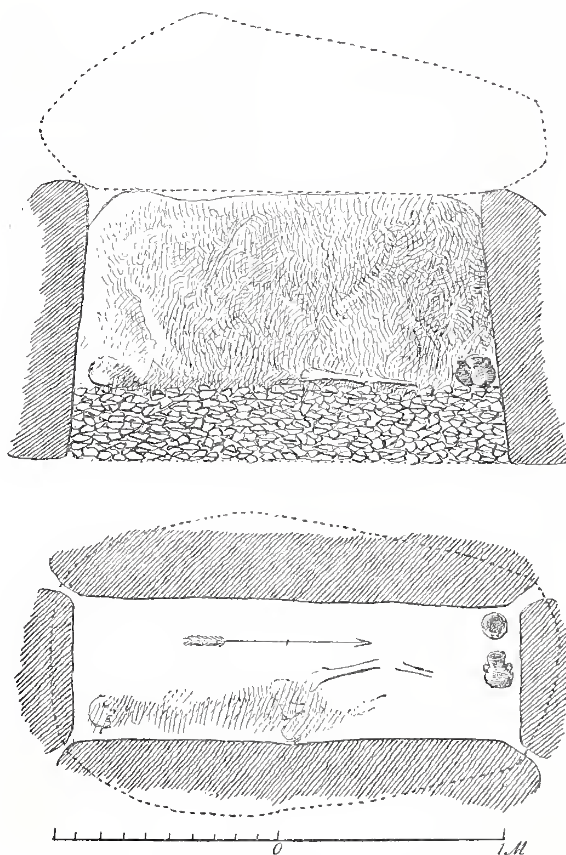

Fig. 45. Dysse ved Ølstykke, Ølstykke Herred.

De hosstaaende Afbildninger, Fig. 44—45, fremstille to af disse Grave, den ene med 4 lige høie Sidesten, den anden med Aabning over en af Endestenene. Begge laa i Langdysser, og begge vare berøvede deres Dæksten, før Undersøgelsen foretoges. I Dyssen ved Aagerup, Fig. 44, var Gravrummet fyldt med Jord, der i den nederste Halvdel var stærkt blandet med haandstore Sten. Bunden var stenlagt. Herpaa fandtes foruden nogle Flintflækker en ved Tilhugning stærkt opskærpet Flintøxe, udpræget tyndnakket; den laa i et Hjørne af Graven. Dyssen ved Ølstykke, Fig. 45, frembød et Gravrum, der var fuldstændig jordfrit. Hele Bunden var belagt med knust Flint i 0,30 M.s Tykkelse. Derover fandtes et tykt Lag Kul, øiensynlig Levning af et stærkt Baal, antændt forud for Gravlæggelsen. Ovenpaa Kullet laa de stærkt opløste Skeletdele af et enkelt Individ, ved hvis Fødder der henstod to Lerflasker af sædvanlig Form, den ene med bred, den anden med smal Hals.

I talrig Mængde ligge saadanne Dysser velbevarede omkring i Landet, men kun faa ere hidtil trufne, som ikke i ældre eller nyere Tid ere blevne berøvede deres Indhold; thi den oftest

anseelige, fritliggende Dæksten henledte Opmærksomheden paa disse Grave, og Adgangen til det Indre frembød ringe Vanskelighed. Kun om 14 Dysser af denne Art og med det ovenangivne Indhold haves fuldstændig og sikker Oplysning. Vel er dette Antal ikke stort, men efter Forholdene vistnok tilstrækkeligt til at støtte Antagelsen af, at disse Grave danne en egen Tidsgruppe.

Hellerikke er det tvivlsomt, at Dyssen af den simpleste Form ogsaa er den ældste af samtlige Stengrave, og at den indleder den hele Række af vexlende Former, der slutter med de foran omtalte Gravkister[1]. Dette angives bestemt af den tyndnakkede Øxe og ligeledes af Ravsmykkerne og Lerflaskerne, der ikke forekomme i de øvrige Stengrave, og for hvilke der ikke kan findes en særskilt Plads enten imellem de andre Gravformer eller bagefter dem. Naar der enkelte Gange i disse ældste Dysser er truffet Sager af yngre Art[2], da har Gravrummet været stærkt fyldt med Rester af mange Lig; der er senere foretaget Efterbegravelser, som dette var Skik gjennem hele den yngre Stenalder.

Men hidrøre disse Grave fra et eget Tidsafsnit, den første Del af de store Stengraves Tid, da er det af Betydning, at de her omhandlede Dolke ikke foreligge i et eneste af de veloplyste Fund. Det kan ialtfald heraf sluttes, at Dolken, i Modsætning til hvad der var Tilfældet i Gravkisternes Tid, ved Periodens Slutning, ikke dengang spillede nogen sønderlig Rolle og ikke var et for den Levende og for den Døde uundværligt Stykke. Bestemtere tyde Fundene fra de ovenomtalte jydske Enkeltgrave paa, at Dolken overhovedet ikke var i Brug og Formen endnu ikke fremkommen (se foran S. 139 flg. og Aarb. f. nord. Oldkynd. 1898).

DE YNGRE DYSSER

Fra de omtalte ældste Dyssefund skiller sig en Række Fund, der vel ere optagne i smaa Kamre ligesom hine, men dog efter deres hele Indhold maa antages at hidrøre fra en senere Tid. Sædvanlig afvige disse Grave kun lidet fra de ældste Dysser; de ligge ofte i Langdysser og ere ikke større end, at de som Regel kun have behøvet en enkelt Sten til Dække; snart aflange og rektangulære, snart med polygon, fem- eller sexkantet Grundplan have de sædvanlig foran en Aabning en ganske kort Gang, dannet af kun et enkelt Par Sidesten. Ved Indholdet af Oldsager ere disse Grave nær knyttede til Jættestuernes Tid; for største Delen maa de vistnok sættes umiddelbart foran de store Stuer.

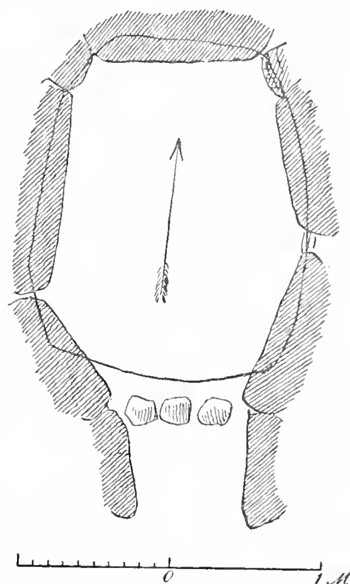
I Fundene fra disse yngre Dysser foreligge de her omhandlede spidse Dolkblade, og det undertiden sammen med Øxer, uden at de Forhold, hvorunder disse forskjellige Sager findes i Gravene, skulde vække Formodning om, at de ikke vare samtidige. Men Dysserne have efter deres hele Bygningsmaade, indrettede som de ere med en Aabning, der skulde give let og regelmæssig Adgang til Graven, uimodsigelig været bestemte til gjentagende at benyttes som Gravsted. Ofte giver ogsaa Gravens Indre tydelig Oplysning om, at saadan gjentagen Benyttelse har fundet Sted, idet der træffes Skeletdele af adskillige Individer ovenover eller ved Siden af hverandre, og ved dem undertiden mange Oldsager, og idet Knoglerne, utvivlsomt af de tidligere Gravlagte, findes hobevis sammenpakkede og særlig dækkede med Stenlag. Under disse Forhold kan det ikke undre, at ældre og yngre Sager træffes i nær Forbindelse. Hellerikke kan det ventes, at de sidst tilkomne altid skulle henligge just foroven eller udenfor i Gangen. Ved en senere Gravlæggelse kan der være foregaaet al Slags Forstyrrelse og Omleiring af det ældre Gravindhold, eller dette kan

[1] Dette er allerede fremsat i »Vor Oldtid« S. 63. Svagheden i det iøvrigt fortræffelige Arbeide i Aarb. f. nord. Oldk. 1881 vedrørende Stengravene hidrører fra, at baade den ældste Dysse og andre smaa Stengrave ikke ere tilstrækkelig sondrede fra Gravkisterne.

[2] En Dysse paa Bogø, se A. P. Madsen, Gravhøie og Gravfund, I, Pl. 41. Fundet fra Humsterhøi, Skjærvad, Randers Nørre Herred, Mus. Nr. A 4101. Fundet fra Lykkeby, Tullebølle Sogn, Langeland, Mus. Nr. A 4069.

være ganske fjærnet. Bringe disse Grave end ikke nogetsomhelst Bevis for de spidse Flintblades sene Tilblivelsestid, saa kunne de sikkert hellerikke afgive Bevis i modsat Retning.

Det er ikke ganske sjælden, at der findes Dolkblade i disse Grave, nemlig i 8 af de c. 30 Fund, som foreligge til Betragtning. Ret ofte er altsaa Dyssen bleven benyttet endnu i den Tid, da Flintbladene alt havde indtaget deres Plads i Gravudstyret. Men langt ned i Tiden er dette dog ikke foregaaet. Dette sees af, at der i disse Grave gjennemgaaende forekommer Flintblade af de ældre Former, Pl. XXIII—IV, medens Dolken med smalt, firkantet Fæste, Pl. XXV, kun er truffen 3 Gange og de endnu yngre Former hidtil ikke ere fundne i selve Kamret. Dette, at det langt overveiende er de ældre Former, som forekomme i Dysserne, medens det omvendt er de yngre Former, som træffes i Gravkisterne, som dette foran er nævnt, støtter væsentlig den hele her udviklede Opfattelse af de forskjellige Formers indbyrdes Tidsforhold.

Fig. 46. Dysse ved Horby.

Kun en eneste Gang ere Dolke af de yngre Former optagne i en Dysse, men da henliggende udenfor, i Gangen, hvor det altsaa maa antages, at der senere er henlagt et Lig. Denne Dysse, beliggende ved Hørby i Tudse Herred, er gjengiven i Grundplanen Fig. 46. Dækket over Kamret dannes af en enkelt, stor Sten, over 2 M. lang. Hjørnerne mellem de 5 store Sidesten ere udfyldte med flade, ovenpaa hinanden lagte Sten, og Gulvet i Graven dækkes af lignende, flade Sten. Gangen dannes af kun to Sidesten, uden Overligger, og den adskilles fra Kamret ved en Tærskel af 3 mindre Sten. Op indtil 0,15 M. fra Dækstenen var Kamret fyldt med Sten og Jord, hvorunder fulgte et Lag store, flade Sten, der dækkede Oldsaglaget; dette havde en Tykkelse af 0,10 M. og indeholdt mellem Jord, Smaasten og Trækul forskjellige Sager, Flintflækker, Skaar af Lerkar og Ravperler. Ogsaa Gangen var fyldt med Jord og Sten, hvori ligeledes enkelte Flintflækker og Dele af Lerkar. Her optoges dog tillige, tæt ved den østlige Sidesten, en Flintdolk omtrent som den foran S. 153 afbildede og til den anden Side det afbrudte Greb af en Dolk som de paa Pl. XXVI fremstillede. (Mus. Nr. A 10873.)

JÆTTESTUERNE.

I Jættestuerne, de store Kamre med flere Dækstene og med en til Stuen førende længere, stensat Gang ind gjennem Høien, danne Øxerne det faste og mest fremtrædende Udstyr. Men ogsaa Spyd- og Dolk-formede Flintblade findes her i ikke ringe Antal. For en umiddelbar Betragtning ligger det da nær at opfatte de to Slags Gravgods som samtidige, tværtimod hvad der foran sluttedes af Fundene i Gravkister og Enkeltgrave.

Der maa da sees nøie til, og formentlig vil det herved vise sig, at Jættestuefundene ikke blot kunne bøies ind under de foran vundne Resultater, men at de ydermere give Udvei for at føie visse Led af Betydning til den her fra forskjellig Side samlede Slutningsrække.

Først kan der peges paa, at en Række af just de største Fund, som frembyde Øxer, Meisler og mangehaande andre Sager i talrig Mængde, ikke indeholde et eneste Dolkblad[1] eller

[1] Se Aarb. f. nord. Oldk. 1881, Tab. 1, og 1892, S. 197 Gaarslev-Fundet, Mus. Nr. A 5404, tæller 18 Øxer og 14 Meisler foruden Flintflækker, Ravperler og Lerkar. Fremdeles Jættestue-Fundene fra Rodby Landsogn, fremdragne 1892, Mus. Nr. A 11075 og 11447.

kun et enkelt Stykke. At denne iøvrigt almindelig forekommende Form saaledes ganske mangler, eller kun er svagt repræsenteret i righoldige Fund, maa sikkert betyde, at den ikke hørte hjemme i den Tid, da de øvrige Sager nedlagdes.

Et i saa Henseende oplysende Fund blev i 1898 fremdraget i en Jættestue ved Killerup paa Lolland. Som Planen Fig. 47 viser, var det en meget anseelig Stenbygning, der som sædvanlig

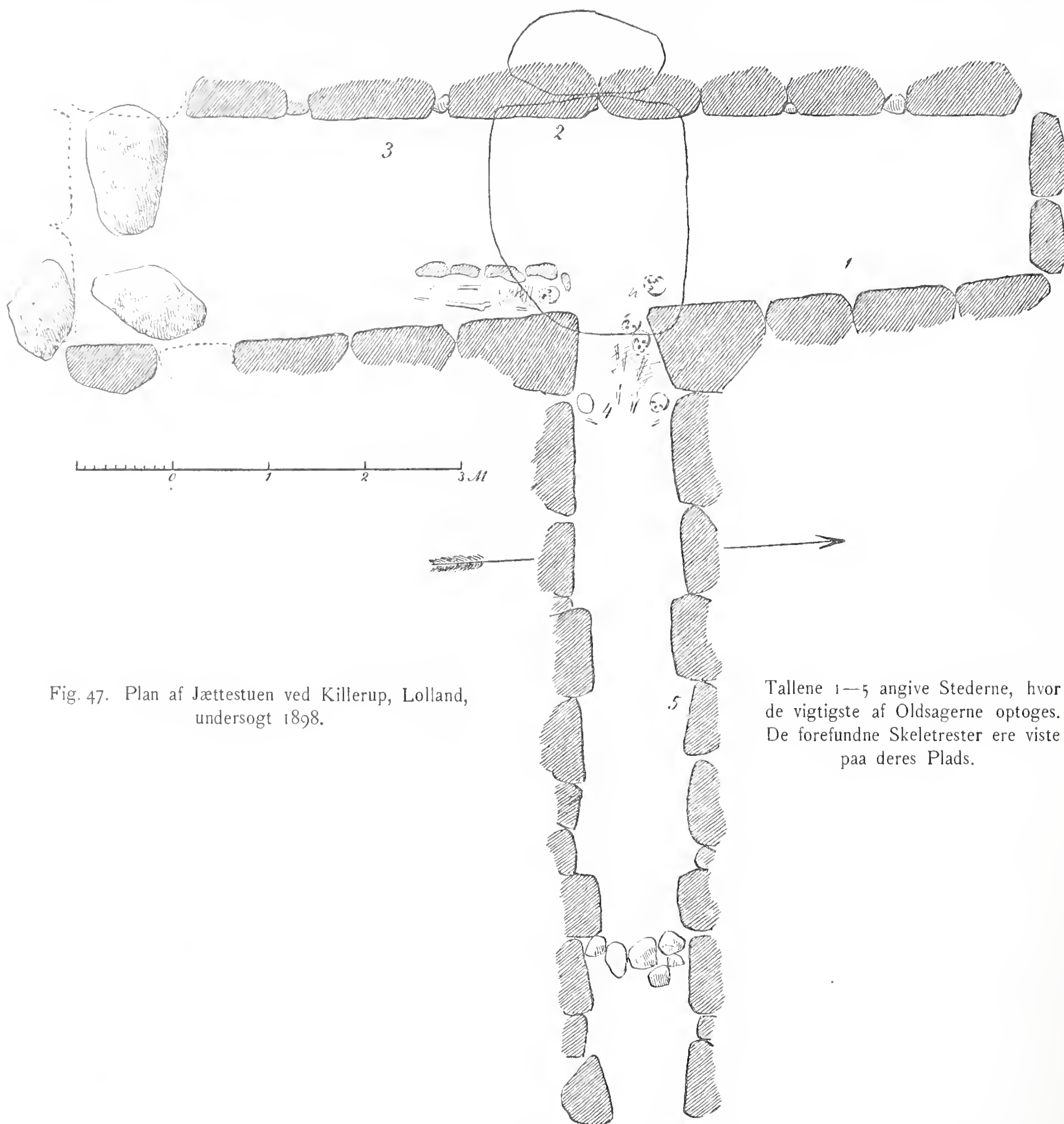

Fig. 47. Plan af Jættestuen ved Killerup, Lolland, undersogt 1898.

Tallene 1—5 angive Stederne, hvor de vigtigste af Oldsagerne optoges. De forefundne Skeletrester ere viste paa deres Plads.

var omgiven af en Jordhøi. Kamret var 10 M. langt, med en indvendig Høide af 1,40 M.; Gangen maalte 8,50 M. Før Undersøgelsens Begyndelse var den ene Ende af Stuen forstyrret, og fra gammel Tid manglede Dækstenene paa een nær. At Nedbøren saaledes ikke har været udelukket, kan forklare, at der kun fandtes faa Rester af det sikkert store Antal Individer, der have været gravlagte her. Foruden enkelte spredtliggende Knogler saaes 5 Kranier nær Aabningen mellem Kammer og Gang, og en Del Levninger af et enkelt Skelet laa, særlig indrammet med Sten, tæt

indenfor i Stuen. Jordfylden gik overalt indtil Overkanten af Stenene; men Oldsager fandtes kun i Bundlaget, spredte over hele Stuen og ud gjennem Gangen. Deres Antal var meget stort, ialt 122 Stykker, men derimellem intet Spyd- eller Dolkblad. Der fandtes i Kamret 91 Stykker, nemlig:

20 tyknakkede Flintøxer, dels svære, dels slanke, derimellem flere Tværøxer, men ingen Huløxer.
6 tyknakkede Flintmeisler, ingen af dem hulsleben.
1 tyknakket Grønstensøxe.
16 tværæggede Pilspidser.
17 Flintflækker.
2 velbevarede Lerkar, det ene af den tidlige jydske Form, Müller, Stenalderen 225; dets Plads er angiven paa Planen ved 1.
12 Lerkar, stærkt itubrudte og kun ufuldstændig bevarede.
17 Stykker af Rav, nemlig 15 Perler af forskjellig Form, en mindre, tynd Skive gjennemboret ved Midten og Halvdelen af en stor Skive af den i de jydske Enkeltgrave almindelig forekommende Form, Müller, Stenalderen 262. Denne Halvdel af det velbekjendte Smykke er i Oldtiden blevet brudt i to Stykker, og disse ere ved gjennemborede Huller blevne indrettede til at sammenbindes. De to Stykkers Plads i Graven er paa Planen betegnet med 2 og 3.

I Gangen fandtes 31 Stykker, nemlig:

13 tyknakkede Flintøxer, dels slanke, dels svære, derimellem adskillige Huløxer.
5 tyknakkede Meisler, derimellem een hulsleben.
1 ganske lille og fin Meisel, dannet af en afslaaet Flis af en sleben Øxe.
2 Pilspidser, den ene tværægget, den anden tresidet.
1 Stridsøxe af en i de jydske Enkeltgrave hyppig forekommende Form, henhørende til de ældre fra Overgravene, se Aarb. f. nord. Oldk. 1898, S. 245. Dette Stykke laa ved 4.
2 Flintflækker.
2 hele Lerkar, det ene af samme jydske Form som det i Kamret fundne. Pladsen er paa Planen betegnet ved 5.
4 Lerkar, itubrudte og meget ufuldstændige.
1 lille og tynd Ravskive, gjennemboret i Midten.

Det her omtalte Fund og flere andre, der have en lignende Sammensætning, synes at vidne om, at der, medens de store Stenkamre opførtes og benyttedes, har været et vist Tidsafsnit, i hvilket de spidse Flintblade ikke hørte til det sædvanlige Udstyr for de Døde. Men omvendt turde flere andre Fund vise, at der var et andet Afsnit af Jættestuernes Tid, i hvilket disse Flintblade udgjorde den væsentligste Del af Gravudstyret, under delvis eller fuldstændig Udelukkelse af Øxerne. De alt tidligere beskrevne Fund fra Jættestuerne ved Hasmark, Skam Herred, og Katbjerg, Onsild Herred[1], indeholde en Række Spyd- og Dolk-formede Flintblade, men ingen Øxer, og at disse Fund hidrøre fra en anden og senere Tid end de, der indeholde Øxer, bekræftes af de paa disse Steder fremdragne Lerkar. De ere ikke af de i Jættestuerne sædvanlig forekommende, eiendommelige Former og dækkede med Ornamenter, men simplere og uornamenterede, i Lighed med de fra Gravkisterne kjendte.

Men Graven har baade, naar den er udstyret med de ældre Sager, og naar den kun rummer de yngre, uforandret Jættestuens særegne Form. Det yngre Gravgods maa da være kommet i Brug, endnu medens Jættestuerne opførtes; naar ingen ældre Sager findes, er der ikke nogen Grund til at antage, at Stuerne skulde være opførte i ældre Tid og Dolkbladene hidrøre fra en

[1] Aarb. f. nord. Oldk. 1892, S. 196 og 199. A. P. Madsen, Gravhøie og Gravfund, II, Pl. 18.

sildig Efterbegravelse. Disse Vaaben havdes da i hvert Fald i den Tid, da de yngste Jættestuer opførtes.

Ligesaa klart er det fremdeles, at de, omend ikke anvendte i den første Del af det Tidsrum, i hvilket Stuerne regelmæssig benyttedes, saa dog efterhaanden maa være komne almindelig i Brug, før denne Tid var udløben. Flintbladene træffes saa ofte i Jættestuerne, sædvanlig vel kun faa, men ikke sjælden dog i større Antal, at de maa henregnes til det sædvanlige Indhold af disse Grave.

Stærkt fremhæves maa det dog herved, at dette ingenlunde gjælder alle Former, men alene de ældste og ældre, Pl. XXIII—IV, hvorimod de yngre og yngste træffes saa sjælden, at de utvivlsomt kunne betragtes som hidrørende fra den sidste Efterbegravelse, der har fundet Sted i disse Kamre.

Dolken med smalt, firkantet Fæste, Pl. XXV, foreligger kun i faa veloplyste Fund og her enkeltvis[1], og de yngre Former med bredt Blad og Greb ere ikke forekomne hyppigere[2]. De skulde da antages først at være komne i Brug, efterat de fleste store Kamre allerede vare fyldte og lukkede, og efterat tillige en anden Gravform var fremkommen. Dette stemmer, som det vil sees, paa det nøieste med, hvad der foran er vundet ved Betragtningen af Gravkisterne, idet de ældste og ældre Former vel en enkelt Gang kan træffes i disse Grave, medens det er Dolkene med smalt firkantet og med bredt Greb, som danne deres sædvanlige Udstyr. Der er ved disse Bemærkninger tænkt paa Øgruppen, hvor alene baade Jættestuer og Gravkister ere kjendte i større Antal.

Som et nyt Exempel ved Siden af mange ældre paa Forekomsten i de samme Stuer af Øxer og af spidse Flintblade, men disse alle af ældre Former, kan anføres Fundet fra Stenstrup i Jungshoved Sogn, Præstø Amt, fremdraget 1892. (Mus. Nr. A 11498.)

En Plan af Jættestuen er meddelt i Fig. 48. Det vil sees, at Stuen kun var delvis bevaret, idet Afgravningen af den betydelige Jordhøi, som dækkede den, var naaet ind over Gravens Østende. Her vare Bærestenene borttagne, ligesom ogsaa yderst i Gangen. Fremdeles manglede næsten alle Dækstenene; een af dem laa halvt nedskreden i Kamret. Det Indre var dog aldeles uforstyrret. Høiden i Kamret var 1,50 M. Bunden dækkedes i en Tykkelse af c. 0,30 M. af et jævnt Lag Knogler af voxne Individer og enkelte Børn. Skeletdelene laa tæt sammen og mellem hverandre, som det syntes, ganske uden Orden. Kun saaes der strax tilhøire for Indgangen et nogenlunde fuldstændigt Skelet; den Døde syntes at have været hensat med Ryggen op til Væggen og med Benene udstrakte over Gulvet.

Spredte over hele Kamret fandtes i dette Bundlag følgende Oldsager: 10 tyknakkede Flintøxer og 4 Meisler — 3 Flækkeknive og 1 Flækkesav — 8 Flækkeskrabere, 9 paa anden Maade noget tildannede Flintflækker og talrige utildannede; ialt optoges 70, af hvilke dog nogle i det høiere Benlag. Fremdeles: 14 Pilspidser af Flint — 12 Benmeisler — 2 Bennaale — 40 Ravperler optagne sammen og en Del liggende spredt — endelig Skaar af talrige Lerkar, derimellem 11 forskjellig ornamenterede.

Over Bundlaget saaes i den ene Halvdel af Kamret en Dynge Haandsten, blandet med Knogler, til den anden Side et Lag af tynde Stenfliser. Herover fandtes et nyt Lag Knogler af samme Art som det nederste, atter dækket af mindre Sten. Mellem disse Knogler optoges 6 Dolkblade af ældste Form, samt nogle Flintflækker. Endnu fandtes en Del Knogler høiere oppe, i Jordfylden.

[1] Navnlig Fundene fra Engom, Hatting Herred; Enslev, Randers Nørre Herred; Karrebækstorp, Øster Flakkebjerg Herred; Stege og Hjelm, paa Møen. Om disse Fund se Aarb. f. nord. Oldk. 1881.

[2] Navnlig Fundene fra Eidrup, Aars Herred (Mus. Nr. A 6392); Uggerslev, Skam Herred (Mus. Nr. A 591); Borreby, Vester Flakkebjerg Herred; Bidstrup, Øster Flakkebjerg Herred; Eiby, Voldborg Herred; Røddinge og Borre, paa Møen. Om disse Fund se anf. St.

Ogsaa Gangen var tæt opfyldt med Knogler, navnlig inderst ved Kamret. Her optoges en Flintmeisel og en Benmeisel, en Skiveskraber, to Flækkeskrabere, en Bennaal, samt ved den yderste Sidesten et Dolkblad af samme Form som de øvrige.

Af denne Beretning fremgaaer det tydelig, at de 7 spidse Flintblade i Kammer og Gang ere senere nedlagte og yngre end Øxerne, Meislerne og det øvrige Gravudstyr. Lignende har

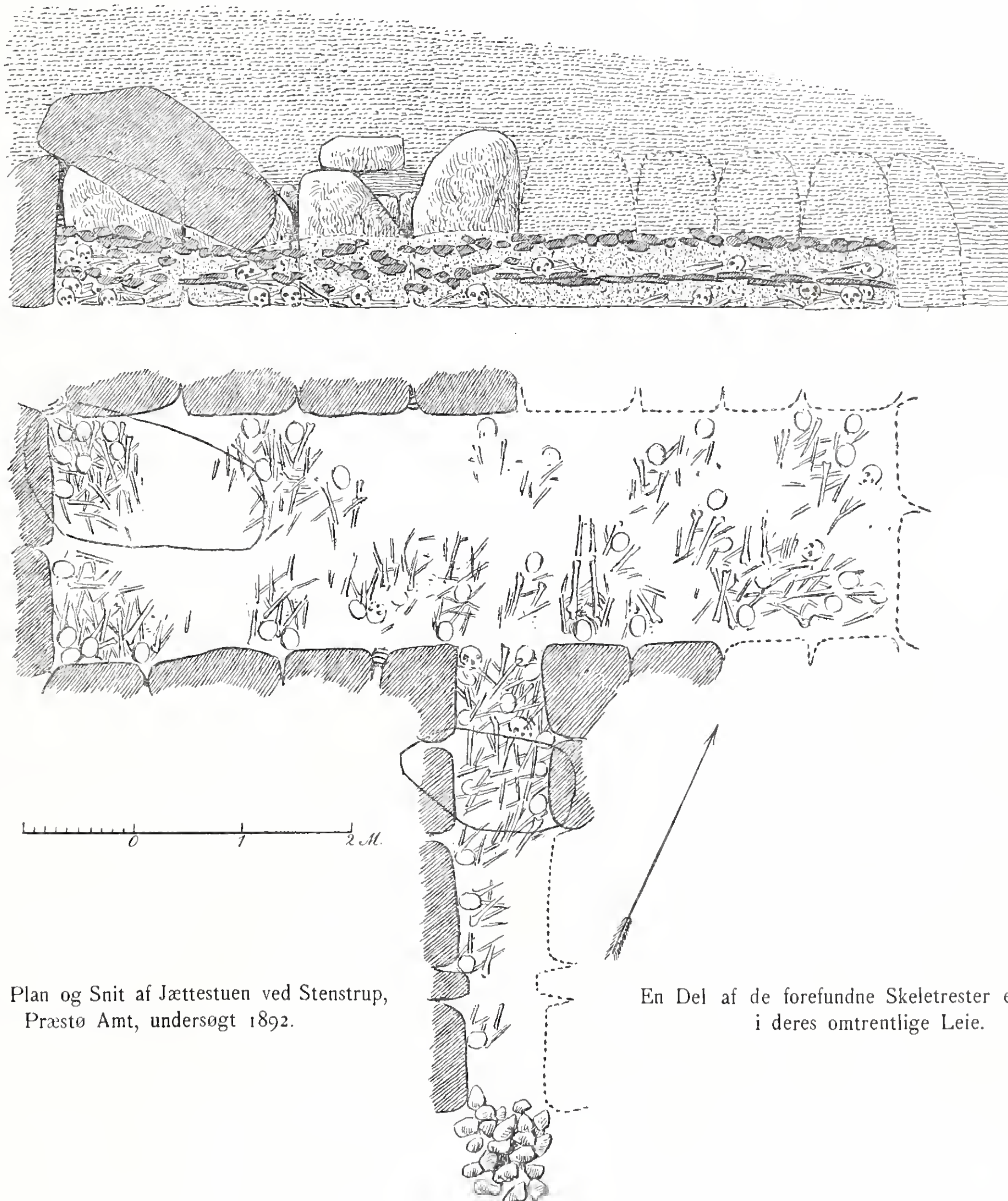

Fig. 48. Plan og Snit af Jættestuen ved Stenstrup, Præstø Amt, undersøgt 1892.

En Del af de forefundne Skeletrester er angiven i deres omtrentlige Leie.

Forholdet været i andre Tilfælde[1]. Spyd- og Dolkblade optoges øverst i Kamret og yderst i Gangen, hvor de maa antages at være sidst tilkomne. Men oftere findes dog samtlige Gjenstande i saadant indbyrdes Forhold, at intet tyder paa en Tidsforskjel. Hvor der imidlertid i disse Stuer ikke er noget tykt Oldsaglag, der maa nødvendigvis ældre og yngre Sager komme til at ligge i nær Forbindelse. Og hvor der paa den anden Side er et tykt Lag med Knogler af talrige Individer, der

[1] Aarb. f. nord. Oldkynd. 1881, S. 334. Fundene fra Lindeskov, Vinding Hd., se anf. St. Tab. 1, — fra Tjæreby, Slagelse Hd., Mus. Nr. A 10887.

findes ofte de ældre Skeletdele sammenpakkede hobevis i visse Dele af Kamret, medens andre Steder ere mere eller mindre tomme og benyttede ved de sidste Gravlæggelser; i saadanne Tilfælde maa de yngste Sager ligge endog i dybest Leie. Overhovedet tillade Omflytningerne og Forstyrrelserne i Kamret ved senere Gravlæggelser kun sjælden, at der fra Sagernes Leie kan drages Slutninger om deres indbyrdes Tidsforhold. Der er ingensomhelst Grund til at tro, at de i Jættestuerne tæt sammenliggende Sager ere samtidige, fordi intet kan iagttages, der angiver en Tidsforskjel.

Det er først og fremmest den gjentagne Begravelse i Jættestuerne, det at disse Kamre have været benyttede gjennem lange Tider — undertiden endnu i Bronzealderen[1], der gjør det saa vanskeligt at antage en Tidsforskjel mellem Gravudstyret med Øxer og med de spidse Flintblade. For at vinde Klarhed i Sagen maa man vende sig fra de saa tiltrækkende, rige Fund i Jættestuernes Lag af Knogler til det tarvelige Indhold i de foran omhandlede Enkeltgrave. Kun dette sidste kan give sikker Oplysning om Samtidighed og Efterfølge.

DOLKENES FOREKOMST, ANTAL OG NATIONALITET.

Stenaldernes Grundformer i Europa vise sig mere og mere at være fælles og, omend langtfra overalt forekommende, saa dog udbredte baade i Syd og i Nord, som i Vest og Øst. Saaledes ogsaa den ældste her omhandlede Dolkform, fremstillet paa Pl. XXIII. Den træffes i Rusland som i England og Frankrig, i Italien som i Norden — og da ogsaa i Ægypten[2]. At dette Fællesskab hidrører fra Overlevering mellem Land og Land, og ikke fra det almenmenneskelige Anlæg og fra Formaalets Overensstemmelse, er udenfor al Tvivl. Det hele Fællesstof er nemlig baade stort og mangeartet; det rummer Elementer, der ikke henhøre under det, som Mennesket altid ønsker og evner; dernæst ere de forskjellige Stenalders Omraader ikke skilte ved store Strækninger, men berøre hinanden. De paa Pl. XXIII afbildede Flintblade maa sikkert opfattes som henhørende under en til Norden indført Grundform; den har ingen Nationalitet, og den er uden Grænser.

Dette gjælder dog kun Formen som Helhed, ikke naar den betragtes i sine mindre Enkeltheder. Endog indenfor det danske Omraade vise sig Egenheder mod Øst og mod Vest[3], og paa samme Maade kunne de nordiske Flintblade oftest ved Form og Arbeide skilles fra alle andre. Gjennemgaaende ere de af betydeligere Størrelse, og intetsteds træffes saa store Stykker[4].

Saaledes nøie opfattet er da denne nordiske Dolkform ikke uden Grænser; tværtimod holder den sig til det samme Omraade i Norden, der er den rette Hjemstavn for alle de yngre Former, som dette skal nærmere angives i det følgende. Udenfor synker Antal, Arbeide og Størrelse saa brat, at Formodningen opstaaer om, at der her gik en Folkegrænse. Dette træder tydeligere frem ved de yngre Former.

Med Hensyn hertil, for ret klart at vise Forskjellen mellem det nordiske Omraade og de tilgrænsende Egne, vilde det være ønskeligt, om det kunde angives, i hvilket Antal Flintdolkene hidtil ere fremkomne i Norden. Dette vilde dog medføre store Vanskeligheder. Saare meget er ikke indgaaet i Museerne, men findes spredt i talrige, navnlig smaa Privatsamlinger; mange Stykker henligge hos Finderne eller ere gaaede til Udlandet. Ved den forhaandenværende store Mængde vilde desuden det Resultat, som fremkom ved et Forsøg paa at gjøre en fuldstændig Optælling

[1] Aarb. f. nord. Oldkynd. 1881 og 1892 anf. St.

[2] En Del Henvisninger til Litteraturen er samlet af John Evans: Stone Implements of Great Britain, London 1897. Se fremdeles Colini, i Bulletino di paletnologia Italiana, XXV, S. 270 og 275; Thomas Wilson, Arrowpoints, spearheads and knives of prehistoric times, Washington 1899; J. de Morgan, Les origines de l'Egypte, 1897, S. 77.

[3] Se herom Aarb. f. nord. Oldkynd. 1896, S. 379 flg.

[4] Det længste i Italien trufne Flintblad af lignende Art er 0,26 M. langt (Colini anf. Sted S. 291); fra Vesteuropa haves, saavidt det har kunnet erfares, intet over 0,35 M. (F. Chabas, Les silex de Volgu, Châlons-sur-Saône 1874).

ikke sige væsentlig andet end, hvad der forud vidstes, nemlig at Antallet er overmaade stort, baade for Danmarks og for Sveriges Vedkommende, men ganske ringe for Norge, der svagt er berørt af Stenalderens Kultur.

Der blev dog i Aaret 1900 foretaget Optællinger i andet Øiemed, for at undersøge de forskjellige Formers Hyppighed, dels indbyrdes, dels i de enkelte Landsdele. Med Hensyn hertil krævedes ikke Fuldstændighed, naar blot Hovedmassen behandledes. Saaledes optaltes alle Dolke af de paa Pl. XXV—XXVIII fremstillede, udprægede Former, som opbevaredes i Nationalmuseet og i 8 danske Provindsmuseer, samt i de to største svenske Museer i Stockholm og i Lund. Det samlede Antal fandtes at være over 1000.

Til Sammenligning hermed foreligger der Angivelser fra Dr. A. Götze[1], fremkomne 1896 om, hvad der dengang kjendtes udenfor Norden af de samme Former, og der blev til Supplering heraf i 1900 foretaget et Eftersyn i de største Museer i Nordtydskland[2]. Hellerikke saaledes haves sikkert nok fuld Oplysning om, hvad der i Virkeligheden foreligger i Tydskland; men Hovedforholdet, hvorpaa det alene kommer an i denne Sag, maa dog antages at være kjendt med tilstrækkelig Sikkerhed. Det fandtes at være følgende.

Fra Rygen og den nærmest tilgrænsende Del af Forpommern, indtil Floden Peene, foreligger der et meget stort Antal Flintblade af samtlige her omhandlede Former[3]. Ogsaa alle andre nordiske Stensager, og det baade fra den ældre og den yngre Stenalder, ere desuden fremdragne her i betydelig Mængde. Dette Ø- og Kystland hørte i Stenalderen fuldstændig til Norden.

Dette gjælder ikke saaledes om nogen anden Del af Nordtydskland. Der kan fra Holsten og Ditmarsken tælles nogle og tyve Dolke af de paa Pl. XXV—XXVIII fremstillede Former; ikke fuldt saamange foreligge fra Hannover, dog kun fra de nærmest tilgrænsende Strækninger, i Reg. Bez. Stade, Lüneburg og Hannover; saaledes er det dernæst ogsaa for Meklenburgs Vedkommende. Fra det hele Bælte mellem Nord- og Østersøen over Roden af den jydske Halvø foreligge Flintdolkene altsaa ret sparsomt, ialt henved 60 Stykker. Og knyttes der hertil en Betragtning af, hvad der iøvrigt er fremkommet her af Stensager, maa det vistnok siges, at disse Egne ikke ret hørte til den nordiske Stenalders Omraade, eller at de i Sammenligning med Danmark kun vare tyndt befolkede. De kunne betegnes som et Yder- eller Grænseland for Stenalderens Norden.

Gaaer man dernæst videre mod Syd, Øst og Vest, da træffes Dolkene Pl. XXV—XXVIII saa enkeltvis og saa spredt, at det tydelig skjønnes, at dette er fremmed, ikke nordisk Grund — og ligesaa lidt kan der blive Tale om en egentlig Udførsel af Flintsager fra Norden. Fra Bagpommern ind til Braunschweig, Schlesien og Posen kan der næppe tælles 10 Stykker, og længere bort synes Dolkene ikke at være bragte.

De paa Pl. XXV—XXVIII fremstillede Dolke ere da af eiendommelig nordisk Form. De angive tydelig Udstrækningen og Begrænsningen af den nordiske Stenalders Kultur og vistnok ogsaa af en egen Befolkning, den samme over hele Norden. Betydningsfuldt i saa Henseende er det, at Formerne Pl. XXV—XXVIII forekomme overalt i det sydlige Skandinavien, fra den jydske Halvø og øst paa til Sverige, dog at Antallet er ringere i de nordligere svenske Landskaber, hvor Stenalderen i det Hele træder mindre frem. I Museerne i Lund og Stockholm optaltes i Aaret 1900 fra Skaane: 275, fra det øvrige Sverige: 210. Fra Danmark fandtes i de ovennævnte Museer: 523. Antallet er saaledes omtrent lige stort fra Sverige og fra Danmark. Heraf kan der vel sluttes, at Oldtids-Forholdene vare omtrent de samme.

[1] I Afhandlingen: Ueber neolithischen Handel, i Festschrift für Adolf Bastian, Berlin 1896. Se ogsaa Robert Beltz, Steinzeitliche Funde, i Meklenburgische Jahrbücher, LXIII.

[2] Museerne i Kiel, Hamburg, Hannover, Schwerin, Stralsund, Stettin, Berlin, Breslau, Posen, Dresden. Märkisches Museum i Berlin var dengang ikke tilgjængeligt.

[3] En Optælling kunde ikke foretages paa Grund af de særlige Forhold i Museet i Stralsund.

Nogen Forskjel viser sig dog mod Øst og mod Vest. Det er nemlig saa, at Dolkene Pl. XXV ere almindeligere i Sverige end i Danmark. Af de 485 svenske Dolke ere 378 af denne Form, mod kun 240 fra Danmark, af ialt 523. Omvendt ere Dolkene Pl. XXVII—XXVIII meget sjældne i Sverige, idet de to undersøgte Museer kun havde 13 Stykker fra Skaane og 2 fra Blekingen; derimod taltes der i de danske Samlinger 111 Dolke af denne Form. Den er saaledes fremherskende mod Vest, og hermed stemmer det, at de nordtydske Egne mellem Østersøen og Nordsøen have ydet en Snes Stykker. Mulig angiver dette Forhold, at Udviklingen i Dolkformerne er foregaaet mod Vest; den ældre Form er bleven længst bevaret mod Øst og den yngste endnu ikke almindelig udbredt, da Bronzealderen afbrød Bevægelsen.

DOLKENES BESTEMMELSE OG BRUG.

Det er af de anførte Tal allerede seet, at Dolkene Pl. XXV med smalt, firkantet Greb ere langt almindeligere end de yngre Former, idet hine i Danmark udgjøre næsten Halvdelen og i Sverige henved 4/5 af det hele Antal. Grunden hertil kan vel ikke være anden end den, at denne ældre Form blev anvendt gjennem et længere Tidsrum end de yngre Dolke Pl. XXVI—VIII. Ogsaa den ældste Form Pl. XXIII skulde efter denne Betragtningsmaade betegne et langt Tidsforløb; den træffes hyppigere end nogen af de andre, saa almindelig, at en Optælling vilde være lige overflødig og umulig.

Anderledes staaer det, naar der spørges om meget store og smukke Stykker. De ere sjældne for alle de her omhandlede Formers Vedkommende. Af Flintblade, der kunne maale sig med de paa Pl. XXIII afbildede i Forarbeidning og Størrelse, 0,30 M. lange eller derover, opbevares i Nationalmuseet, hvor man i lange Tider har bestræbt sig for ret talrig at samle disse tiltrækkende Flintarbeider, henved 70 Stykker. Blandt det Tusind Dolke som Pl. XXV—VIII, der ere optalte i alle de ovenfor nævnte Museer, finder der c. 110, der i det Hele kunne jævnstilles med de paa Tavlerne afbildede, baade med Hensyn til smuk Forarbeidning, til Størrelse og til, at den oprindelige Form ikke er paavirket af Brug og Opskærpning; noget over en Trediedel af disse er fra Sverige.

Optælles derefter de Stykker, der i alle Retninger ere noget ringere end den første Gruppe, men som dog endnu maa betegnes som vel forarbeidede, gode og ikke stærkt forandrede i den oprindelige Form, naaes et Antal af c. 225, hvoraf godt Halvdelen i Sverige. Hele Resten, henved 700 Stykker, ere mindre og tarveligere behandlede, stærkt forkortede og forandrede ved Opskærpning eller paa anden Maade beskadigede.

Af disse Tal kan der intet nærmere sluttes om Anvendelsen af bedre eller tarveligere Dolke paa det nuværende danske og det svenske Omraade; Talstørrelserne afhænge nemlig utvivlsomt nok saa meget af de Vilkaar, hvorunder der paa de forskjellige Steder er indsamlet til Museerne, som af Oldtids-Tilstande. Derimod har det sin Interesse at se, at kun c. 1/10 af de i Museerne opbevarede Dolke ere af første Rang; saadanne er det dog, som man gjennem lange Tider med al Omsigt har bestræbt sig for at erhverve, medens de ringere Stykker, af 3. Klasse, saa at sige ere komne af sig selv. Dolke af fortrinligt Arbeide maa da have været Sjældenheder i Oldtiden som nutildags. Ikke hyppig have de kunnet forarbeides, og høit skattede have de været ligesom nu[1]. Sædvanlig har man nøiedes med de Stykker, der nu betegnes som ringe og almindelige.

Dog vare de store og skjønne Dolke ikke Pragtstykker i den Forstand, at de kun gjordes for Kunstens og Skjønhedens Skyld, uden at være bestemte til virkelig Brug. Ikke sjælden træffes nemlig medtagne og opslidte Stykker, der, efter hvad der er bevaret af dem, skjønnes at have hørt til de største og bedste. Ogsaa findes udmærkede Stykker under ganske samme Forhold som de øvrige, baade i og udenfor Gravene. Alle Dolke maa have været virkelige Brugsgjenstande.

[1] Jvfr. Aarb. f. nord. Oldkynd. 1896, S. 379 flg.

Hvilken denne Brug har været, er det ikke vanskeligt at afgjøre. Det er efter Formen givet, at Odden har havt særlig Betydning, og at det altsaa er Redskaber til Stik. Dog maa ogsaa Æggen have havt noget at sige; ellers vilde den ikke være saa fortrinlig behandlet af ny, som den ofte sees, hugget saa tyndt, skarpt og jævnt, som det overhovedet var muligt at forarbeide Flinten; og navnlig vilde man ikke ved fortsat Opskærpning omhyggelig have sørget for at vedligeholde Æggens hele Skarphed, om dette ikke havde været nødvendigt for Redskabets Brugbarhed. Der maa da ogsaa have været skaaret med disse Flintblade. Men Odden har dog været det, hvorpaa det egentlig kom an; dette kan vel sluttes deraf, at denne bevaredes under Brugen, selv om Æggen bortfaldt. Ved længe fortsat Opskærpning kunne nemlig Æggene blive ubrugelig tykke eller endog forsvinde, medens Odden endnu er omhyggelig tildannet og egentlig ligesaa brugelig som ved de nyforfærdigede Stykker.

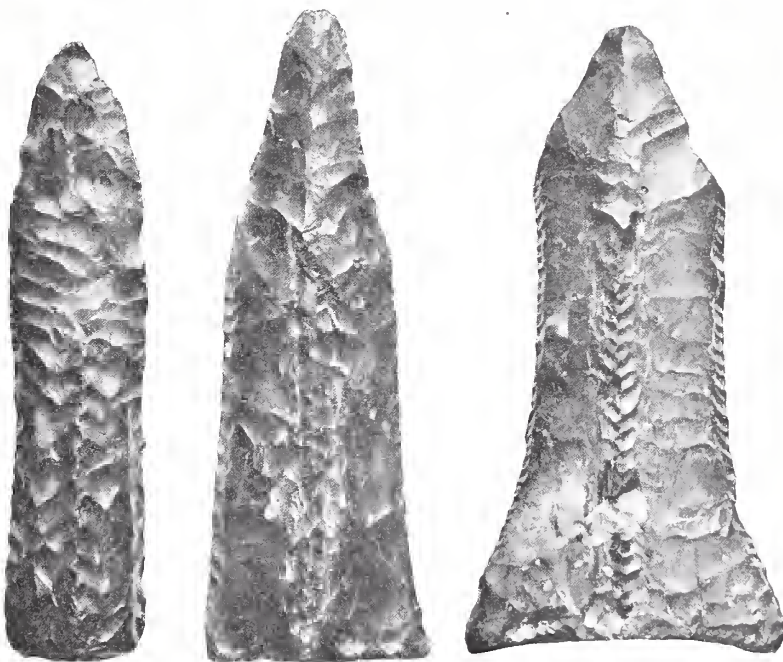

Fig. 49—51. 3/4. Ved de to første Stykker er en Del af Grebet blevet omdannet til et kort, spidst Blad. Ved det sidste er Grebet væsentlig urørt, og den ganske korte, stumpe Spids maa have været lidet tjenlig. Dette Stykke opbevares i Hr. Apotheker C. Mikkelsens Samling.

Denne velbekjendte, ofte saa stærkt fremtrædende Opskærpning viser fremdeles, at Dolkene ere blevne meget brugte, og dette saa længe, at de i deres senere Skikkelse sikkerlig ikke kunde tjene som Vaaben. Der maa da ogsaa have været anden Brug for dem. Naar Bladet er opskærpet, indtil der kun er levnet en lille Stump af det, og naar endog en god Del af Fæstet er bleven omdannet til Blad, som dette oftere sees, saa at der næsten intet er at holde paa, da kan et saadant Redskab ikke have været anvendt som egentligt Vaaben til Jagt eller Kamp. I denne Stand har Flintstykket kun kunnet anvendes til daglig, praktisk Brug (se Fig. 49—51).

Flintdolken var da vel i det Hele det spidse og skarpe Redskab, som Hvermand havde hos sig, til Anvendelse paa forskjellig Maade, Alt efter Leiligheden, — baade ved Maaltidet og i Kamp. Egentlig maa allerede den overordentlige Talrighed sige dette. Føies til de udprægede Former, der ere gjengivne paa Tavlerne, alle de øvrige mere underordnede og usikre, da bliver Antallet mange Tusinde. Opfattet som et dagligt, nødvendigt Vaaben og Redskab bliver Formen forstaaelig — i dens snart pyntelige, snart tarvelige Skikkelse — som det faste Udstyr i Gravene — med dens langvarige Benyttelse under vidt ført Forandring gjennem Tiderne.

Man vil dog næppe være tilbøielig til at lade dette gjælde ogsaa for den ældste Form, der er fremstillet paa Pl. XXIII. Sædvanlig betragtes disse Flintblade som Spydspidser, dog at der fra flere Sider er ytret Tvivl, om dette ogsaa er rigtigt[1].

Hvad først Fundforholdene have at sige herom, peger ikke i Retning af den almindelige

[1] J. de Morgan, Les Origines de l'Egypte, 1897, S. 77; se ogsaa John Evans og Colini anf. St. Det er i Bulletino di paletnologia Italiana, XXV, S. 292 med Rette fremhævet som et fyldestgjørende Bevis, at Dolken i Gravene særdeles ofte just ligger under den Dødes høire Haand, der maa have hvilet paa Fæstet.

Opfattelse. Et enkelt foran, S. 142, omtalt Fund viser et saadant Flintblad anbragt hos den Døde paa en Maade, der afgjort siger, at dette var et Dolkblad. I flere Grave har fremdeles Bladet ligget saaledes — med Skaftenden vendende nær ind mod en af Sidestenene — at det ikke kan have siddet paa en Stage; men det synes ikke vel at kunne forenes med Gravudstyrets Bestemmelse, at man skulde have gjort det Flintblad, der medgaves den Døde, ubrugeligt ved at aftage det fra den Stage, hvorved det haandteredes. En meget lang Stage som til en Landse kan overhovedet ikke rummes i Gravene; i hvert Fald maatte disse Stykker da have hørt til kortere Haandspyd.

Dernæst taler disse Flintblades Tidsforhold imod en Anvendelse som Spyd. Er det rigtigt, som det foran er søgt godtgjort, at Flintbladene Pl. XXIII ere en ældste Form, der efterhaanden er bleven omdannet til Dolkene med Fæste, da maa sandsynligvis de ældste Stykker have havt samme Bestemmelse som de yngre. Det vilde være mindre forstaaeligt, at man paa eengang skulde have vendt sig fra Spyd til Dolke, medens dog selve Redskabets Form viser Kontinuitet.

Erindres maa det endelig, at de formentlige Spyd findes opskærpede og forandrede i Bladet paa lignende Maade som de yngre Former med Fæste; er det end oftest mindre fremtrædende, saa kan dette vel hænge sammen med disse Flintblades hele Form. Kun de ganske smaa Stykker af denne Form, der iøvrigt ere sjældne, skulde man foretrække at bestemme som Spidser til Kaste- eller Skydevaaben.

Det kan vist ikke være andet end, at de ældste Flintblade Pl. XXIII i Reglen have havt en Bevikling for bedre at kunne fattes af Haanden, eller at de endog have været udstyrede med et egentligt Greb. Det Sted paa Bladet, hvor den gjentagne Tilhugning og Opskærpning af Æggen standser, maa angive Grændsen mellem den frie Del af Bladet og den Del, der var dækket af Grebet.

Oftere ere dog Skaftendens Kanter stærkt afslidte, og undertiden ere de endog afslebne; om disse Stykker have havt en Bevikling, er vel tvivlsomt. Ved Dolkene med Fæste har der ikke været en saadan Beklædning. Det stærke Slid og den kjendelige Afstødning, der gjennemgaaende sees langs Grebets Sømme paa de meget opskærpede og altsaa længe brugte Stykker, kunde ikke være fremkommet, dersom Flinten havde været beklædt og dækket.

LES POIGNARDS EN SILEX DE L'ÂGE DE PIERRE EN SCANDINAVIE,

PAR SOPHUS MÜLLER.

RÉSUMÉ DU TEXTE DANOIS, TRADUIT PAR E. PHILIPOT.

C'est parmi les poignards en silex provenant de la Scandinavie qu'on trouve les formes les plus belles et les travaux les plus achevés que nous ait laissés l'âge de pierre en Europe; et pour ce qui est du style et du développement artistique, on peut dire que jamais le travail de la pierre n'a été poussé aussi loin que dans nos pays. Il convient d'étudier comment cet art s'est élevé à un si haut point et de voir si ce développement correspond à ce que nous savons d'ailleurs sur la position occupée par la Scandinavie par rapport au développement général de la civilisation dans les âges primitifs. Dans toutes les périodes postérieures, le Nord s'est tenu très à l'écart, tout à la périphérie du cercle de la culture ancienne. En aurait-il été autrement à l'âge de pierre, comme l'ont soutenu plusieurs savants étrangers, et comme se refuse à l'admettre l'archéologie scandinave? La considération de ces lames de silex qui, sous les noms de lances ou de poignards, se présentent en si grand nombre dans les fouilles nordiques, peut nous amener à une compréhension plus complète de l'âge de pierre scandinave dans son évolution ultérieure.

Mais ces intéressants travaux de pierre sont également dignes d'être examinés pour eux-mêmes. Où doit-on les localiser dans le temps et dans l'espace? Dans quel ordre sont apparues et se sont développées leurs formes diverses? Jusqu'ici elles n'ont pas été soigneusement étudiées au point de vue chronologique. Nous devons donc aussi rechercher si l'on peut diviser ce groupe compact de façon à répartir les différents types sur un espace de temps plus ou moins long.

TYPES PRINCIPAUX, P. 126—130.

Les poignards de silex à examiner constituent, par leurs analogies de forme et de travail, un groupe indivisible; ils se présentent dans les tombeaux en quantité considérable. Ils appartiennent tous à une même grande famille et doivent tous remonter à une portion bien déterminée de l'âge de pierre.

C'est de ces formes seulement que nous nous occuperons ici; nous ne parlerons pas des autres séries diverses de lances et de poignards en silex[1] qui ont été jusqu'ici recueillis non pas en compagnie d'autres objets, mais toujours isolément, qu'on n'a guère trouvés dans les tombeaux, et qui d'ailleurs sont très rares. Aussi est-il encore impossible d'assigner à ces formes une place très sûre dans l'archéologie nordique. Il est incontestable que la plupart en tous cas appartiennent à un groupe spécial, bien tranché, se rapportant à une période ancienne de l'âge de pierre; mais du reste elles échappent encore à une détermination plus précise.

[1] Sophus Müller, Système préhistorique du Danemark: L'âge de pierre, 149 sqq.

Sur certains points en revanche on est arrivé à une clarté complète en ce qui concerne les poignards ici examinés et faisant partie de familles relativement récentes. S'il est vrai qu'ils ont des traits communs et un même style général, on sait également qu ils présentent des différences appréciables. Il existe une série de formes caractéristiques, faciles à distinguer, toutes représentées par de nombreux échantillons. Nous continuerons à adopter dans ses traits essentiels la classification que nous avons déjà donnée précédemment de ces types[1]. On trouvera dans les pl. XXIII—XXVIII une série de reproductions contenant les pièces plus caractéristiques, les plus grandes et les mieux travaillées que nous ayons pu réunir; et pour ce choix nous avons mis à profit non seulement le Musée National et les musées provinciaux du Danemark, mais aussi beaucoup de collections particulières. On peut considérer ces planches comme reproduisant les poignards en silex les plus remarquables qu'on ait collectionnés en Danemark dans l'espace d'un siècle; nous ne donnons il est vrai qu'un choix très restreint, et on pourrait fournir encore toute une série de planches contenant des échantillons de valeur égale à ceux qui sont représentés ici.

La pl. XXIII donne des spécimens de la forme la plus ordinaire: la lame s'amincissant ou se terminant en pointe du côté du manche, sans qu'il y eût d'ailleurs de manche proprement dit.

Pl. XXIV: La poignée est plus ou moins nettement dessinée, tantôt plus mince et régulièrement taillée, tantôt épaisse et inégale.

Pl. XXV: Poignards à lame mince, ayant leur plus grande largeur au milieu, avec une poignée mince et rectangulaire. Cette poignée a la même largeur sur toute son étendue, et les angles sont taillés avec soin. La coupe transversale est à peu près quadrangulaire.

Pl. XXVI: La poignée est plus lourde que sur les spécimens de la pl. XXV, et de plus assez aplatie, ce qui donne une coupe rhomboïdale. Elle s'élargit sensiblement vers le bas, de telle sorte que vue de côté elle présente des coins en saillie. Enfin ses deux côtés sont uniformément munis de bordures finement taillées.

Pl. XXVII: Un seul des côtés de la poignée présente une côte médiane finement taillée; l'autre face est égale, tantôt plate, tantôt faiblement bombée. La coupe est ainsi à peu près triangulaire.

Pl. XXVIII: Même forme que sur le tableau précédent. Au milieu: le plus grand poignard trouvé en Danemark; il est d'ailleurs façonné avec un art remarquable. A droite: le poignard le plus beau et le meilleur à tous les points de vue que nous possédions jusqu'à ce jour.

Aux formes ici reproduites, et qui sont représentées par les pièces les plus caractéristiques et les plus belles, se rattachent un grand nombre de poignards qui s'écartent quelque peu du type normal ou bien réunissent tant de traits appartenant à deux formes différentes qu'il est difficile de les rapporter à l'une ou à l'autre. Ils constituent des transitions entre les types principaux, et dans la réalité, — il faut insister sur ce fait, — les formes différentes sont étroitement unies ensemble par des chaînons intermédiaires. Leur série entière constitue un tout.

Il faut encore rattacher aux types de nos planches une longue série de poignards que l'on pourrait, il est vrai, rapporter à leurs types respectifs, mais qui ne reproduisent que faiblement et incomplètement les traits caractéristiques. Ce sont des travaux médiocres, exécutés aussi pour une bonne part avec un silex de qualité inférieure. La grande masse des poignards existants appartient à cette catégorie; leur nombre est très considérable, et les différences de détail sont multiples. On en trouvera quelques reproductions dans le texte du présent ouvrage (fig. 5 et suiv.).

Il est cependant possible d'en grouper quelques-uns et de les ramener à des types spéciaux, lorsqu'on remarque qu'une certaine somme de particularités se trouve répétée de la même manière. C'est le cas pour les types reproduits aux fig. 1 et 2, et qui se retrouvent dans de nombreux exemplaires. Mais le poignard de la fig. 3 nous offre un type tout à fait à part; avec

[1] *loc. cit.*, 160—171.

sa large poignée carrée et sa section presque quadrangulaire, il s'écarte de tous les modèles représentés sur les planches. Nous ne connaissons que trois exemplaires de ce type.

Mais les types principaux sont les seuls qui aient pour nous un intérêt véritable, et c'est à eux seuls qu'il faut s'adresser si l'on veut comprendre ce que veulent dire les différences. Or il ne peut y avoir à ce problème qu'une solution: c'est que les types en question forment une série chronologique. Les traits particuliers ne se séparent ni ne s'unissent au hasard, mais se suivent et se modifient ensemble. Toute tentative pour ordonner les types de nos planches suivant une série continue différente de celle que nous donnons, serait condamnée à échouer; les chaînons intermédiaires relient chaque forme spéciale à la précédente et à la suivante, mais pas à d'autres.

Cependant il n'est pas démontré par là que l'évolution ait marché dans le même sens que la série de nos planches; elle a pu suivre la marche inverse. On a parfois exprimé cette idée que les poignards les plus beaux et les plus perfectionnés étaient des imitations de types de l'âge du bronze; et, si cette vue est juste, ce sont les spécimens du dernier tableau qui doivent prendre place en tête de toute la série. Ainsi une comparaison des types entre eux nous conduit à ce résultat qu'ils représentent un développement dans le temps, mais sans nous indiquer avec certitude s'il faut prendre pour point de départ le commencement ou la fin de la série obtenue. C'est donc par des rapprochements avec d'autres types ou avec certaines données archéologiques que nous pourrons essayer d'établir la succession chronologique des divers types de poignards.

PLACE DES POIGNARDS DANS LA CHRONOLOGIE ET DANS L'HISTOIRE DE LA CIVILISATION, P. 130—137.

Si l'on cherche à déterminer la chronologie interne des types de poignards, on se trouve amené, — suivant le procédé ordinaire en archéologie préhistorique, — à demander des éclaircissements aux fouilles où les différents types se présentent à nous dans des relations et circonstances de nature à nous permettre de conclure sur leur époque. Mais les conclusions que l'on peut tirer des différents groupes de trouvailles ne sont ni parfaitement satisfaisantes ni toujours très solides. Il faut chercher de tous les côtés pour arriver à mettre bout à bout les divers chaînons dont l'ensemble constitue une chaîne de conclusions certaines et de conjectures probables sur la question à éclaircir. Les déductions spéciales qu'on a pu tirer ainsi de plusieurs côtés différents se trouvent exposées dans une série de petits chapitres. Nous donnons ici du premier coup les résultats généraux de toutes les recherches spéciales combinées.

On doit admettre comme démontré que les poignards dont nous nous occupons forment une série se développant d'une façon continue, et dont les unités sont représentées par les types signalés plus haut se suivant les uns les autres dans l'ordre des tableaux. Cette évolution de la forme la plus ancienne à la forme la plus récente a occupé un long espace de temps, une portion déterminée de la période récente de l'âge de pierre.

Cette portion termine toute la période, de telle sorte que les types de poignards les plus récents confinent à l'âge du bronze. D'autre part, les types les plus anciens remontent plus loin dans le passé que les »cistes«, forme dernière de toute la série continue des monuments mégalithiques. Les poignards doivent avoir été déjà d'un usage général tout au moins à l'époque où l'on construisait les dernières »chambres de géants«, les plus grandes sépultures, qui ont précédé les cistes. Mais il n'est pas probable que les poignards en question aient été employés pendant la partie ancienne de cette période représentée par les chambres de géants, et encore moins dans la période précédente, lorsqu'on dressait les »dolmens«.

Parmi toutes les trouvailles faites dans les tombeaux anciens ou récents, les poignards n'apparaissent nettement que dans la série la plus moderne, de sorte que cette période finale de l'âge de pierre, ordinairement appelée la période des cistes, aurait tout aussi bien pu être désignée d'après les poignards en silex. En remontant plus haut, nous trouvons la période des haches, contemporaine des plus grandes sépultures mégalithiques, des chambres des géants, et plus haut encore la période des petites tombes en pierre ou dolmens.

Ces données, qui sont le résultat de l'étude des trouvailles de tombeaux, s'accordent bien avec ce que nous savons sur l'apparition des poignards. Comme on l'explique plus loin dans un chapitre spécial, toutes les formes récentes, des pl. XXV—XXVIII, sont exclusivement scandinaves, tandis que les plus anciennes, pl. XXIII, ont un caractère européen général. Il existe ainsi une relation saisissable entre ces éléments faisant partie d'un domaine spécial et la culture générale de l'âge de pierre; le type initial, reçu du dehors, devient, — comme c'est souvent le cas, — le point de départ d'un développement dérivé, indigène.

Mais il est encore possible d'apercevoir des traces plus profondes d'une liaison entre le petit groupe nordique et la culture européenne des pays méridionaux. La période où les poignards en silex apparaissent en si grand nombre dans la Scandinavie correspond à l'époque où le poignard de bronze était employé sur beaucoup de points à l'étranger, avant l'apparition de l'épée. On comprend ainsi très bien l'usage des poignards de silex dans le Nord, aux confins extrêmes de la culture préhistorique: cet instrument en pierre correspond à ce qu'on fabriquait ailleurs en métal.

Nous comprenons en même temps que le silex ait été travaillé dans nos pays sous des formes si belles et si achevées, supérieures à tout ce qu'on a fait avec la pierre dans le reste de l'Europe. Car, à la bien considérer, cette supériorité de la Scandinavie nous indique que nos régions, — comme cela devait résulter de leur situation retirée, — se trouvaient en retard par rapport à la culture des pays plus méridionaux, plus rapprochés du centre de la civilisation. Quand nous constatons que la Grèce n'a pas ces formes si développées de l'âge de pierre scandinave, ce fait ne dénote pas une infériorité, mais tout au contraire un avantage; car la civilisation grecque a connu en revanche un développement précoce de l'art des métaux, développement qui a manqué à la Scandinavie. Si le niveau de l'âge de pierre a été si élevé chez nous, cela tient pour la plus grande partie à ce que la pierre a continué à être utilisée longtemps après qu'on l'avait abandonnée dans les autres pays.

Il n'est cependant pas démontré par là que la civilisation générale dans le Nord ait été si arriérée. Que le métal ne soit devenu qu'assez tard d'un usage général, c'est là un fait patent; mais il n'a peut-être pas eu cette importance capitale qu'on lui attribue d'ordinaire. Précisément ces poignards, qui témoignent de la longue durée de l'âge de pierre, nous montrent aussi que dans un autre sens on suivait le mouvement: les poignards étaient les armes de cette période; ce sont les armes dont on se servait aussi dans l'Ouest et dans le Sud de l'Europe. Que la matière employée fût la pierre et non le métal, cela n'indique pas nécessairement une différence importante dans le degré de civilisation. Le fait que la Scandinavie était richement approvisionnée en bon silex doit avoir aussi contribué beaucoup à retarder l'emploi général du métal. On ne sentait pas un besoin pressant d'importer des matériaux étrangers, alors que tous les instruments et armes alors en usage dans l'Europe pouvaient se fabriquer avec la pierre indigène.

Et d'ailleurs il était possible de les travailler de façon à leur donner la forme adoptée dans tous les pays. S'il est vrai que la série présentée plus haut suit bien le développement réel, et que le dernier terme de cette série a été réellement constitué par les poignards à lame large avec poignée élargie à la base (pl. XXVII—XXVIII), il n'est pas douteux que le poignard de bronze ait exercé une influence essentielle sur la forme du poignard de silex. Mais il faudrait bien se

garder de considérer ce dernier dans son ensemble comme une simple imitation de l'arme en métal; le poignard en silex a eu, comme nous l'avons montré, son évolution indigène et, jusqu'à un certain point, indépendante. Mais cette évolution s'est faite sous l'influence des armes étrangères dont on avait entendu parler et même qu'on avait certainement pu voir de temps à autre. Cette influence apparaît fortement marquée sur les formes les plus récentes de la série, et c'est là la seule manière de les interpréter au point de vue de l'histoire de la culture. On ne peut citer comme une imitation proprement dite qu'une seule pièce (fig. 4), laquelle ressemble tout à fait aux plus anciens poignards de bronze avec poignée.

Ce que nous venons de dire sur les rapports entre les poignards en silex et ceux en bronze s'accorde bien avec ce qu'on sait par ailleurs, et on peut même dire que les choses se sont passées de même pour tout l'âge de pierre nordique dans son développement récent.

Les rapports entre le Nord et le Sud et l'existence simultanée de l'âge de bronze là-bas et de l'âge de pierre ici apparaissent nettement dans ces coupes à panse recourbée et à ornementation caractéristique, dont il a été souvent parlé dans ces dernières années. Dans le Sud, ces coupes appartiennent à la période ancienne de l'âge du métal, et de même au Nord des Alpes, en France et en Angleterre. Mais en Danemark elles font partie de l'âge de pierre, et pas même de la dernière section de cette période. On les trouve dans les chambres des géants, et non dans les cistes plus récentes.

La hache d'armes en pierre avec trou est rare dans les pays du Sud, et elle reste à un degré assez bas pour ce qui est du développement et du travail. Au Nord des Alpes, elle est plus fréquente et sa forme se développe; mais c'est seulement dans le Nord scandinave qu'elle atteint son complet développement à tous les points de vue. Le travail du métal a exercé son influence sur les haches nordiques et leur a imposé sa marque. Mais elles appartiennent exclusivement à l'âge de la pierre.

La hache de travail à coupe arrondie est un type commun à toute l'Europe, et on l'observe depuis l'Italie jusqu'à la Scandinavie. Mais dans le Sud c'est le dernier type de hache qu'on ait fabriqué en pierre; dans le Nord au contraire, il se place vers le commencement de la période récente de l'âge de pierre, et il a été suivi par toute cette série de haches à dos mince et à dos épais, qui représentent un long espace de temps. Cette série de haches est donc contemporaine de l'âge du cuivre et de l'âge du bronze dans les pays du Sud, et elle s'est développée certainement sous l'influence des haches de métal, qui leur ressemblent dans leurs traits essentiels.

La même influence méridionale du premier âge des métaux se fait sentir partout dans les derniers temps de l'âge de pierre au Nord des Alpes, et spécialement dans les pays de l'Ouest de l'Europe qui se servaient du silex. Mais les métaux pénétrèrent dans ces pays plus tôt que dans le Nord, et c'est pourquoi, à mesure qu'on s'avance vers le Sud, on observe que l'âge de pierre devient moins riche et moins complet, moins développé et moins marqué par l'influence du travail des métaux; il s'est terminé aussi de meilleure heure.

On n'arrive à bien comprendre la période récente de l'âge de pierre en Scandinavie, — comme du reste la dernière période au Nord des Alpes, — qu'en maintenant fermement le principe suivant: beaucoup des éléments de la civilisation du premier âge des métaux ont été adoptés sans que les métaux devinssent d'un usage général, en d'autres termes sans que l'âge de pierre cessât d'exister. C'est en Scandinavie que le fait apparaît le plus clairement. L'âge de pierre a duré chez nous bien plus longtemps que dans le Sud: combien de temps, c'est ce qui est assez clairement indiqué. Il durait pendant qu'on construisait les dolmens, puis les chambres de géants, puis enfin les cistes, pendant qu'on employait les haches équarries de différentes formes, depuis les plus anciennes à dos mince jusqu'aux plus récentes à dos épais, — en d'autres termes pendant toute cette partie

du récent âge de pierre qui est claire pour nous et expliquée par de nombreuses trouvailles et de nombreux monuments. Tout cela représente un très long espace de temps.

Il est certain que la culture scandinave se trouvait en retard, très loin en arrière pendant l'âge de pierre, mais de moins en moins loin dans les temps postérieurs. C'est là le principe le plus nécessaire et le plus sûr pour l'intelligence des antiquités scandinaves; nous constatons cependant que M. le professeur Oscar Montelius s'en est considérablement écarté dans ses derniers travaux.

LES SÉPULTURES INDIVIDUELLES DU JUTLAND, P. 137—141.

La connaissance des sépultures individuelles du Jutland[1] nous a donné une base nouvelle et absolument sûre pour situer dans le temps les poignards en pierre. Beaucoup de tombes contenaient une lame de silex pointue de la forme ci-dessus examinée, sans que la dite lame fût accompagnée de la hache d'armes ailleurs si commune, ni d'aucun autre instrument tranchant. Ces sépultures, ainsi que leur assortiment en lames de poignards, se rapportent certainement à une période spéciale du récent âge de pierre: c'est là un fait que de nombreuses observations concordantes mettent hors de doute. Les sépultures doivent appartenir à une période assez étendue, car on y a trouvé des poignards de toutes les formes diverses, récentes et anciennes. De plus, il est clair que l'époque des lames de poignards succède à la période dans laquelle la hache d'armes était employée et se place à la fin de l'âge de la pierre. C'est ce qui ressort d'une série de fouilles faites dans les tertres: une tombe située profondément contient une hache ou des objets de la même époque; une tombe située plus haut est pourvue d'un poignard, et immédiatement audessus se trouvent des tombes de l'âge du bronze.

SÉPULTURES INDIVIDUELLES DE L'ÎLE DE SÉELAND, P. 141—144.

Il est intéressant de constater qu'on vient de découvrir aussi en Séeland, par ci par là, des sépultures pourvues de poignards comme les sépultures jutlandaises. Les fouilles qu'on y a faites nous montrent que c'est dans une période spéciale de la fin de l'âge de pierre qu'a régné dans le Danemark du Sud-Est comme en Jutland l'habitude de déposer un poignard dans la tombe au lieu de haches d'armes ou d'outils.

LES CISTES DE SÉELAND, P. 144—151.

Parmi les sépultures de l'âge de pierre scandinave, les sépultures dites »cistes« constituent un type spécial, lequel appartient à la dernière période de l'âge de la pierre, et ce sont les lames de poignards de l'espèce dont nous traitons ici qui forment la partie la plus importante de l'attirail funéraire. On connaît en tout 17 cistes de ce genre dans l'île de Séeland. Le butin qu'on a pu en retirer est assez maigre, et se compose de très peu de pièces ou même d'une seule pièce. A part quelques vases d'argiles isolés et un nombre très restreint d'autres objets, on peut dire qu'on n'y trouve que des poignards. Il est vrai que les poignards se rencontrent aussi dans les chambres de géants et dans les dolmens, mais là ils sont ordinairement plus nombreux et accompagnés de haches d'armes, surtout de haches de travail et d'autres outils, souvent en grande quantité. Le fait que ces haches et outils ne se trouvent pas dans les cistes doit avoir une signification. Il paraît clair que non seulement les cistes remontent à la fin de l'âge de la pierre, mais qu'elles se rapportent à une période spéciale, laquelle a eu une durée assez longue. Il faut rap-

[1] Voir: Aarbøger f. nordisk Oldkyndighed (Annales d'Archéologie scandinave), 1891 et 1898.

porter à cette période les types de poignards qui se retrouvent constamment dans les cistes, et s'il en manque un ou plusieurs, c'est qu'ils doivent être plus anciens. En tous cas, ce sont les types représentés pl. XXV—XXVIII qui se trouvent en grande majorité dans les cistes de Séeland; il y manque presque complètement le type de la pl. XXIII, qui est ailleurs le plus répandu. Il faut admettre que les poignards de ce dernier type sont sortis de l'usage après que les sépultures eurent pris la forme des cistes.

CISTES DU JUTLAND, P. 152—156.

Les cistes du Jutland ainsi que les objets qu'on y a découverts présentent des ressemblances et des différences avec les sépultures de même époque trouvées dans les îles.

Quelques-unes contenaient, comme les sépultures séelandaises, des poignards de types récents (pl. XXV—XXVIII), et la seule particularité de construction qui les distingue, c'est qu'elles sont orientées du Nord au Sud dans le sens de la longueur, tandis que les sépultures de Séeland sont orientées de l'Est à l'Ouest.

D'autres présentent une différence de plus, en ce qu'elles ont contenu aussi des poignards du type le plus ancien (pl. XXIII); plusieurs de ces cistes ont aussi une hauteur et une largeur plus grandes que celles des cistes ordinaires.

D'autres enfin ont des dimensions encore plus considérables, si bien qu'on pourrait les appeler des chambres plutôt que des cistes. On en a retiré les types de poignards les plus anciens, ainsi que d'autres objets de caractère ancien. Ces sépultures forment la transition entre les chambres de géants et les cistes.

LES PLUS ANCIENS DOLMENS, P. 156—158

On a retiré d'une série de dolmens des objets qui se distinguent essentiellement de ceux qu'on trouve d'ordinaire dans les petites comme dans les grandes chambres. Le butin fourni par ces sépultures est toujours très maigre: il n'y a souvent qu'une pièce unique, et d'ailleurs les objets trouvés appartiennent aux mêmes types, en nombre restreint: les haches à dos mince, les flacons d'argile à col large ou à col mince, et des ornements d'ambre de forme ancienne, comme il y en a en si grand nombre dans les grandes trouvailles d'objets d'ambre. Les sépultures ont un caractère spécial, très simple. Nous possédons des données complètes et certaines sur 14 dolmens de ce genre et sur leur contenu ci-dessus énuméré.

Il n'est pas douteux que ces dolmens de forme simple sont les plus anciens parmi les tombes de l'âge de pierre et qu'ils inaugurent toute cette série de types variés aboutissant aux cistes. Mais il est significatif de constater que les poignards dont nous avons parlé ne se trouvent dans aucune des trouvailles soigneusement étudiées. On peut en conclure en tous cas que le poignard, contrairement à ce qui s'est passé à l'époque des cistes, ne jouait pas au temps des anciens dolmens un rôle important et ne constituait pas pour le vivant ni pour le mort un objet indispensable.

LES DOLMENS PLUS RÉCENTS, P. 158—159.

Il faut distinguer des trouvailles faites dans les anciens dolmens une série de trouvailles provenant de petites chambres comme les précédentes, mais qui, d'après leur contenu, doivent être regardées comme appartenant à une époque postérieure. D'ordinaire ces sépultures se différencient un peu des plus anciens dolmens. Elles se rattachent par leur contenu archéologique au temps

des chambres de géants; il faut sans doute les placer pour la plupart immédiatement avant les grandes chambres.

Dans le butin provenant de ces dolmens plus récents on trouve les poignards pointus dont nous nous occupons, accompagnés parfois de haches, sans que les circonstances où ces objets différents ont été trouvés dans les tombes nous donnent lieu de penser qu'ils n'étaient pas de la même époque. Mais il est hors de doute, d'après le mode de construction des dolmens, qu'ils étaient destinés à servir plusieurs fois de lieux de sépulture. Souvent aussi l'examen de l'intérieur de ces tombes nous indique clairement qu'on y a fait des sépultures réitérées. Dans ces conditions, il n'y a rien d'étonnant à ce que des objets de dates différentes s'y trouvent étroitement réunis. Si ces tombes n'apportent aucune preuve de l'apparition tardive des poignards en silex, elles ne peuvent certainement rien prouver non plus en sens contraire.

Les poignards ne sont pas très rares dans ces sépultures: on en trouve 8 sur environ 30 trouvailles à notre disposition. Les dolmens ont donc été souvent en usage encore à l'époque où les poignards en silex avaient déjà pris place dans l'attirail funéraire. Mais cela n'a pas duré bien longtemps. C'est ce qui apparaît quand on constate que nous rencontrons toujours dans ces tombes des poignards de types anciens (pl. XXIII—XXIV), tandis que le poignard du type de la pl. XXV se trouve 3 fois seulement et qu'on n'a pas jusqu'ici découvert de types plus récents dans la chambre elle-même. Ce double fait que ce sont les types anciens qui se présentent en grande majorité dans les dolmens, alors qu'inversement ce sont les types récents qui apparaissent dans les cistes, comme nous l'avons vu, fournit un appui solide à notre théorie sur les relations chronologiques des divers types.

CHAMBRES DE GÉANTS, P. 159—164.

Les haches constituent le butin le plus habituel et le plus caractéristique qu'on ait recueilli dans les »chambres des géants«, ces grandes sépultures avec plusieurs pierres-couvercles et un long couloir conduisant à travers le tertre jusqu'à la chambre centrale. Mais, outre les haches, on y trouve aussi en assez grand nombre des lames de silex à forme de lance et de poignard. A un premier examen, on est tenté de considérer ces deux espèces d'objets comme contemporaines, contrairement à ce que nous avons conclu plus haut du contenu des cistes et des tombes individuelles.

Mais une série de trouvailles faites dans les chambres de géants, et précisément les plus importantes, contiennent bien des haches, des ciseaux et quantité d'autres objets divers, mais ne présentent pas de poignards du tout ou n'en présentent qu'un exemplaire. Le fait qu'un objet d'ailleurs si usuel manque ainsi complètement ou se trouve très faiblement représenté dans des trouvailles abondantes, nous indique certainement que notre poignard n'appartenait pas à l'époque où les autres objets furent déposés. Il y a eu, pendant qu'on construisait et qu'on utilisait les grandes chambres de pierre, une période où les poignards pointus en silex n'appartenaient pas à l'équipement habituel du mort. Mais en revanche plusieurs trouvailles nous montrent bien qu'il y a eu dans l'époque des chambres de géants une autre période où ces lames de silex constituaient la partie essentielle de l'équipement mortuaire, à l'exclusion partielle ou totale des haches. D'ailleurs les sépultures, qu'elles soient munies d'objets anciens ou seulement d'objets récents, conservent intacte dans les deux cas la forme caractéristique des chambres de géants. Il faut donc supposer que les objets plus récents sont entrés dans l'usage pendant qu'on construisait encore des chambres de ce genre.

Quoiqu'ils n'aient pas été employés dans la première partie de la période où l'on utilisait régulièrement les chambres, cependant les poignards doivent être entrés dans l'usage général

avant la fin de la dite période. On les rencontre il est vrai le plus ordinairement en faible quantité dans les chambres de géants, mais il n'est pas très rare d'en trouver un bon nombre d'exemplaires, et en somme leur fréquence est assez grande pour qu'on puisse les considérer comme appartenant au contenu habituel de ces sépultures.

Mais en même temps il faut bien remarquer, — et j'insiste sur ce point, — qu'il ne s'agit pas ici de tous les types, mais seulement des types les plus anciens (pl. XXIII—XXIV); quant aux types plus récents (pl. XXV—XXVIII), ils se rencontrent si rarement qu'on doit sans aucun doute les attribuer aux dernières inhumations postérieures qui aient été faites dans les chambres.

Il n'est pas rare que les poignards aient été recueillis tout au haut de la chambre ou à l'extrémité du couloir, où il faut admettre qu'ils sont les derniers venus. Mais le plus souvent les pièces se trouvent dans des relations telles que rien n'indique une différence chronologique. Cependant il est certain que dans les chambres où le dépôt a une masse peu épaisse, les objets anciens et les objets récents doivent nécessairement se trouver étroitement réunis. D'une façon générale, les déplacements et dérangements amenés dans la chambre par les inhumations postérieures ne permettent que rarement de tirer de la disposition des objets dans le dépôt des conclusions sur leurs relations chronologiques. Il n'y a aucune raison de croire que les objets entassés ensemble dans les chambres de géants sont de la même époque parce que rien ne nous révèle une différence de date.

APPARITION, NOMBRE ET NATIONALITÉ DES POIGNARDS, P. 164—168.

Les types fondamentaux de l'âge de la pierre en Europe nous apparaissent de plus en plus comme ayant été communs, généraux, et, bien qu'ils soient fort loin de se recontrer partout, ils s'étendent cependant à la fois au Sud et au Nord, à l'Ouest et à l'Est. Tel est aussi le cas pour le plus ancien type de poignards signalé par nous et représenté pl. XXIII. Il se retrouve en Russie comme en Angleterre et en France, en Italie comme en Scandinavie, — et même en Égypte. Cette communauté provient d'une transmission de pays à pays et non d'une conformité dans les esprits humains ou dans le but poursuivi. En effet la partie commune est à la fois très considérable et très variée; elle comprend des éléments qui ne sauraient être considérées comme appartenant à ce que l'humanité toute entière réclame et peut réaliser toujours; de plus les différents domaines de l'âge de la pierre ne sont pas séparés par de grandes étendues, mais se touchent les uns les autres. Les poignards figurés sur la pl. XXIII doivent sûrement être regardés comme appartenant à un type importé en Scandinavie; il n'a pas de nationalité, pas de frontières.

Mais ce que nous venons de dire là s'applique seulement au type dans son ensemble et non dans ses détails. Même dans le domaine danois nous voyons des différences se produire suivant qu'on va vers l'Est ou vers l'Ouest, et de même les poignards scandinaves peuvent le plus souvent se distinguer de tous les autres par le type et par le travail. Ils ont en général une taille plus forte et nulle part ailleurs on ne trouve de pièces aussi grandes.

On ne peut donc pas dire, si on le considère plus en détail, que ce type scandinave de poignards n'ait pas de frontières; au contraire il se maintient dans le domaine de la Scandinavie elle-même, laquelle est la vraie patrie de tous les types plus récents. En dehors de ce domaine, le nombre, le travail et la taille s'abaissent si brusquement qu'on se trouve amené à conjecturer la présence d'une frontière ethnographique. C'est ce qui devient surtout clair pour les types récents.

A ce point de vue, et pour montrer clairement la différence entre le domaine nordique et les régions limitrophes, il serait à souhaiter qu'on pût fournir un dénombrement des poignards en silex trouvés jusqu'ici dans les pays scandinaves. Mais un tel dénombrement présenterait de

grandes difficultés. D'ailleurs le résultat d'une pareille tentative ne pourrait guère être que de confirmer ce nous savons déjà, c'est-à-dire que le nombre est très considérable pour le Danemark et pour la Suède, mais assez bas pour la Norvège, qui n'a été que faiblement entamée par la civilisation de l'âge de la pierre.

Cependant on a entrepris en 1900 des dénombrements dans un autre but, pour étudier soit la fréquence relative des différents types, soit leur fréquence dans certaines régions. Un dénombrement dans un tel but n'avait pas besoin d'être complet, et il suffisait de compter en gros. Par exemple on a compté tous les poignards des types caractéristiques des pl. XXV—XXVIII qui se trouvaient au Musée National de Copenhague et dans 8 musées provinciaux du Danemark, ainsi que dans les deux plus importants musées suédois, celui de Stockholm et celui de Lund. Le nombre total dépassait 1000.

Nous pouvons mettre en parallèle les données que M. A. Götze a publiées en 1896 sur ce qu'on connaissait alors des mêmes types en dehors des pays scandinaves, et ces données ont été complétées en 1900 par un recensement fait dans les principaux musées de l'Allemagne du Nord. Pas plus que les nôtres, ces recensements ne satisfont complètement à l'exactitude; cependant nous pouvons nous rendre compte approximativement, — et une approximation est tout ce qu'il nous faut, — de l'état général des choses en Allemagne. Voici les principaux résultats obtenus:

L'île de Rügen et la partie immédiatement adjacente de la Poméranie antérieure, jusqu'à la rivière de la Peene, ont fourni un très grand nombre de poignards en silex de tous les types traités ici. D'ailleurs on a recueilli dans la même région en quantité considérable toutes les autres antiquités nordiques de l'âge de pierre, — de la période ancienne comme de la période récente. L'île de Rügen et le littoral faisaient, à l'âge de la pierre, partie intégrante du Nord scandinave.

Nous ne constatons rien de semblable dans aucune autre partie de l'Allemagne du Nord. Pour ce qui est du Holstein et du pays des Dithmarses, on compte vingt et quelques poignards des types représentés pl. XXV—XXVIII; on en a un moins grand nombre provenant du Hanovre et encore ont-ils été trouvés seulement dans la région frontière; tel est aussi le cas pour le Mecklembourg. Ainsi donc, toute cette ceinture de pays allant de la mer du Nord à la Baltique en contournant la base du Jutland est très pauvre en poignards de silex et n'a fourni en tout que 60 pièces environ. Et, si l'on considère en outre ce que ces pays ont fourni par ailleurs comme antiquités de l'âge de pierre, on peut certainement dire qu'ils n'ont pas fait partie à proprement parler de l'âge de pierre scandinave ou bien qu'en comparaison avec le Danemark ils étaient faiblement peuplés. On peut les désigner comme une région extrême ou une région frontière pour la Scandinavie de l'âge de la pierre.

Si l'on s'avance ensuite vers le Sud, vers l'Est et vers l'Ouest, les poignards des pl. XXV—XXVIII se présentent si isolément et d'une façon si éparse qu'on s'aperçoit bien qu'on a quitté le sol nordique, et il est d'ailleurs tout aussi clair qu'il est impossible de parler d'une exportation proprement dite d'objets en silex de la Scandinavie. De la Poméranie postérieure jusqu'au Brunswick, jusqu'à la Silésie et la province de Posen, c'est à peine si l'on peut compter 10 pièces, et il ne semble pas que les poignards aient été portés au-delà de ces pays.

Les poignards des pl. XXV—XXVIII représentent donc un type nordique original. Ils nous donnent clairement l'extension et les limites de la culture de l'âge de pierre scandinave, et sans doute aussi d'une population spéciale, la même dans tout le Nord. Ces mêmes types de poignards se rencontrent partout dans la Scandinavie méridionale, depuis la péninsule jutlandaise jusqu'à la Suède, mais leur nombre est plus restreint dans la Suède septentrionale, où d'une façon générale la civilisation de cet âge a pénétré moins profondément. En 1900, on comptait dans les musées de Lund et de Stockholm 275 pièces provenant de la Scanie et 210 provenant du reste

de la Suède. Les musées danois signalés plus haut en possédaient 523 de provenance danoise. La Suède et le Danemark ont donc fourni un nombre à peu près égal d'exemplaires.

Les poignards de la pl. XXV sont plus fréquents en Suède qu'en Danemark. Sur les 485 poignards suédois, 378 appartiennent à ce type, tandis qu'il n'est représenté que par 240 unités sur les 523 unités de provenance danoise. En revanche les poignards des pl. XXVII—XXVIII sont très rares en Suède, et les deux musées en question n'en possédaient que 13 exemplaires de Scanie et 2 de Bleking; par contre, on comptait dans les collections danoises 111 poignards de ce type. D'après ces chiffres, il se peut que l'évolution des types de poignards se soit faite dans la direction de l'Ouest; le type plus ancien se maintenait plus longtemps vers l'Est, et le plus récent n'était pas encore devenu d'un usage général quand l'âge du bronze interrompit le mouvement.

DESTINATION ET USAGE DES POIGNARDS.

Nous savons déjà, par les chiffres cités plus haut, que les poignards de pl. XXV à poignée mince quadrangulaire constituent un type de beaucoup plus répandu que les types plus récents, puisqu'en Danemark ils représentent presque la moitié et en Suède environ les $^4/_5$ du chiffre total. La seule explication qu'on puisse donner de ce fait, c'est que ce type a été en usage pendant un plus long espace de temps que les types postérieurs pl. XXVI—XXVIII. Le type le plus ancien, pl. XXIII, lui aussi doit, d'après le même raisonnement, représenter une longue période; on le rencontre plus abondamment qu'aucun autre, si abondamment qu'il serait à la fois superflu et impossible d'en donner une statistique.

Les choses se présentent autrement, quand il est question de pièces très grandes et très belles. Ces pièces sont rares pour tous les types ici traités. Le Musée National possède à peu près 70 exemplaires de poignards pouvant se comparer pour le travail et pour la taille à ceux de la pl. XXIII et mesurant au moins $0^m,30$. Nous avons vu que dans les musées nommés ci-dessus on a évalué à un millier le nombre des poignards analogues à ceux des pl. XXV—XXVIII: or, sur ce millier, il n'y en a pas plus de 110 en tout qu'on puisse comparer aux échantillons représentés sur les planches; si l'on compte maintenant les exemplaires qui, tout en étant inférieurs aux précédents, peuvent être cependant considérés comme bien travaillés, on arrive au chiffre d'environ 225. Les pièces qui restent, — plus de 700, — sont plus grossièrement travaillées, très écourtées et altérées par la retaille ou endommagées par toute autre cause.

Il n'est pas sans intérêt de constater que parmi les poignards conservés dans nos musées, il n'y en a pas plus de 110 environ qui puissent être mis au premier rang. Les poignards artistement exécutés doivent avoir été des exceptions dans les temps primitifs, — comme d'ailleurs de nos jours. Mais il ne faudrait pas se représenter ces grands et beaux exemplaires comme des objets de luxe; il n'est pas rare en effet de trouver des poignards endommagés et usés qui, à en juger par ce qui nous en reste, devaient appartenir aux plus grands et aux meilleurs. Tous les poignards ont dû être des objets utiles, dont on se servait réellement.

La forme des poignards nous indique clairement que la pointe avait une importance particulière et que par suite c'étaient des instruments destinés à piquer. Mais le tranchant a dû jouer aussi son rôle, sans quoi il ne serait pas exécuté avec tant de soin, et surtout on ne se serait pas tant préoccupé de lui conserver toute sa finesse en continuant à le retoucher. Cette retouche, souvent si visible, — nous prouve bien que les poignards ont beaucoup servi, et si longtemps que sous leur forme dernière ils ne pouvaient certainement plus être employés comme armes. Mais ils doivent avoir eu aussi une autre destination. Le poignard de silex était en somme l'instrument à la fois aigu et tranchant que tout homme portait sur soi à tout usage, — suivant les circonstances

pour le repas ou pour la lutte. D'ailleurs cette conclusion peut déjà se tirer de la fréquence extraordinaire des poignards. Si l'on ajoute aux types bien caractérisés reproduits sur les planches toutes les formes secondaires ou incertaines, le nombre s'élève à plusieurs milliers. Notre poignard en silex se comprend parfaitement si on l'interprète comme une arme et un instrument d'usage journalier et de première nécessité.

Cependant on n'est guère disposé à appliquer les mêmes conclusions aux formes les plus anciennes, celles de la pl. XXIII. Ces poignards sont d'ordinaire considérés comme des pointes de lances; mais de plusieurs côtés des doutes ont été émis à ce sujet.

Et en effet les conditions où se trouvaient ces objets dans les fouilles ne confirment nullement l'opinion ordinaire. De plus, la chronologie des poignards en silex va contre l'hypothèse de leur emploi comme flèches de lances. S'il est exact, — comme nous avons essayé de le démontrer, — que les lames de silex de la pl. XXIII constituent le type le plus ancien, lequel s'est transformé par la suite en poignards à manche, en ce cas les pièces les plus anciennes doivent avoir eu la même destination que les pièces plus récentes.

Les soi-disantes pointes de lance se trouvent aiguisées et altérées sur la lame de la même façon que les types récents avec poignée; et si le plus souvent l'altération n'est pas très sensible, cela tient probablement à la forme générale des ces lames. Seuls les tout petits exemplaires de ce type, lesquels sont du reste assez rares, pourraient passer pour des pointes d'armes de jet ou de trait.

ET NYT FUND FRA NYDAM MOSE.

AF HANS KJÆR.

Fra Viemosen og Kragehul Mose paa Fyen er der fra Tid til anden fremdraget Oldsager af forskellig Art, ogsaa efter at C. Engelhardts bekendte store, systematiske Undersøgelser vare sluttede. Fundene fra de sønderjydske Moser, Thorsbjerg i Angel og Nydam i Sundeved, ere derimod i de efterfølgende Aartier kun blevne forøgede med faa Stykker og det væsentlig saadanne, som tidligere havde været i Privateje. Heraf kan dog næppe med nogen Vished sluttes, at alle de i Moserne nedlagte Genstande nu skulde være optagne, og navnlig gælder dette mulig ikke for Nydam Mose. Engelhardt udtalte selv i Fortalen til Nydamværket, at hans Undersøgelser ikke vare naaede til den ønskelige Afslutning, og nogle Gravninger, som i 1864 foretoges af preussiske Officerer, bragte ikke helt ringe Udbytte[1]. Aarene gik dog hen, uden at der hørtes om nye Fund; først i 1888 henledtes Opmærksomheden atter paa Mosen.

En Tjenestekarl hos Boelsmand Nicolai Jørgensen i Øster Sottrup var en Sommerdag i ovennævnte Aar sysselsat med Tørvegravning i sin Husbondes Skifte, 5—6 Al. syd for det Vandløb, som flyder gennem Nydam Mose, paa et Sted, hvor der ikke vides tidligere at være fundet Oldsager. Da Karlen var kommen 0,95—1,25 M. ned under Overfladen, mærkede han, at Spaden stødte paa noget haardt; han trak den op og saa da, at der paa Bladet sad et bøjleformet Sølvstykke. Da han herved var bleven opmærksom paa, at der paa Stedet kunde findes Oldsager, søgte han videre og kastede med sin Skovl en Mængde Guld- og Sølvsager op af Hullet. Om Genstandene laa i nogen bestemt Orden, om de mulig oprindelig have været indviklede i Tøj eller lign., kan ikke oplyses, men de laa efter Finderens Udsagn alle samlede, paa en Plet, der ikke var større end en Kvadratfod, og trods Graven og Søgen i Nærheden fandtes intet mere. Enkelte Stykker af Oldsagerne, deriblandt en stor Ravperle, siges Ejeren selv at have beholdt, Resten af Fundet afhændede han for en Sum af 150 Rm.; nogle faa Ting kom i Privateje, Hovedmængden til Byen Flensborgs »Kunstgewerbemuseum«. Fundet vakte straks en Del Opsigt, og »Museum für vaterländische Alterthümer« i Kiel lod et Par Aar efter Dr. W. Splieth foretage en nærmere Undersøgelse af Findestedets nærmeste Omgivelser, i det hele over en Strækning af ca. 100 Kvadratmeter, uden at der dog fremkom nogetsomhelst af arkæologisk Interesse. Om Fundet og den nævnte Undersøgelse offentliggjordes korte Meddelelser i forskellige tyske Tidsskrifter[2].

Oprindelig synes dette nye Nydamfund at have talt op imod 100 Genstande. I Flensborgsamlingen gemmes nu 77 Stykker. Disse Oldsager have været udlaante til Studium og Under-

[1] Jvf. herom Nachrichten über deutsche Alterthumsfunde, 1894, S. 78.

[2] Se Mitth. des antrop Vereins in Schleswig-Holstein 1894, Hefte 7; Nachrichten über deutsche Alterthumsfunde, 1894, S. 78. — Ved samme Lejlighed foretog Dr. Splieth mindre Gravninger paa et Par andre Steder i Mosen, ligeledes uden at der naaedes noget nævneværdigt Resultat. — Forf. skylder Landdagsmand H. P. Hanssen-Nørremølle Tak for velvillig Bistand ved Undersøgelsen af Fundets Historie.

søgelse i Nationalmuseet, der skylder Kunstgewerbemuseums Directeur, Dr. H. Sauermann, den bedste Tak saavel herfor som for den velvillige Tilladelse til Fundets Publikation. Kopier af et Antal af de bedste Stykker vare allerede tidligere blevne udførte ved Foranstaltning af Centralmuseet i Mainz. Syv af de smukkeste af disse Facsimiler ere gengivne paa en fototypisk Tavle i et i Februar Maaned 1901 udkommet Hefte af L. Lindenschmits Værk, »Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit«, med en kort Tekst af Udgiveren[1].

Næsten alle Stykkerne i dette nye Nydamfund ere af Sølv, med vidtgaaende Anvendelse af Forgyldning, Niellering og anden Udsmykning. Det er væsentlig Beslag til Sværdskeder; enkelte Genstande synes at have været anvendte som Smykker. De fordele sig paa følgende Maade:

11 Mundblik (Pl. XXIX og Fig. 1—3).
43 Stykker Kantbeslag (Fig. 4—6).
1 Rembøjle (Fig. 7).
11 Dopsko (Pl. XXX og Fig. 8—10); 2 Dækplader til Dopsko (Pl. XXIX og Fig. 11).
2 Beslag til en Sværdrem (Fig. 12—13).
Forskellige mindre Genstande (Fig. 14—19).

Af Mundblikkene ere de 10 i ²/₃ Størrelse viste paa Tavle XXIX. De ere alle ens formede. En Plade af svært Sølvblik danner Forsiden; til denne er fastloddet en tyndere Plade, der danner Stykkets Bagside. Bredden er i dem alle omtrent den samme (0,055 M.), Højden varierer derimod en Del (0,033—0,057 M.). To af Stykkerne have paa Forsiden indgraverede og forgyldte Ornamenter; paa 4 findes tillige Nielloindlægning og paa de øvrige Niello i Forbindelse med indstemplede Figurer.

Et af de anseeligste Stykker er det, der paa Planchen ses i Midten, lige over den runde Plade. Ornamenteringen, der ved første Blik synes at bestaa af en forvirret Mængde krumme Linier, er i Virkeligheden ret simpelt bygget. Den næsten kvadratiske Plade er ved 2 paa hinanden vinkelrette Linier delt i 4 smaa Kvadrater, og i hvert af disse er én og samme spirallignende Figur 8 Gange gentagen. Udførelsen er dog ikke særdeles nøjagtig; Linier, der skulde være rette, ere derved komne til at bugte sig ud og ind; derimod er Nedskæringen i Metallet sket med skarpe, dybe Snit. Det hele er bagefter forgyldt, og denne Forgyldning er endnu saa godt som helt bevaret.

Af lignende Karakter er det noget mindre Mundblik, der paa Planchen ses øverst tilvenstre. Dekorationen dannes af 3 snoede Baand, hvoraf de 2 yderste ere ens, nedskaarne i Metallet og forgyldte som paa det foregaaende Stykke; i de 2 yderste Snoninger ligge Baandene tæt til hinanden, i den midterste i løsere Vindinger; de smaa Partier, der bleve staaende tilbage mellem Baandene, ere firdelte. Ogsaa her gør der sig i Tegning og Udførelse en vis Uregelmæssighed gældende. De Stykker, der i Snoningerne skulde svare til hinanden, ere ikke altid komne ligefor hinanden, og Baandene have langt fra nogen ensartet Bredde; navnlig de 2 yderste synes at falde fra hinanden i lutter smaa, vinkelbøjede Baandstumper. Baandenes Kanter ligge i Metallets oprindelige Overflade, medens Midten er dybest nedskaaren. Kanterne staa svagt rundede; mulig har det oprindelig været Hensigten, at de, som paa nogle af de følgende Mundblik, yderligere skulde fremhæves ved en Niellolinie. Som Helhed er ogsaa dette Stykkes Overflade velbevaret.

Paa 2 Mundblik ses treløbede Baandfletninger. Simplest er Anvendelsen paa det, der er afbildet øverst tilhøjre. En enkelt, bred Fletning fylder næsten hele Fladen; de smalle Kanter over og under den optages dels af en kraftig Bølgelinie, udført i Niello, dels af Rækker af ind-

[1] Naar Oldsagerne paa denne smukke og vel udførte Tavle (A. u. h. V., IV, 71) synes mere blanke og skinnende end paa de til Nordiske Fortidsminder udførte Fototypier, Tavle XXIX og XXX, der ere tagne direkte efter de originale Oldsager, maa dette skyldes Kopierne. Det samme gælder nogle mindre Uoverensstemmelser, navnlig i den store Dækplade med Dyrefigurer, Pl. XXX. Endelig ere Lindenschmit's Fig. 2, 3 og 7 blevne stillede paa Hovedet, hvorved de neddybede Partier paa Stykkerne synes ophøjede, og omvendt. — Et Eksemplar af den nævnte Række Kopier findes i Nationalmuseet (Mus. Nr. C 9252)

stemplede, concentriske Halvcirkler. Paa det andet, tilvenstre paa Planchen afbildede Mundblik ses 2 ganske lignende, ensartede Fletninger, skilte ved en Niellolinie, men Udførelsen er her ret mislykket. Paa dette Stykke bærer iøvrigt ogsaa Bagpladen et Ornament, om end af simpleste Art, 2 Rækker indstemplede Halvcirkler.

Noget mere sammensat er Tegningen i det øverst paa Planchen afbildede Stykke. I det sædvanlige, dybt nedskaarne Arbejde er udført 4 Baandslynger, hver med 4 Løkker. I hver Baandslynge er dernæst indskrevet et nielleret Hagekors og dettes frie Ender afsluttes i Cirkler med stærkt fremhævede Centrer, ligeledes udførte i Niello. Yderst til højre og venstre ses en Række korte, indgraverede Skraabaand.

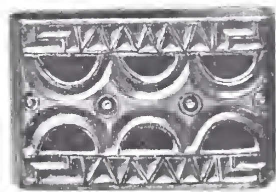

Fig. 1. 1/1.

Til de i det foregaaende omtalte 5 Stykker slutter sig endnu det sjette, paa Planchen tilhøjre afbildede. Det er prydet med 4 i Zigzak lagte Baand, dybt graverede og med niellerede Kanter. Paa Forpladens Bagside ses foruden tydelige Mærker af det ved Graveringen udøvede Tryk tillige et med fine Strèger indridset Mønster, Hagekors, indskrevne i firsidede Felter, sagtens den ufuldendte Tegning til en Dekoration, der af en eller anden Grund blev kasseret (Fig. 1). Dette, saavel som de øvrige, i det foregaaende nævnte Stykker ere velbevarede.

Et Mundblik, der er i privat Eje, er, da det originale Stykke ikke kunde tilvejebringes, efter et Facsimile afbildet i Fig. 2. Midtpartiet viser dobbelte, niellerede Cirkler; til hver Side ses 3 i Halvbuer lagte Baand, graverede paa sædvanlig Maade; de af Buerne omsluttede Dele af Metallet ere derimod her helt bortskaarne. Yderst foroven og forneden ses en Bort, dannet af en vinkelbøjet, nielleret Linie.

De 4 Mundblik, der ere viste paa Planchens nederste Halvdel, slutte sig alle ret nøje til hverandre. De ere inddelte i smalle Bælter, som afvekslende bære niellerede og indstemplede Ornamenter; sidstnævnte ere forgyldte og ligge lidt dybere i Metallet. Af Stykkerne tilvenstre har det øverste, smalle Mundblik 2 niellerede og 2×3 forgyldte Bælter, de sidste væsentlig ensartede, med enkelte eller dobbelte Cirkler. I det øverste Niellobælte ses en Del Smaafigurer, der ligne Triskeler, men afvige fra disses sædvanlige Form ved, at 2 af Benene vende mod hinanden. Paa højre Side samle de sig 4 og 4, til regelmæssige Grupper; tilvenstre er denne Ordning ikke overholdt. Mulig kunde det hele være en misforstaaet Efterligning af et romersk Rankeornament, idet et enkelt Led af det hele er udtaget og behandlet som selvstændigt Ornament[1]. I det nederste Niellobælte er Indlægningen gjort saaledes, at Sølvet mellem de indlagte Partier tegner sig som en fortsat Spirallinie. Den Smeltningsproces, hvorved Nielloen bragtes til at udfylde de i Forvejen graverede smalle Kanaler i Sølvpladen, er her ogsaa gaaet ud over Sølvet, saaledes at Ornamentet fremtræder i en delvis mislykket Form.

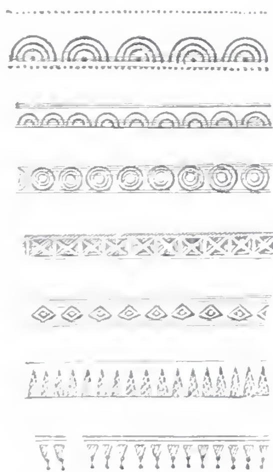

Fig. 2. 2/3.

Nederst paa Planchen ses 2 lige store og i det væsentlige ensartede Stykker. Det tilvenstre viser i det midterste af sine tre Niellobælter to Rækker Smaacirkler, forbundne ved skraa Tangenter; i de 2 yderste fremtræder Sølvet som temmelig brede, bugtede Baand, indrammede af Niello. Stykket tilhøjre paa Planchen viser dels lignende Mønstre, dels snoede, sluttede Tovstave. Begge disse Mundblik ere lidt beskadigede i Siderne.

Fint og smukt Arbejde i samme Teknik ses paa det sidste, ligeledes noget beskadigede

[1] Noget lignende ses ogsaa paa en Sværdknap i et nedenfor nærmere omtalt Fund fra Sjorrod, Skaane, afbildet af B. Salin, Kgl. Vitterhets och Antiquitets Akademiens Månadsblad 1894, S. 84, Fig. 42.

Mundblik, paa Planchen vist tilhøjre for den runde Plade. Af de 5 Niellobælter vise de 4 Tovstave, afvekslende snoede tilhøjre og tilvenstre. Det midterste har 2 bugtede Baand; Graveringen er udført med største Omhu, trods den yderlig ringe Maalestok; det samme Ornament, som paa de foregaaende Stykker opfyldte et 0,007 M. bredt Bælte, er fordoblet, men samtidig formindsket saa stærkt, at det kun fylder 0,0022 M.

Fig. 3. 2/1.

Prøver af de mest karakteristiske af de indstemplede Figurer, dels fra de sidstnævnte, dels fra andre af Fundets Genstande, ere i dobbelt Størrelse gengivne i Fig. 3. Det synes, at i hvert Fald de simpleste ere indstemplede rækkevis, 6—8 ad Gangen, med et Stangstempel eller en Roulette.

I de ældre Mosefund, med hvilke der i det hele nærmest er Anledning til at sammenligne disse og de følgende Genstande, foreligge alt i alt kun faa Mundblik, og færre, som kunne sammenstilles med de foran omtalte. For det meste er det tarvelige Stykker, dannede af tynde Bronzeplader, en sjælden Gang med presset Belægning af ædelt Metal. Kun fra Fundet fra Kragehul kendes nogle faa lignende[1].

Af Beslag til Sværdskedens Kant foreligge 43 Stykker af meget forskellig Længde, dels hele Beslag, dels Fragmenter. De ere alle af ens Form, dannede af et smalt Stykke Sølvblik, der er bøjet i Runding efter Længden og ved Enderne for det meste ornamenteret. Sandsynligvis have de været brugte parvis, dog har der i alt kun kunnet sammenstilles 11 Par. De fleste Stykker stemme i det væsentlige overens med de i Fig. 4 viste, og naa en Længde af 0,092—0,14 M. Et enkelt Fragment, der er 0,24 M. l., har formentlig hørt til en Skede, hvis Kanter vare helt dækkede af Beslagene[2]. Enderne ere, som nævnt, i Reglen ornamenterede, snart med afvekslende Hul- og Rundstave af forskellig Bredde, snart tillige med indskaarne Streger. For det meste bære begge Enderne disse Ornamenter, oftere dog kun den ene Side. Trods de faa og simple Led afveksler denne Profilering saa stærkt, at samme Form næppe kan genfindes paa tre forskellige Stykker. De der høre sammen til et Par, kunne derfor bl. a. kendes paa de ensartede Ornamenter. Næsten altid findes indenfor det profilerede Parti mindst ét Naglehul. Kun paa et enkelt Beslag er ogsaa en Nagle bevaret; den er af Sølv med hvælvet, fladagtigt Hoved. Flere af Stykkerne ere ramte af Hug, mange forsætlig overbrudte. Et Par meget tynde og spinkle Beslag hidrøre snarest fra en Knivskede[3]. Seks parvis ensdannede Stykker ere usædvanlig korte (0,04—0,048 M.); de 2 ere som det i Fig. 4, længst tilhøjre, afbildede. De 4 andre ligne hinanden ved i den ene Ende at være afsluttede med et glat, uornamenteret Parti. To af dem, hvoraf det ene er vist i Fig. 5, have Form af et langstrakt Hoved med fortil skraat afskaaret Snudeparti. Øjnene, der ere spidse til begge Ender, have forgyldt Øjeæble. Næsten hele Overfladen er iøvrigt dækket af indridsede Linier og indstemplede Halvcirkler. Nær Snuden findes Naglehuller; bagtil begrænses Hovedet af en Hulstav, og derefter følger det glatte Parti. De 2 andre, i Fig. 6

Fig. 4. 2/3.

[1] Jvf. herom nærmere S. 192.
[2] Jvf. Engelhardt, Thorsbjerg Mosefund, Pl. 10, Fig. 31. Aarb. f. n. Oldk. 1900, S. 121.
[3] Lignende Stykker forekomme ogsaa i Sjørrødfundet, Månadsblad 1894, S. 88, Fig. 50.

afbildede Beslag ere af mere end sædvanlig tykt Sølvblik. Ornamenteringen dannes af afvekslende Hul- og Rundstave; hver af de sidste har 2 niellerede Linier og desuden Naglehuller, medens Hulstavene ere forgyldte. Det glatte Parti foroven har her som paa de 2 foregaaende Beslag ikke været bestemt til at ses, men har skullet indskydes under og fastholdes af andre Skedebeslag, snarest Mundblikket, omtrent som vist i Figuren.

Fig. 5. 1/1.

Fra de øvrige Mosefund haves heller ikke for Kantskinnernes Vedkommende noget synderligt Stof til Sammenligning. Skønt der i Viemosefundet foreligger Dele af mindst 70—80 tveæggede Sværdklinger, er der kun optaget nogle faa og fragmenterede Bronzebeslag af denne Art, alle tynde og af lidet udpræget Form, højst ornamenterede med et Par indskaarne Streger. To Par lignende Stykker, 11—12 Cm. lange, findes vel i den i Nationalmuseet bevarede Del af det ældre Nydamfund; men de kunne dog snarest betegnes som afskaarne Stykker af en længere Kantskinne, medens Beslagene i det foreliggende Fund ved deres Endeornamentering betegnes som selvstændige Beslag. Kun fra Kragehulfundet kendes nogle faa lignende. I dette Fund foreligger nemlig, foruden nogle simple, tarvelige Bronzestykker, tillige et Par af Sølvblik og med ornamenterede Ender, ganske af samme Karakter som i det her foreliggende Fund.

Fig. 6. 1/1.

Om Anbringelsen af Kantskinnerne vides kun lidet bestemt; mulig har der til hver Skede hørt flere Par. To af de ovennævnte, ældre Stykker fra Nydam ere fastgjorte til Fligene af en Rembøjle (som Engelhardt, Nydam Mosefund, Pl. VIII, Fig. 28—29). I nogle nordtyske og engelske Gravfund synes de at have været anbragte temmelig højt oppe paa Skeden[1].

Af Rembøjler foreligger der mærkeligt nok kun en enkelt, hvis Form ses af den hosføjede Fig. 7. Stykket er dannet af en ret tynd, svagt krummet Bronzeplade, og dennes Midtparti er sølvbelagt. De foroven og forneden udskydende Spidser mangle denne Belægning, utvivlsomt fordi de ikke skulde ses, men vare bestemte til at indskydes under Skedens Overtræk. Bøjlen har en svag Krumning, fordi Sværdremmen skulde kunne passere ind under den. Stykker af lignende Form og Størrelse og med samme Bestemmelse kendes fra Porskær[2] og Nydam. Som Regel fastholdes ellers Rembøjlerne ved Nagler, dog kendes den her anvendte Befæstelse ogsaa fra nordtyske Fund.

Fig. 7. 1/1.

Dopsko til Sværdskeden forefindes i et Antal, der svarer til Mundblikkenes, nemlig 10 hele og 1 overbrudt. De bedst udførte og mest velbevarede ere i 2/3 Størrelse viste paa Planche XXX. Alle ere de af samme Form, dog med smaa Afvigelser i Detaillen, dannede af et tykkere eller tyndere Stykke Sølvblik, der er sammenbøjet i Hesteskoform til et paa den indvendige Side aabent Rør. De opadvendende Ender ere forholdsvis smalle, afskaarne med et lige eller sjældnere skraat Snit. Nedefter udvider Røret sig, saaledes at det har sine største Dimensioner midt i Rundingen. Den indvendige Aabning var selvfølgelig bestemt til at optage Skeden. Dopskoen fastholdtes paa sin Plads ved et større eller mindre Antal smaa Sølvnagler, oftest med fladt hvælvede, sjældnere med høje, cylindriske Hoveder. Enderne ere for det meste prydede med Hulstave og Rundstave, indskaarne

[1] Se bl. a. Archæologia, 38, S. 84; Neville, Saxon Obsequies Pl. 34, 96; Cochet, Tombeau de Childéric, S. 106; Lindenschmidt, Deutsche Alterthumskunde, 233 og Alterthümer uns. heidn. Vorzeit paa forskellige Steder.

[2] Afb. Aarb. f. n. Oldk. 1881, S. 132, Fig. 18.

Streger og stundom niellerede Linier. Naglehullerne ere anbragte i eller umiddelbart under dette ornamenterede Parti, stedse med regelmæssige Mellemrum, saaledes at Hovederne dannede en Del af Dekorationen. Paa enkelte større Dopsko have dog Nagler ogsaa været anbragte andensteds. Forskellige Forhold synes at tyde paa, at Dopskoene ikke ere støbte, men formede ved Drivning, dog kan der nu kun paa ét af Stykkerne paa den indvendige Side ses tydelige Spor efter Slag med en Hammer med smalt Næb eller af et lignende, stumpt Instrument. I Enkelthederne ses en Del Forskelligheder. Der findes saavel simplere, temmelig smaa Dopsko som særdeles prægtige Stykker. Paa 2 af dem mangler Profileringen foroven ved Enderne helt, paa seks er den indskrænket til den ene Side, Forsiden, og kun paa tre Eksemplarer gaar den helt rundt. Længden veksler fra 0,064—0,163 M.; de fleste Stykker ere ca. 0,08 M. lange. Bredden er mere konstant, idet den paa de Stykker, der have bevaret Formen fri for Overlast, kun veksler mellem 0,048 og 0,055 M., altsaa mellem lignende Grænser som ved Mundblikkene. Rørets Tykkelse er foroven 0,007—0,01 M., forneden 0,012—0,0165 M.

Flere af Dopskoene frembyde særlige tekniske og ornamentale Ejendommeligheder. Saaledes har det Stykke, der paa Planchen er afbildet øverst tilvenstre, paa Forsiden langs den indvendige Rand haft en 2—3 Mm. bred, forgyldt Stribe, samt en Række indstemplede Trekanter. Fra de fleste af de øvrige Stykker, baade de paa Planchen fremstillede og de 3 ikke afbildede, skiller sig det øverst i Midten gengivne Stykke, der er fladt og bredt og derhos usædvanlig stærkt ornamenteret. Dekorationen ved Enderne er af lignende Art som ved de fleste andre, men med smaa Forskelle, som give det hele Arbejde en nok saa tiltalende Karakter. I Mellemrummene mellem de neddybede Partier er indlagt Niellolinier. Dopskoens Overflade bærer fremdeles en i dybt nedskaaret og forgyldt Arbejde udført Dekoration, der synes at være opstaaet ved Sammenblanding af 2 Elementer, det snoede Baand og Bølgelinien; det førstnævnte er det, som bestemmer Ornamentets Karakter; fra det sidstnævnte synes de smaa fremstaaende Spidser inde i Vindingerne at være tagne.

Den lange Dopsko, der paa Planchen er afbildet nederst tilvenstre, afviger fra de i det foregaaende omtalte Stykker ved at være forsynet med solide, profilerede Tværbaand, hvis Ender fortil og bagtil ere lige afskaarne. Lignende Baand ses ogsaa paa den største af alle Dopskoene, den midt paa Planchen afbildede; dog ere de her ornamenterede med korte Skraalinier, Buer o. l., og delvis forgyldte; fortil ere de derhos forlængede i smalle Dyrehoveder med stærkt fremtrædende Øjne og udvidede Næsebor (Fig. 8). Midt igennem hvert af Hovederne gaar en lille Sølvnagle, der tjente til at fastholde en stor Dækplade, som har udfyldt hele Dopskoen. Saadanne Dækplader, der tjente til at styrke hele Dopskoen eller dog dens nederste Del og tillige gav den et pynteligere Præg, have utvivlsomt hørt til flere Dopsko, hvorom videre nedenfor, men kun denne Plade kan henføres til en bestemt Dopsko.

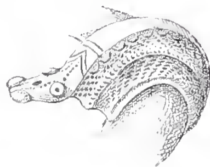

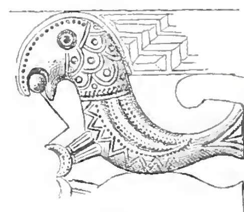
Fig. 8. 1/1.

Pladen er af aflang Form, 0,15 M. lang og 0,041 M. bred, foroven lige afskaaret, nedefter paa sædvanlig Maade afrundet for at kunne passe i Dopskoens Runding. I hver af Langsiderne findes et Par ret brede, men korte, udskydende Flige, der hindrede Pladen i at glide frem. Lignende Flige ses ogsaa ved den øverste Ende. Sikkert have disse ikke, ligesaalidt som de paa Siderne, været bestemte til at ses. Enten have de skullet indstikkes under Skedens Læderovertræk eller maaske snarere dækkes af et Tværbeslag. Ogsaa det Forhold, at den ellers saa prægtigt udstyrede Dopskos frie Ender ere uornamenterede, kunde tyde paa, at den nu ikke helt har sin oprindelige Skikkelse, men har skullet afsluttes med et Tværbeslag, t. Eks. i Lighed med Fig. 12.

Medens Forbillederne til Ornamenterne paa de foregaaende Stykker delvis maa søges paa klassisk Grund, har Dækpladens Dekoration en udpræget nordisk og germansk Karakter. Orna-

menterne ere udførte dels i gennembrudt, dels i fordybet Arbejde. Pladsen i Midten optages af en Række parvis sammenstillede Figurer af Mennesker og Dyr. Hvor der ved Pladens Rande fremkom aabne Rum mellem Figurerne, ere de udfyldte med et Bort-Ornament; hvor dernæst Pladsen tillod det, fik denne Bort en mere regelmæssig Form, dels som et Trappemønster i Lighed med et Mæanderbaand, dels dannet af imod hinanden vendte Halvcirkler; andensteds former det sig paa tilfældig og vilkaarlig Maade. Hele Pladens Overside er forgyldt, samt forsynet med indstemplede og niellerede Ornamenter.

Øverst ses der 2 Menneskehoveder, hvis Hager berøre hinanden. Mund, Øjne, maaske ogsaa Kindskæg ere angivne ved indstemplede Figurer. Over Panden ligger et Niellobaand, dannet af korte Skraastreger mellem jævnsides løbende Linier, mulig en Efterligning af et Haarbaand, en Laurbærkrans eller lignende[1]. Baghovedet synes at bære svage Spor af Forgyldning. Bagved hvert af Hovederne, men uden egentlig Forbindelse med dem, er anbragt en bøjet Arm med tilhørende Haand. Tommelfingeren er udarbejdet særskilt, medens Adskillelsen af de andre Fingre kun er antydet ved Streger. Armene ere dækkede med indridsede Skraalinier og stemplede Trekanter og gøre saaledes Indtryk af at være beklædte.

Fig. 9. 1/1.

Der følger nu to temmelig realistisk tegnede Fuglefigurer (jvf. Fig. 9). Næbbet er kort og tykt, nærmest af Form som et Papegøjenæb, og det holder en lille Kugle. Fødderne ere ikke adskilte, Kløerne simpelthen antydede ved en Bue. Alle andre Enkeltheder, Hals, Vinger, Bug og Hale ere tydelig angivne ved Afveksling i Dekorationen. Øje og Hale ere niellerede.

De følgende 4 Dyrefigurer ere næsten ens og de to sidste vise kun faa og mindre væsentlige Afvigelser fra dem. En af de øverste er vist i Fig. 10. Det er fantastiske Dobbeltdyr, dannede af en kort, bugtet Krop med et Dyrehoved i hver Ende; det ene har nærmest Form som et kort, sammentrykt Fuglehoved, det andet har lange Kæber, der ere vidt opspilede. I det førstnævnte Hoved er Øjet dannet ved Indstempling; i det sidste er det gennemboret og omgivet af en nielleret Cirkel. Den lange Overkæbe er i Spidsen oprullet, hvilket yderligere er fremhævet ved Niellering; Underkæben løber ud i en Spids, der bugter sig ud til Pladens Rand. Foran fire af de Hoveder, der have Fuglenæb, ses en lille Kugle. Paa de 2 nederste Dyrefigurer er i de tilsvarende Hoveder Overkæben betydelig forlænget, og paa Kuglens Plads ses en lille, fortil spids Udvidelse, mulig et Rudiment af Underkæben.

Fig. 10. 1/1.

Et aabent Rum omtrent i Pladens Midte, ud for Dopskoens Tværbaand, er udfyldt med en korslignende Figur. De to korte, forholdsvis tykke Korsarme have Form som fuldstændige Dyrehoveder af samme Type, som de der udgaa fra Tværbaandene. Til de lange Arme er rent vilkaarligt sat et Par Dyre-Næsebor. Korset har sikkert ikke nogen Betydning udover den rent ornamentale. De 4 bladlignende Figurer, der ses i fordybet Arbejde ved Enderne af de lange Korsarme, ere næppe noget virkeligt Planteornament. Snarere ere de ligesom de uregelmæssige Figurer nederst i Rundingen omdannede Dele af Dyrefigurer, forudsat at de ikke ere tilfældige Former for Udfyldningen af et fremkommet, tomt Rum.

Som Helhed maa det siges, at Kompositionen af Pladens forskellige Figurer er mere end almindelig vellykket, og den forhaandenværende Plads er snildt benyttet. Trods de mange slyngede Linier, der give Indtryk af stærkt Liv, er der en vis Symmetri og Harmoni over den hele Figursammenstilling. Forgyldningen har strakt sig over hele Pladen, smaa niellerede Partier dog und-

[1] Talrige Paralleler kunde anføres fra de chronologisk noget senere Bracteater; se t. Eks. Atlas for nord. Oldk. Tab I, Fig. 12, 13, 17; II, Fig. 28, o. a. — Jvf. ogsaa Thorsbjerg Mosefund, Pl. 11, 47.

tagne, men er nu hist og her afslidt. Paa den flade Bagside ses enkelte Steder ved Randen lidt af den udflydte Forgyldningsmasse.

De fleste af disse Dopsko vise mere eller mindre Spor af Slid. Ofte er saaledes Guldbelægningen helt afslidt i de højere, men bevaret i de lavere liggende Partier. Det paa Planchen øverst tilvenstre afbildede Stykke har i den ene Side bevaret 4 Nagler med høje Hoveder af cylindrisk Form. Alle vise de Spor af Slid, men de øverste ere kun lidet medtagne, saaledes at det endogsaa kan ses, at den lille Flade foroven har været forgyldt og ornamenteret med en lille indstemplet Cirkel; derimod er af den nederste Nagle omtrent det halve af Hovedet borte. Paa alle Dopskoene er forneden i Rundingen Metallet tyndere, stundom endog helt gennemslidt; det samme gælder de store Dopskos Tværbaand, der som fremstaaende Partier vare særlig udsatte for Slid.

Foruden den nys omtalte, store Dækplade foreligger der i Fundet endnu et Par noget mindre anseelige Beslagstykker, der synes at maatte paa lignende Maade opfattes som ornamentale Udfyldningsplader til Dopsko. Den ene er vist i Fig. 11. Den dannes af en temmelig tyk, udefter skraanende Sølvplade af Hesteskoform. Overfladen er graveret og forgyldt, de højeste Partier indlagte med Niellolinier. Visse Dele, saaledes den yderste, tyndt udhamrede Strimmel, mangle Forgyldning, uden Tvivl fordi de ikke have skullet ses. Den ydre Strimmel har været dækket af Randen af den Dopsko, hvori Stykket skulde indsættes, de andre Partier formentlig af Tværbaand. Stykket, der ikke passer til nogen af de bevarede Dopsko, er 0,075 M. l., 0,045 M. br. Af lignende Art er det paa Pl. XXIX i 2/3 Størrelse gengivne runde Beslagstykke. Det er en rund, flad Skive, 0,0425 M. br. Forsiden viser graverede og niellerede Ornamenter. I Midten ses en større Knop og omkring den tre mindre, alle med flad, nielleret Overside. Omkring disse Knopper ligge tre smalle Baand i spirallignende Vindinger. Ved hver af Baandenes Ender ses et Dyrehoved; Overkæben er kort og tyk, nærmest som ved et Fuglehoved; den traadformede Underkæbe er noget længere og bøjet stærkt tilbage. I alle de høje Partier af Metallet ligge Niellolinier, medens de nedskaarne som sædvanligt ere forgyldte. Bagsiden er flad. Paa den nedadvendte Tredjedel synes Pladen at have haft en tyndere Udvidelse i Lighed med Randen paa Fig. 11 og med samme Bestemmelse, at tjene til at fastholde Pladen paa dens Plads. Tænkes den indsat i Rundingen af en Dopsko, vilde netop dette Parti blive dækket. Mulig har man imidlertid senere fundet denne Befæstelse for usikker og har da fastgjort Pladen til Skeden ved 3 forholdsvis grove, smaa Nagler, hvis Hoveder ses paa Stykkets Forside, samt fjærnet den tynde Udvidelse.

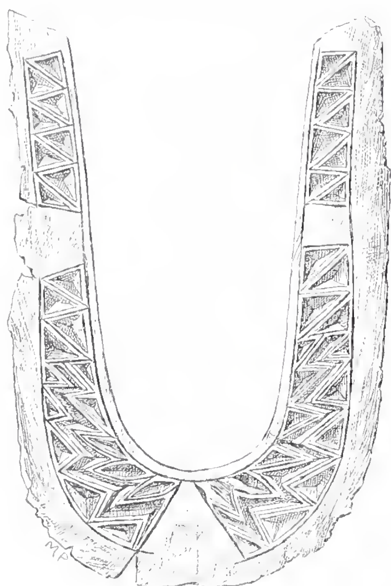

Fig. 11. 1/1.

Disse 3 Udfyldningsplader, den store med Dyrefigurerne og de 2 nys omtalte, ere baade ved deres usædvanlige Størrelse og udprægede Former hidtil enestaaende blandt danske Oldsager. Derimod foreligger et ikke helt ringe Antal Stykker med samme Bestemmelse i adskillige af Mosefundene, navnlig dem fra Nydam, Porskær og Kragehul. Men i alle disse Fund ere de gennemgaaende meget simple, idet de for det meste kun bestaa af en tynd Bronzeplade af halvrund Form. Saadanne Plader maa fra først af have været anvendte af rent praktiske Grunde, for at styrke den nederste Del af Skeden og beskytte den, dels mod for stærkt Slid udvendig fra, dels mod at gennemstikkes af Sværdodden, og vel ogsaa for at undgaa, at den ret skarpe Rand af Dopskoen gnavede for stærkt paa Læderet. I de ældre Fund ere Stykkerne da ogsaa kun lidet ornamenterede; en lille Udskæring foroven og nogle simple Stregornamenter er det sædvanlige; enkelte

afsluttes i meget simple Dyrehoveder[1]. Ogsaa fra andre nordeuropæiske Fund kendes en Del lignende smaa Stykker; de store Plader i det her foreliggende Fund synes derimod at være ganske enestaaende.

Saavel Mundblik som Dopsko have udelukkende hørt til tveæggede Sværd.

En Række mindre og uensartede Genstande ere afbildede i Fig. 12—19. I Fig. 12—13 ses saaledes 2 i Formen ensartede Beslag, begge med vedhængende Ringe og af Sølv. Det største er, Ringen fraregnet, 0,059 M. l., det andet 0,0375 M. l. Bredden er i begge Stykker 0,0075 M. og Tykkelsen ca. 0,001 M. De ende begge i en smal Øsken, hvori Ringen hænger, og som lukkes ved en Nagle, der paa det ene Stykke endnu er bevaret. Ogsaa ved den modsatte Ende ses Naglehuller, der nu alle ere tomme. Beslagenes Forsider bære mæanderlignende Ornamenter i graveret Arbejde, med Niello og Forgyldning; Ringene ere ornamenterede med indstemplede Figurer og vise begge paa diametralt modsatte Steder stærke Spor af Slid. — Anvendelsen af disse Beslag er uvis. Den paa det ene Stykke bevarede Nagle er saa lang, at den vel har kunnet gaa igennem 1—2 Lag Læder. Mulig kunde det være Tværbaand til Sværdskeder[2]; snarere have de dog hørt til en Sværdrem eller mulig et Livbælte af lignende Art som dem, der kendes fra Vingstedfundet og fra Baunegaard paa Bornholm[3].

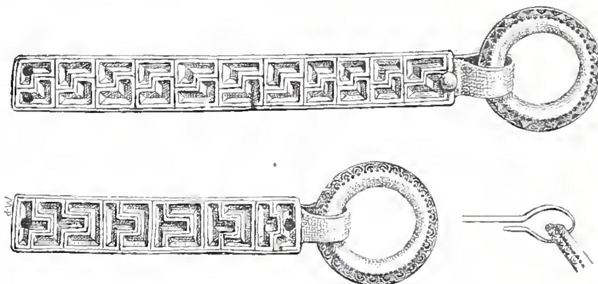

Fig. 12—13. 1/1.

I Fig. 14 er afbildet en lille, sluttet Ring af Sølv, indsat i en Øsken, som dannes af et smalt Sølvbaand. Fig. 15 viser en lille Sølvring, gennemskaaren i Siden, 0,0037 M. tyk. Oversiden er riflet, Undersiden flad. — Dele af et Remspænde ere gengivne ved Fig. 16. Kun den bageste Plade og Tornen ere bevarede. Pladen har nærmest rhombisk Form, med runde Udvidelser i Hjørnerne til Naglehuller; den er af Bronze, nedadtil hul, opadtil forgyldt og skødesløst ornamenteret. To nu noget fragmenterede Bøjler have omsluttet den Akse, hvorom Tornen bevægede sig; denne er af svær Form, delvis forgyldt og ved Enderne profileret. Nøje sammenpassende Slidmærker paa Plade og Torn vise, at de virkelig have hørt til et og samme Spænde. — Til et lignende Remspænde hører formentlig ogsaa den korte, tykke Stang, Fig. 18,

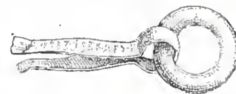

Fig. 14. 1/1.

Fig. 15. 1/1.

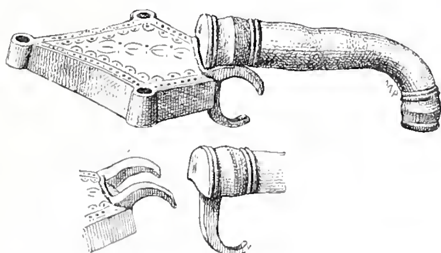

Fig. 16. 1/1.

Fig. 17. 1/1.

der i hver Ende bærer et rudimentært, forgyldt Dyrehoved. Stangens opadvendende Side bærer Spor af Slid; Afstanden mellem Hovederne er ca. 0,007 M. Endelig ses i Fig. 17 og 19 en Arm-

[1] Engelhardt, Nydam Mosefund, VIII, 37; Kragehul Fund, I, 22.

[2] Jvf. Aarb. f. nord. Oldk. 1900, S. 119. I saa Fald maa Beslagene dog være noget udrettede. At nogen Restauration af Fundgenstandene er foretagen, efter at de vare optagne af Nydam Mose, er utvivlsomt, men der vides intet om, i hvor høj Grad det er sket.

[3] Vedel, Bornholms Oldtidsminder og Oldsager, S. 124, Fig. 270.

og en Fingerring, begge spiralformede. Armringen, der synes ikke at foreligge i sin oprindelige Form, er dannet af en spinkel, vreden Sølvstang. Den ene Ende viser Brudflade, den anden er ombøjet og har i Bøjningen ret stærke Slidmærker. Ringen er sammenloddet paa flere Steder. — Fingerringen er dannet af et tyndt, fladt Sølvbaand, der i den ene Ende synes afbrudt, og som paa Oversiden er uregelmæssig riflet.

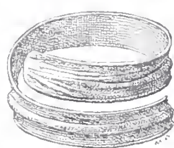

Fig. 18—19. 1/1.

Vægten af de Stykker i Fundet, som ere af ædelt Metal, er ca. 940 Gram.

Dette nye Fund fra Nydam Mose svarer i Karakter og i sin Sammensætning ret godt til de ældre Mosefund fra Folkevandringstiden. Ogsaa de nye Genstande ere saadanne, som bære tydeligt Præg af at være virkelige Brugsgenstande, ikke Pragtstykker forfærdigede i én eller anden særlig Anledning. Ovenfor er det ved en Del af Stykkerne fremhævet, at de bære tydelige Mærker af Brug, og dette gælder i Virkeligheden, i lidt større eller mindre Omfang, dem alle. Ogsaa et andet af de for Mosefundene ejendommelige Forhold, den forsætlige Ødelæggelse af Sagerne, genfindes her. Gennemgaaende ere kun de svære Mundblik velbevarede; de øvrige Beslag gøre Indtryk af med Vold at være revne fra de Skeder, hvortil de hørte; næsten alle de spinkle Kantskinner ere overbrudte, Naglehullerne ikke sjælden udrevne; mange af Dopskoene have været overbrudte eller paa anden Maade stærkt beskadigede; den store Plade med Dyrefigurer har været overbrudt; ogsaa de 2 mindre Udfyldningsplader have lidt Overlast, og noget lignende gælder de fleste Smaagenstande.

Allerede et hurtigt Blik paa Stykkerne i det nye Fund viser dog, at der er betydelige Forskelligheder til Stede mellem dem og det gamle Nydamfund. Man tør næppe uden videre gaa ud fra, at det nye Fund blot danner et Supplement til det gamle. Paa Grundlag af Fundoplysningerne alene kan Sagen næppe afgøres. Allerede Finderen søgte efter flere Oldsager i Nærheden, men uden Resultat. Heller ikke kan den Eftergravning, som foretoges af Museet i Kiel, siges at have bragt Sagen helt paa det rene. Undersøgelsen var dog tilstrækkelig til at vise, at der i nogen Afstand ikke kunde spores Tegn til Forbindelse mellem det ældre og det nye Fund. Men ogsaa Værdien af denne Oplysning bliver mindre, naar det erindres, at der saavel i de sønderjydske som i de fyenske Moser ikke sjælden var større eller mindre, bare Pletter, hvor Oldsager helt manglede. At saa mange kostbare Sager ere fundne sammen paa ét Sted, kunde dernæst tale imod en Forbindelse med det ældre Fund, der kun indeholdt meget faa Sager af ædelt Metal. I flere af Moserne er der imidlertid gjort Iagttagelser, som tyde paa, at Nedlæggelsen af Oldsagerne, delvis i alt Fald, er foregaaet efter en vis Plan, saaledes at ensartede Genstande lagdes sammen. Fra Thorsbjerg Mose vides det, at Mønterne laa samlede paa et ringe Omraade, og at de fleste Guldsager fandtes tæt sammen[1]; ogsaa i Nydam Mose synes lignende Forhold at være bemærkede[2]. Mere Vægt kunde maaske lægges paa det Forhold, at det nye Fund siges at være fremkommet i betydelig ringere Dybde under Mosens Overflade end den, hvori det gamle Fund laa. Men i det hele synes de afgivne Oplysninger, alt vel overvejet, saa usikre, at man kun med Vished tør gaa ud fra dette ene, at Oldsagerne samlede ere optagne fra Nydam Mose. Spørgsmaalet om, hvorvidt de nye Genstande rettest bør opfattes som en Del af det gamle Fund, eller de skyldes en særlig Nedlæggelse, maa da søges afgjort ud fra indre Grunde, navnlig ved den anvendte Teknik og Ornamentik.

Det er en for de store Mosefund almindelig anerkendt Sætning, at alle Stykkerne i hvert Fund ere nedlagte samtidig, og at de, bortset fra enkelte importerede Genstande, ligeledes ere forarbejdede paa samme Tid. Viser det sig nu, at der findes betydelige tekniske og ornamentale Forskelle mellem det ældre og det nye Nydamfund, kan det ikke antages, at de høre sammen.

De Forhold, der i denne Henseende ere bestemmende for det nye Fund, ere følgende:

[1] Engelhardt, Thorsbjerg Mosefund, S. 15. [2] Engelhardt, Nydam Mosefund, S. 4.

Fordybet, graveret Arbejde er brugt i rigeligt Maal, stedse forgyldt, ofte i Forbindelse med Niello. — I Ornamentiken anvendes profilerede Hul- og Rundstave; Rækker af fremstaaende Naglehoveder indgaa som Led i Dekorationen. — Romerske Baandfletninger have tjent som Forbilleder for den eller de Haandværkere, der forfærdigede Stykkerne. — Der haves Kendskab til en Række nordiske Dyrehoveder. — Hagekorset anvendes som ornamentalt Led. — Sværdets Dopsko har en ejendommelig, udpræget Form.

Det kan nu ikke nægtes, at en Del af disse Ejendommeligheder kunne genfindes saavel i det gamle Nydamfund som i andre Fund. Hagekorset optræder saaledes paa et Antal Genstande i et af de ældste af dem alle, Viemosefundet[1], men det ses ligeledes paa den efterromerske Tids Brakteater, Oldsager, der i hvert Fald ere betydelig forskellige i Alder fra de her foreliggende. Til kronologisk Bestemmelse er det saaledes ikke ret anvendeligt. I denne Sammenhæng bør det ogsaa bemærkes, at Forekomsten af den ejendommeligt formede Rembøjle Fig. 7 (S. 185) er uden synderlig Betydning. I Nationalmuseet opbevares vel i det gamle Nydamfund et ganske tilsvarende, simpelt ornamenteret Stykke, og yderligere vides det, at 2 lignende, hvoraf det ene nu opbevares i Haderslev, ere fundne sammesteds. Men ganske samme Form har en Rembøjle i det betydelig yngre Fund fra Porskær Mose, den bedst forarbejdede af dem alle, delvis guldbelagt[2]. Maaske haves der tillige noget tilsvarende i det med Porskærfundet væsentlig samtidige Fund fra Kragehul[3]. Mulig gengive disse Rembøjler det samme hellige Tegn som Vikingetidens Thorshammer. Har det haft én eller anden symbolsk Betydning, bliver dets Forekomst i Fund fra forskellig Tid lettere forstaaelig[4].

Den nedadtil afrundede, bøjlelignende Dopsko er vel ikke ganske ukendt i det gamle Nydamfund, men i en spinkel og uudviklet, tidlig Form, næsten som var den et afskaaret Stykke af et langt Randbeslag. Kun stundom ere Enderne ornamenterede, og stedse simpelt, for det meste blot med nogle indskaarne Streger.

At lade Rækker af Naglehoveder indgaa som Led i Ornamentiken er ligeledes et Træk, der kan følges langt tilbage. Dog kan der næppe fra de ældre Fund paavises noget, der svarer til den rige Anvendelse, det har faaet paa de her foreliggende Sager. Noget lignende gælder Anvendelsen af Hul- og Rundstave. Ogsaa ornamentale Dyrehoveder kendes i det gamle Nydamfund. Saavel det forholdsvis lange og smalle Hoved med fremstaaende Næsebor som det korte, der ligner et Fuglehoved, optræder i Former, der ligne dem i det nye Fund; dog ere ogsaa de stedse mere primitive, mindre udviklede ornamentalt, og det samme Forhold, kun endnu mere tydeligt, gør sig gældende for det tredje Hoved, med det opspilede Gab og lange Kæber; kun et Par Hoveder i det ældre Fund vise nogen ydre Lighed. Baandslyngningerne, der i det nye Fund ere stærkt fremtrædende, synes i det ældre ganske ukendte. Alt dette kunde vel til Nød forliges med Forholdene i det gamle Nydamfund, men peger dog ret bestemt ud over dets Tid. Og dette træder end stærkere frem, naar de rent tekniske Forhold inddrages under Betragtningen. Det gamle Fund kender ikke til de Færdigheder, som netop give det nye dets Særpræg: det graverede, dybt nedskaarne Arbejde, den rige Anvendelse af Forgyldningen og Indlægningen med Niello; Anvendelsen af Stempler er i det ældre Fund ubetydelig og uudviklet. Sammenligningen maa da saaledes give til Resultat, at de nye Oldsager næppe kunne være samtidige med de tidligere fundne, men at der er nogen Tidsforskel til Stede, og de nye maa da være de yngste. Følgelig maa de opfattes og behandles som et selvstændigt Fund.

Sandsynligheden af, at dette maa være den rette Opfattelse, støttes ved en Række andre

[1] Se bl. a. Engelhardt, Viemosefund, Pl. 2, Fig. 5 og 15; Pl. 9, Fig. 74 og 85, samt endvidere: Thorsbjerg Mosefund, Pl. 9, Fig. 6; 11, 55; 13, 11, og Nydam Mosefund V, 9.

[2] Afbildet Aarb. f. n. Oldk. 1881, S. 132, Fig. 18. [3] Stykket Mus. Nr. C 2245; mulig tillige i Remspændet C 2271.

[4] I lille Maalestok ses den samme Figur paa en Bracteat fra Overhornbæk; rimeligvis er den fremkommen tilfældig, dog ses paa samme Bracteat de 2 i hvert Fald symbolske Tegn, Hagekorset og Triskelen.

Forhold. Sammenlignes det nye Nydamfund med Oldsagerne fra Kragehul Mose, viser der sig paa en Række Punkter en ganske paafaldende nøje Overensstemmelse. Dette gælder, som det fremgaar alene af en Betragtning af de i Kragehulværket afbildede Genstande, navnlig med Hensyn til Dopskoens Form, Anvendelsen af Stempler og Niellering, samt Kendskabet til Baandslyngninger af forskellig Art[1]. Og ganske nøje stemme med Nydamsagerne nogle Genstande, der fremkom fra Mosen, efter at Engelhardts Værk var sluttet: et Mundblik med fordybet og forgyldt Arbejde, 2 Mundblik med Niello, af Karakter ganske som de sidste af de oven omtalte, og endelig et stort, graveret og forgyldt Remspænde[2]. Disse 4 Stykker kunde være udgaaede fra det samme Værksted som Nydamsagerne. Lidt fjærnere staar Fundet fra Porskær Mose; ogsaa her ere alle Dopskoene af U-Formen; ogsaa her genfindes en Række af de ornamentale og tekniske Ejendommeligheder. — Men naar det er saa, at Tilknytningen er ringe mellem de nye Sager og det gamle Nydamfund, medens Forskellighederne ere ret betydelige, og naar omvendt Slægtskabet med Oldsagerne i 2 yngre Fund er iøjnefaldende, synes det ikke uberettiget heraf at slutte, at der virkelig foreligger et selvstændigt Fund af senere Dato. Der er da atter her et Vidnesbyrd om Traditionens Magt igennem Tiderne. Som man i senere Perioder vedblev at jorde de døde i Fortidens Gravhøje, har man til Gemmested for nye, kostbare Sager benyttet den samme Mose, som gemte et ældre Slægtleds store Offergave. Tidsforskellen mellem de 2 Nydamfund kan dog næppe være særdeles stor, vel omtrent som mellem Thorsbjerg-Viemosefundene og det ældre Fund fra Nydam.

Spørgsmaalet bliver derefter, hvorledes den nye Række Oldsager rettest skulle opfattes. Det kunde tænkes, at det fundne var et Depot i Lighed med saa mange andre samtidige Nedlæggelser af Værdigenstande. Det synes dog rimeligere, at det maa forklares som et Votivfund og da i Tilknytning til hele den øvrige Række af Vaabennedlæggelser i Moser.

De store Fund fra Viemose, Thorsbjerg og Nydam ere Massefund. Sværdene forekomme i Snesevis, Spydspidserne i Hundreder, og Antallet af samtlige Genstande løber op til Tusinder. Stort og smaat er nedlagt uden Forskel; daarlige Ting ligge sammen med kostbare Sager, Vaaben med almindeligt Husgeraad og med grove Redskaber til Agerbrug og Haandværk. Det nye Nydamfund har et andet Præg. Næsten alle Genstandene ere af ædelt Metal; Jærn forekommer overhovedet ikke, Bronze kun i et Par Fragmenter. Det er ensartede Ting, udelukkende Sager, der hørte til Krigerens Udrustning og derhos næsten kun Beslag til det Vaaben, som vel var det vigtigste af alle, nemlig Sværdet. Endda indeholder Fundet ikke samtlige de Genstande, som kunde ventes at være til Stede. Til 11 Mundblik og ligesaa mange Dopsko svarer kun en eneste Rembøjle. Klingerne mangle helt, og dette kan næppe skyldes nogen Tilfældighed, idet Mosen, som det ældre Fund viser, meget vel kunde bevare ogsaa Jærnsager. I hvert Fald maatte da Sværdknapperne, som for det meste ikke vare af Jærn, være blevne bevarede, hvis de nogensinde havde været nedlagte. Fundet har ligesom en vis repræsentativ Karakter. Det er de kostbareste Sæt af Genstande, man har ofret, mulig dem, som tilhørte de fornemste blandt de faldne Fjender. Rigt smykkede Vaaben ville altid have tilkendegivet, at Ejermanden i en eller anden Henseende indtog en Særstilling.

En lignende Karakter har Fundet fra Kragehul. Antallet af Oldsager er ikke større, end at de kunne hidrøre fra 12—15 Mands Bevæbning. Mærkelig er fremdeles Sammensætningen af Porskærfundet. Det indeholder i alt ca. 140 Genstande; deraf er ca. 70 Dopsko, 14 Sværdknapper og kun 2 Rembøjler[3]. Af Jærnsager forefindes en Spydspids og et fragmenteret Sværd, tilstrækkeligt til at vise, at Mangelen af Jærnsager heller ikke her kan skyldes nogen Tilfældighed.

[1] Se navnlig Spydstagerne Pl. II. [2] Afb Worsaae, Danish Arts, Fig. 205.

[3] Aarb. f. n. Oldk. 1881, S. 128 og 176. I Læge Lindemanns Privatsamling, Horsens, opbevares desuden: 9 Dopsko, 1 Knap til et Sværdfæste, 1 Pincet, 1 Kedel af Bronze, gennemboret af Spydstik, 1 Spydspids, nogle Knapper o. lign.

Af lignende Sammensætning som Kragehulfundet og det nye Nydamfund er et fjærde Fund, der er optaget ved Sjørrød[1], nær Finjasøen i Skaane, og som ogsaa i anden Henseende nøje slutter sig til disse. De fundne Sager synes der at repræsentere 4—5 Krigeres Udstyr; næsten alle Genstandene ere af ædelt Metal, med rigt fordybet og forgyldt Arbejde, med Indlægning i Niello, delvis efter romerske Forbilleder. Kantskinner og Dopsko ere som i Nydamfundet, dog at de sidste i Formen staa Porskærsagerne nærmere. Ogsaa visse Detailler i Ornamentiken stemme paafaldende med de i Nydamfundet forekommende. Der synes dog at være en vis, omend ikke meget stor, Tidsforskjel til Stede. Dyrefigurerne ere paa et lidt senere Trin. Opløsningen af den hele Figur saavel som Behandlingen af Enkelthederne synes noget videre fremskreden.

Med Afvigelser i Detaillen have da saaledes disse 4 Fund, fra Nydam, Porskær, Kragehul og Sjørrød, i det væsentlige samme Særpræg. Det er mindre Nedlægninger af forholdsvis faa, ensartede og udvalgte Genstande og i deres Sammensætning af en vis repræsentativ, symbolsk Karakter. Det ligger nær at antage, at dette staar i Forbindelse med, at det er de yngste af de egentlige Mosefund. Det er et velkendt Fænomen, at religiøse Sædvaner ofte i Tidens Løb skifte Karakter og Form. Naar de først ere opstaaede, gaar det jævnlig saaledes, at de en Tid udvikles og nøje efterfølges, men senere atter forsømmes og tabe sig. I Bronzealderens ældste Tid gav man den døde hans egne, gode Vaaben med i Graven; i de senere Perioder erstattedes de med symbolske Efterligninger. I de mykeniske Grave ere endnu adskillige af Smykkerne af vægtigt Guld, i senere Tider erstattes de med Efterligninger dannede af ganske tynde Guldblade. Til Charonsmønter er ofte, navnlig i senere Tider, valgt slette og stærkt afslidte Møntstykker[2], o. s. v. Lignende Forhold have ogsaa, saavel hos Romerne som hos de germanske Folk, gjort sig gældende med Hensyn til Gaver til Guderne. Da den Sædvane var opkommen, at den overvundne Fjendes Vaaben og øvrige Ejendele skulde tilhøre Guderne, blev den i Begyndelsen efterfulgt fuldt ud, saaledes som Viemose-Thorsbjergfundene og det lidt yngre, store Nydamfund vise det. Senere er man bleven mindre omhyggelig med denne Sag og har ladet sig nøje med en mindre, udvalgt Del, som skulde repræsentere det hele[3].

Det er et endnu ikke helt afgjort Spørgsmaal, hvorledes Mosefundene skulle forstaas i Forhold til de samtidige Gravfund. Det bliver dog, efterhaanden som disse sidste øges i Tal, mere og mere klart, at Mosefundene maa forstaaes med Gravfundene som Basis, med andre Ord, at de ikke repræsentere noget fremmed Folkeelement. For det her foreliggende Funds Vedkommende maa det nu siges, at det indeholder saadanne Stykker, som altid maatte være Sjældenheder, og hvortil Sidestykker kun efterhaanden og med lange Mellemrum kunne ventes at ville fremkomme fra Grave. Men der foreligger dog talrige Stykker i Gravfund saavel fra Nørre- og Sønderjylland, som fra Øerne, der i Detaillen kunne benyttes til Sammenligning, og hvorved der tillige kan vindes Holdepunkter for en nogenlunde sikker Tidsbestemmelse. Det dybt nedskaarne Arbejde er i nær Slægt med det, som kendes fra en Række store Sølvbøjlenaale fra Jærnalderens efterromerske Periode; dog ere Ornamenterne der støbte, men paa Nydamsagerne graverede[4]. Forgyldningen er begge Steder af samme Art, vistnok en Kviksølvforgyldning af samme Slags som den, der almindelig brugtes i den yngre Jærnalder. I Rom vides det, at denne tekniske Fremgangsmaade kendtes i det første Hundredaar e. Chr. Fødsel; i Danmark synes den at være ukendt i den romerske Periode og først at komme frem i Folkevandringstiden. I de tidligere Perioder bevikledes de Genstande, der skulde smykkes med det kostbare Metal, med Traade deraf eller belagdes med tyndt ud-

[1] Svenska Ant. Akad Månadsblad 1894, ved B. Salin.
[2] Rev. archéol. 1883, I, 364; Pottier et Reinach, Necropole de Myrina, S. 106.
[3] Om lignende Iagttagelser fra klassisk Grund se Reisch, Griech. Weihgeschenke, S. 15.
[4] Ikke sjælden er Sølvet bleven helt gennemskaaret; Mærker af det anvendte Tryk ses jævnlig paa Bagsiden; ogsaa det uanvendte Mønster, S. 171, Fig. 1, peger i samme Retning.

hamrede Plader. I nogle Genstande i Viemose- og Thorsbjergfundene og visse Oldsagsformer fra de samtidige Grave, saaledes de store hagekorsformede Fibulaer, ere Sagerne belagte med en tynd Sølvplade, der atter er forgyldt. Paa samme Maade som i det nye Nydamfund er Kviksølvforgyldningen derimod anvendt paa en Række store, flade Bøjlenaale fra sjællandske og jydske Kvindegrave fra Folkevandringstidens sidste Afsnit (Kvarmløse[1], Lime, Gudumlund, Baastrup m. fl.). Som paa forskellige af Fundets Mundblik og Dopsko ere kun smalle Bælter forgyldte og derefter forsynede med indstemplede Ornamenter[2]. Saaledes maa det da ogsaa ud fra en Sammenligning med Gravfundene antages, at de nye Nydamsager stamme fra Folkevandringstidens Slutning. Et og andet peger endogsaa snarest ud over denne Periode. En Bronzedopsko til en Knivskede, ganske af Form som de foran omtalte, er optaget sammen med Fibulaer af efterromersk Form i en Grav ved Gudhjem, paa Bornholm[3]. Fibulaen med den svære Torn, som Fig. 16, foreligger i vesteuropæiske Fund fra Slutningen af det femte Aarhundrede og senere, men kendes i Danmark kun fra efterromerske Fund. Mulig kunde saaledes Fundet fra Nydam tilhøre den efterromerske Periode, Begyndelsen af det 6te Aarhundrede e. Chr.

I det ovenfor, S. 182, citerede Arbejde[4] fremsætter Directeur L. Lindenschmit en Række Sætninger, der ikke kunne forenes med det her fremførte. Saaledes antages det uden videre, at det nye Fund fra Nydam Mose er et Supplement til det gamle, endskønt det erkendes, at der i Dekorationen er Elementer, som virke fremmed blandt Tidens almindelige Forraad af romerske Former. Lindenschmit kommer følgelig ogsaa til at tillægge Fundet en betydelig højere Alder (sidste Halvdel af fjærde Aarh.).

Vigtigere er dog det ligeledes af Lindenschmit kortelig berørte Spørgsmaal om disse Oldsagers Hjemsted. Det udtales, at de ere fabrikerede i Rhinegnene, og at »det fri Germanien og det skandinaviske Norden absolut intet have at gøre med disse fabriksmæssige Produkter«. Nu skal det vel ingenlunde benægtes, at der i Rhinegnene af og til er fundet Genstande af Former, der ligne dem, som kendes fra vore store Mosefund. L. nævner fra Museet i Mainz: 3 Langsværd det ene med Fabrikstempel, 1 Dopsko som Engelhardt, Nydam Mosefund, IX, 44 og en Sølvplade med presset Guldblik, samt fra en Privatsamling i Bonn: En Plade med indlagte Glasflusser og en Sølvkæde. Det er dog kun et saare ringe Antal overfor Mosefundenes Mængde af Former og Tusinder af Stykker; det lader sig næppe gøre herpaa at bygge en Theori om, at Mosefundsgenstandene som Regel skulde være importerede fra Rhinlandene; snarere kunde da det foreliggende berettige den omvendte Slutning. Men Materialet er endnu, synes det, alt for ringe til, at den endelige, almindelige Afgørelse af dette Spørgsmaal kan fældes. Men det bliver i ethvert Fald uden Betydning for de her foreliggende, nye Sager. Her er Tilknytningen til de nordiske Fund — Kragehul, Porskjær, Sjørrød samt Gravfundene, — alt for stor og mangesidig. Der er i disse gode Haandværksarbejder, i Stil og Dekoration en Række Motiver af rent nordisk Natur, om det end tillige er klart, at i deres Hjemsted ogsaa romerske Sager have været ret almindelige. Der synes ikke at være nogen Grund til at antage, at de skulde være blevne til andensteds end nær det Punkt, hvor de senere nedlagdes i Jorden.

[1] Aarb. f. n. Oldk. 1892, S. 306.

[2] Samme Blanding af forgyldte Striber og Stempelornamenter findes paa et Bidsel af utvivlsom efterromersk Form, fra Fulltoftagaard, Frosta Herred. (Lunds Universitets Museum, Nr. 14080.) Punsler ere fundne i Sønderjylland, cf. Mestorf, Urnenfriedhöfe in Schleswig-Holstein, Gravpladsen ved Borgstedt.

[3] Aarb. f. n. Oldk. 1868, S. 136 og Pl. III, sml. Vedel, Bornholms Oldtidsminder og Oldsager, S. 372.

[4] Alterthümer unser. heidn. Vorzeit, IV, Tekst til T. 71.

UNE NOUVELLE TROUVAILLE PROVENANT DE LA TOURBIÈRE DE NYDAM,

PAR HANS KJÆR.

RÉSUMÉ DU TEXTE DANOIS, TRADUIT PAR E. PHILIPOT.

Les fouilles bien connues entreprises par Conr. Engelhardt dans la tourbière de Nydam en Slesvig furent interrompues par la guerre de 1864, qui en empêcha l'achèvement. Le butin important et très remarquable qu'on recueillit dans la tourbière fut communiqué au public par Engelhardt dans son livre sur les trouvailles de la tourbière de Nydam (»Nydam Mosefund«), Copenhague 1865.

En 1888, l'attention fut de nouveau attirée sur la tourbière, lorsque les travaux d'extraction de la tourbe mirent au jour une série d'objets remarquables en argent et en or, en tout à peu près 100 pièces, les unes entières, les autres fragmentaires. Ces objets reposaient à 1 m. environ au-dessous de la surface, serrés les uns contre les autres; on n'a pas pu avoir sur cette trouvaille de renseignements plus précis. Certains objets devinrent propriété privée; mais le lot principal, — 77 pièces, — passa au Musée des Arts industriels de Flensborg, en Slesvig, lequel l'a gracieusement prêté au Musée National de Copenhague pour étude et publication.

De courtes communications sur la trouvaille ont déjà paru dans des revues allemandes (voir p. 181, Rem. 2), et un choix d'objets a été reproduit par L. Lindenschmit dans »Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit«, t. IV, tabl. 71. D'ailleurs ces reproductions ne sont pas faites d'après les originaux eux-mêmes, mais d'après des copies. Le musée de Kiel procéda en 1894 à des fouilles sur l'emplacement de la trouvaille; mais on n'obtint de ces recherches ni objets nouveaux ni renseignements complémentaires.

Voici quels sont les objets actuellement connus qui font partie de cette grande trouvaille:

11 embouchures de fourreaux d'épées à deux tranchants: pl. XXIX et fig. 2 p. 183 (cette dernière fig. d'après un facsimilé).

1 agrafe de fourreau d'épée: fig. 7, p. 185.

43 bordures de fourreaux, entières ou fragmentaires: fig. 4—6, p. 184—85.

11 bouterolles pour épées à deux tranchants: pl. XXX et détails fig. 8—10, p. 186—87. — 2 plaques de bouterolles, avec ornements: pl. XXIX, en bas au milieu, et fig. 11, p. 188.

2 garnitures de ceinturons: fig. 12—13, p. 189.

Objets divers, entre autres des boucles de ceintures, 8 en tout: fig. 14—19, p. 189—90.

A l'exception de quelques pièces en bronze: l'agrafe de la fig. 7, p. 185 (en partie doublée d'argent), la boucle de la fig. 16, p. 189 (ardillon en argent) et le bracelet de la fig. 17, p. 189, tous ces objets sont en argent, richement gravés en creux et décorés de dorures, de niellures et de séries de petits dessins imprimés (nous donnons, fig. 3, p. 184, des échantillons de ces dessins au double de la grandeur naturelle). Parfois ils sont aussi décorés de figures d'hommes et d'animaux: voir en particulier la grande bouterolle à plaque décorative reproduite pl. XXX. A l'intérieur d'une des

embouchures de fourreaux, sur le revers de l'épaisse plaque ornée, on peut voir gravé le motif reproduit fig. 1, p. 183. C'est l'esquisse inachevée et non utilisée d'une décoration.

Beaucoup de ces objets portent les marques d'un long usage. Plusieurs garnitures semblent avoir été arrachées de force aux fourreaux dont elles faisaient partie. Quelques-unes ont été brisées dans les temps anciens; on les a maintenant remises en état.

Si l'on compare la nouvelle trouvaille avec la première grande trouvaille de Nydam, on aperçoit du premier coup des différences dans la forme des objets comme dans leur décoration. La technique elle aussi est en partie différente. La seconde trouvaille doit être rapportée à une période plus récente, aux environs de l'an 500 après J. Chr., ou même à une date un peu postérieure.

La première trouvaille ainsi que celles des tourbières de Thorsbjerg en Slesvig et de Viemose en Fionie, — publiées par C. Engelhardt en 1863 et en 1869 (»Thorsbjerg Mosefund« et »Viemose Fundet«), — proviennent, comme on l'a reconnu, d'offrandes faites après un combat. Chacune de ces trouvailles contient une quantité considérable d'objets, armes et parures, outils et ustensiles, les uns précieux, les autres sans valeur. Ces trois grandes trouvailles sont du même genre et remontent toutes au IVe siècle après J. Chr.[1].

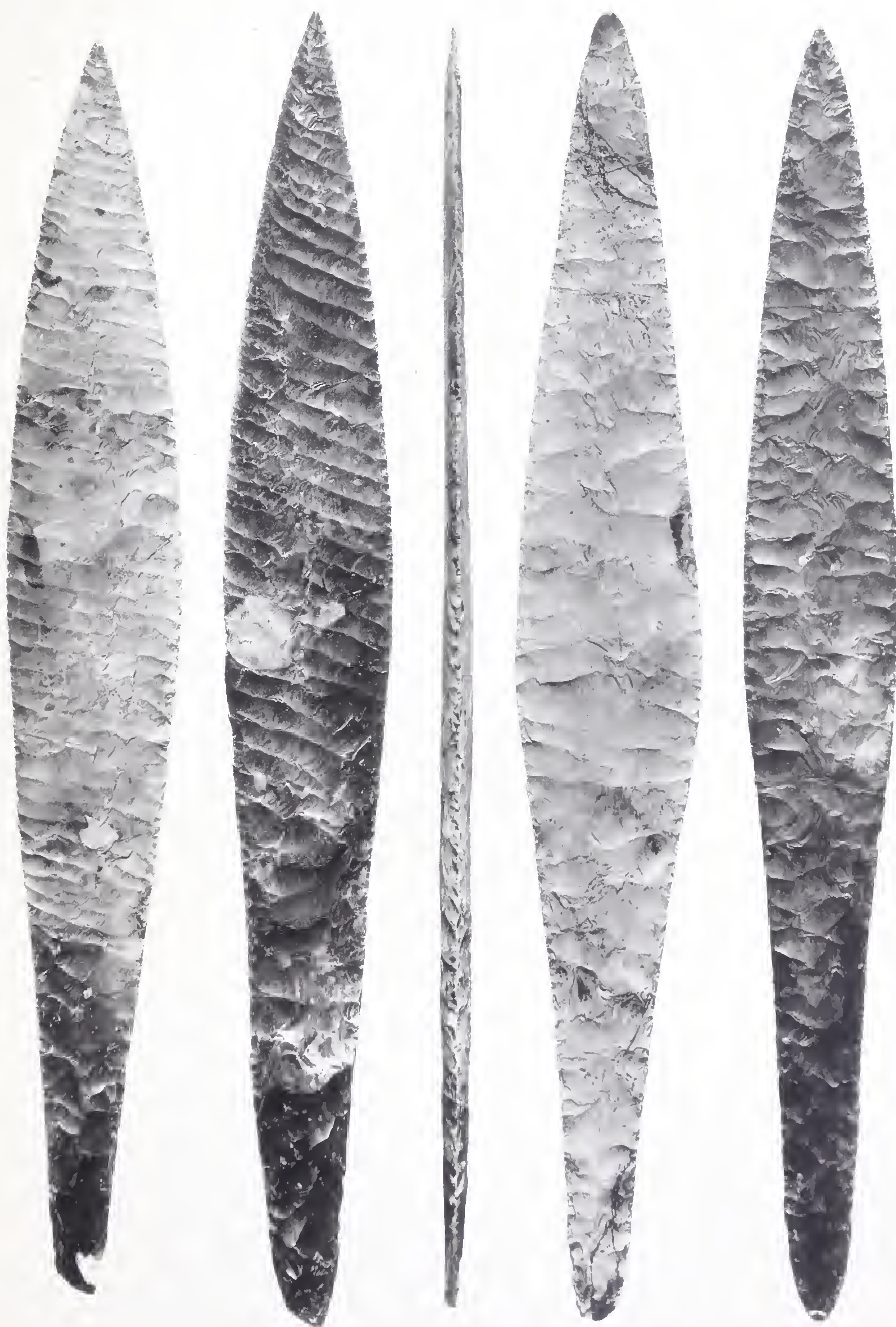
La seconde trouvaille des tourbières de Nydam présente un autre caractère. Le nombre des objets n'est pas très grand; ils sont presque tous en métal précieux, et, — sauf quelques exceptions, — ce sont des pièces d'épées. Nous retrouvons le même caractère, à la fois pour ce qui est du nombre des objets et de leur nature, dans plusieurs autres trouvailles provenant des tourbières: celles de Kragehul en Fionie[2], de Porskjær en Jutland[3] et de Sjörröd en Scanie[4]. Toutes ces petites trouvailles, sont, comme la seconde de Nydam, de date plus récente que les trois premières. On peut les rapporter à l'an 500 environ après J. Chr. ou à l'époque immédiatement postérieure.

On doit admettre que la seconde série de trouvailles représente, comme l'ancienne, des offrandes faites aux dieux. L'usage observé dans la première période de consacrer aux dieux les armes et autres biens des vaincus se maintenait encore dans la seconde période. Cependant, à l'époque plus récente, on n'offrait plus, comme autrefois, tout en bloc, mais seulement un petit lot résultant d'un triage. Les trouvailles de la seconde période, avec leurs objets peu nombreux, mais en général précieux, doivent être comprises comme une sorte de représentation symbolique des offrandes anciennes où la divinité exigeait tout le butin. Il en est souvent ainsi des usages religieux: on commence par les observer à la lettre, de point en point; puis on y apporte des restrictions et leur forme se modifie.

La seconde trouvaille de Nydam a sur beaucoup de points une grande ressemblance avec les autres trouvailles danoises de la même époque. Elle présente comme style ce mélange habituel, très caractéristique, d'éléments nordiques et romains, que nous observons si souvent au temps des invasions. Rien ne s'oppose à ce que nous attribuions tous les objets de la seconde trouvaille de Nydam à l'industrie scandinave.

[1] Sur leur interprétation et sur leur date, voir: Sophus Müller, Nordische Alterthumskunde, Strasbourg 1897, t. II, p. 132.
[2] C. Engelhardt, Kragehul Mosefund, 1867.
[3] Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1881, p. 128 et 176.
[4] Svenska Antiquitets Akademiens Månadsblad, 1894, par B. Salin.

1 : 2

Pacht & Crone fototyp.

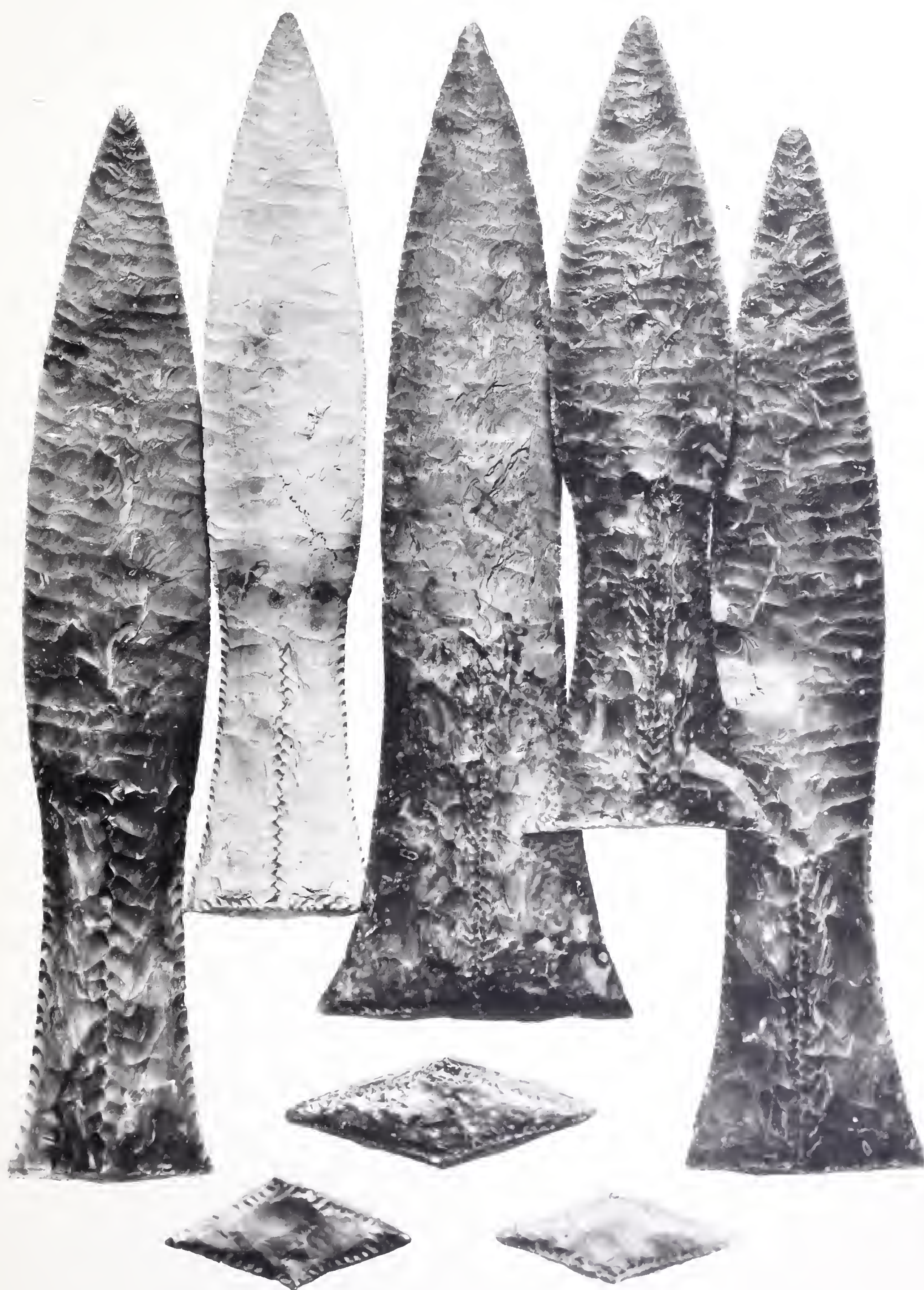

Pacht & Crone fototyp.

Pacht & Crone fototyp.

3 : 4

Pacht & Crone fototyp.

3 : 4

Pacht & Crone fototyp.

3 : 4

Pacht & Crone fototyp.

2 : 3

Pacht & Crone fototyp.

2 : 3

Pacht & Crone fototyp.